

Dobre praktyki bez barier

Ekonomia społeczna dla niepełnosprawnych

Autorzy:

*Mgr Jerzy Kawa
Dr Piotr Rażniewski
Dr Dariusz Śledź*

Olsztyn, 15 marca 2008

Autorzy:

Mgr Jerzy Kawa

Dr Piotr Raźniewski

Dr Dariusz Śledź

Recenzja:

Dr hab. Janusz Jaworowski

Prof. WSA w Łomży

Publikacja jest efektem projektu „**Dobre praktyki bez barier – ekonomia społeczna dla niepełnosprawnych**” realizowanego przez Instytut Badań i Analiz OSB w partnerstwie z :

- Nidzicką Fundacją Rozwoju Nida;
- Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Krakowie;
- Stowarzyszeniem Współpracy Regionalnej w Rudzie Śląskiej.

Projekt jest finansowany przy udziale środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.

ISBN 978-83-925692-3-7

Projekt okładki:

AGRAF – www.agraf.net.pl

Druk:

Wydział Poligraficzny Urzędu Statystycznego w Olsztynie
10-950 Olsztyn, ul. Kościuszki 78/80

Nakład: 170 egz.

Spis treści

Wstęp	4
1 Istota i rodzaje zjawiska bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych	5
2 Co to jest zagrożenie wykluczeniem i skala zjawiska w województwie warmińsko-mazurskim	9
3 Rynek pracy i bezrobocie osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim	12
4 Skutki społeczne i ekonomiczne bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych	15
5 Koszty walki z bezrobociem i sposoby ich finansowania	17
6 Rachunek ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych i sposoby jego wykorzystania	20
6.1 Społeczna stopa zwrotu kapitału (SSZK)	20
6.2 Metodologia analizy Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK	21
6.3 Zalety Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału (SSZK)	21
6.4 Krytyka społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK	22
6.5 Wykorzystanie SSZK dla przedsiębiorstw społecznych w Polsce – rekomendacje	23
7 Współczesne metody walki z bezrobociem wśród osób niepełnosprawnych z uwzględnieniem narzędzi ekonomii społecznej	24
7.1 Narzędzia ekonomii społecznej skutecznym sposobem rozwiązywania problemów rynku pracy – aspekt międzynarodowy	26
7.2 Skutecznie oddziałujące przykłady z innych krajów Unii Europejskiej – rekomendacje Partnerstw oraz linki do stron www	27
7.3 Regulacje prawne w obszarze ekonomii społecznej i osób niepełnosprawnych na rynku pracy	29
1) Regulacje prawne na styku instytucji publicznych (administracji państwowych i samorządowych) i przedsiębiorstwami ekonomii społecznej	29
2) Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) i Centra Integracji Społecznej (CIS).	31
3) Zasady zakładania i funkcjonowania Spółdzielczości Socjalnej	33
4) Przepisy dotyczące rozwijania ekonomii społecznej przez instytucje pozarządowe	34
7.4 Rezultaty PIW EQUAL temat D – w obszarze rozwiązywania problemów ON. Najlepsze praktyki krajowe i zagraniczne	37
1) Rozwiązania rynkowe	38
2) Modele edukacyjne	40
3) Modele ekonomii społecznej	42
4) Inkubatory	43
5) Modele rozwiązań prawnych	44
7.5 Jak założyć spółdzielnię socjalną? Podstawowe problemy	44
7.6 Potencjalne trudności w realizacji projektów na rzecz osób niepełnosprawnych w obszarze ekonomii społecznej i sposoby ich pokonywania	52
7.7 Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego	55
7.7.1 Regionalne pakiety działających na zasadzie partnerstwa publiczno – społeczno – prywatnego trzech sektorów podstawą projektów EQUAL	60
8 Podsumowanie	62
Aneks nr 1	64
Aneks nr 2	70
Aneks nr 3	74
Aneks nr 4	91
Aneks nr 5	92
Aneks nr 6	97
Bibliografia	102

Wstęp

Zadanie wykonywane przez Instytut Badań i Analiz OSB należy do realizowanego przez Fundację „Fundusz Współpracy”, projektu „Upowszechnianie ekonomii społecznej na podstawie doświadczeń PIW Equal”. Projekt ma na celu promowanie przedsięwzięć ekonomii społecznej przy wykorzystaniu rezultatów wypracowanych przez Partnerstwa na Rzecz Rozwoju (PRR) w temacie D PIW Equal – Ekonomia społeczna. Projekt jest zaadresowany w pierwszej kolejności do osób niepełnosprawnych, wolontariuszy pracujących na rzecz osób niepełnosprawnych i działaczy organizacji pozarządowych pracujących w ramach Warmińsko-Mazurskiego Sejmiku Osób Niepełnosprawnych. W środowisku tym istnieją szczególnie duże szanse skutecznego wykorzystania narzędzi ekonomii społecznej – pod warunkiem przeprowadzenia kompleksowego szkolenia z zakresu narzędzi ekonomii społecznej dostępnych dla osób niepełnosprawnych i zapewnienia skutecznych więzi pomiędzy działaczami i wolontariuszami, oraz pomiędzy działaczami a przedstawicielami władz i samorządu regionalnego. Autorzy projektu wychodzą z głównego założenia mainstreamingu, że kluczowym czynnikiem wpływającym na efektywne wykorzystanie narzędzi ekonomii społecznej są określone decyzje wiodących instytucji samorządowych: w tym wypadku sejmiku osób niepełnosprawnych oraz urzędu marszałkowskiego. Natomiast czynnikiem niezbędnym jest poinformowanie o narzędziach ekonomii społecznej oraz wypracowanych i przetestowanych dobrych praktykach. Do tego celu ma zostać wykorzystany:

- interaktywny portal specjalnie dedykowany na potrzeby osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim; oprócz funkcji edukacyjnej i poznawczej portal będzie stanowił platformę łączności pomiędzy osobami przeszkolonymi w ramach niniejszego projektu z zakresu rezultatów i dobrych praktyk;
- cykl szkoleń skierowanych do: 1. działaczy organizacji pozarządowych (jw.) 2. wolontariuszy – kandydatów na menedżerów, coachów i mentorów spółdzielni socjalnych dedykowanych do pracy z osobami niepełnosprawnymi; w obydwu szkoleniach zapewniony zostanie udział osób niepełnosprawnych w proporcji 40 (ON) /60 (działacze i wolontariusze).

Uzupełnieniem szkoleń jest opracowanie materiałów szkoleniowych – podręcznika – z zakresu narzędzi ekonomii społecznej i najlepszych rezultatów ukierunkowanych na rozwiązanie problemów wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych. Zadaniem autorów było zaprezentowanie rozwiązań, które są szczególnie odpowiednie do upowszechniania dla specyficznej grupy odbiorców jakimi są osoby niepełnosprawne. Dodatkowo za cel postawiono sobie opracowanie procedur umożliwiających przeprowadzenie ekonomicznej analizy kosztów powoływania przedsięwzięcia należącego do ekonomii społecznej.

Inicjatywa Wspólnotowa Equal temat D – ekonomia społeczna kończy swoje działanie w marcu 2008. Od tego momentu ciągłość rezultatów, kontynuacja i dalszy ich rozwój będzie zależeć od tego, na ile pojęcie ekonomii społecznej zostało wypromowane i jak trafnie skierowane zostaną określone rezultaty i dobre praktyki do ściśle określonej grupy adresatów. Jedną z grup szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym są osoby niepełnosprawne. Niepełnosprawni należą również do kategorii osób najbardziej zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy. Ze względu na specyficzne ograniczenia wynikające z rodzaju niepełnosprawności, grupa nie poddaje się zunifikowanym działaniom zaradczym realizowanym przez system instytucji publicznych. Celem niniejszej publikacji jest dotarcie z ideą ekonomii społecznej i konkretnymi rezultatami wypracowanymi w ramach PIW EQUAL temat D do społeczności osób niepełnosprawnych w regionie warmińsko-mazurskim oraz do działaczy organizacji pozarządowych zaangażowanych w pomoc osobom niepełnosprawnym.

1 Istota i rodzaje zjawiska bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych

Bezrobocie postrzegane jest jako jeden z najbardziej palących problemów trapiących współczesne społeczeństwa. Przez cały wiek XX towarzyszyło ono rozwojowi gospodarczemu, choć jego skala ulegała silnym wahaniom. Lata trzydzieste przyniosły w wielu krajach rozwiniętych 25% bezrobocie. Przez następne cztery dekady utrzymywało się ono na stosunkowo niskim poziomie. Dopiero na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zwiększyło znacznie swoje rozmiary. Zjawisko bezrobocia dotknęło głównie kraje przechodzące transformację systemową w kierunku gospodarki wolnorynkowej (w tym także Polskę).¹

Nie ma jednej definicji bezrobocia, która byłaby akceptowana przez reprezentantów wszystkich zainteresowanych dziedzin nauki. Dzieje się tak dlatego, że bezrobocie jest zjawiskiem złożonym i wielowymiarowym. Zdaniem wielu badaczy brak możliwości ustalenia uniwersalnych cech pojęcia „bezrobocie” powoduje, że trudno wskazać znaczenia zarówno bezpośrednio odnoszące się do całościowo ujmowanego zjawiska, jak też na tyle jednoznaczne, aby nie trzeba było odwoływać się do ustaleń konwencyjnych². Ekonomista posługuje się tzw. przedmiotowym rozumieniem bezrobocia, zgodnie z którym jest ono kategorią analityczną rynku pracy, czyli oznacza niepełne wykorzystanie jednego z czynników wytwórczych (...) stan nierównowagi między podażą (zasoby pracy) a popytą (miejsca pracy) stroną zatrudnienia.³ Socjolog posługuje się raczej ujęciem podmiotowym bezrobocia, będzie je rozpatrywał z punktu widzenia osób dotkniętych brakiem pracy. Zgodnie z tym podejściem, bezrobocie jest „stanem beczynności zawodowej jednostek zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość do jej podjęcia, z podkreśleniem, że chodzi przede wszystkim o jednostki, dla których podstawą egzystencji są dochody z pracy”.⁴

W literaturze naukowej bezrobocie jest różnie definiowane, co wpływa na klasyfikację tego zjawiska. Przyglądając się strukturze współczesnych rynków pracy można wyróżnić 4 typy bezrobocia:

- koniunkturalne,
- chroniczne,
- fluktuacyjne,
- strukturalne.

Klasyfikacja ta zwraca uwagę na przyczyny bezrobocia, a także pozwala określić, jakich grup społecznych ono dotyczy. W pewnym stopniu określa także, jakie będą skutki bezrobocia dla funkcjonowania społeczeństwa, struktur państwowych, społeczności lokalnych i rodzin. Pozwala ona również zrozumieć zachowanie ludzkie i poglądy będące skutkiem bezrobocia (tab. 1).⁵

¹ E. Kwiatkowski, *Bezrobocie – podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002

² *Encyklopedia Socjologii*, tom I, Warszawa 1998

³ K. Mionek, *Tradycje badań bezrobocia w Polsce*, Warszawa 1994, s. 60

⁴ Tamże, s. 62

⁵ M. Marody, (red.), *Wymiary życia społecznego*, Warszawa 2002

Tabela 1. Rodzaje bezrobocia

Przyczyna	Czas	
	Krótki	Długi
Brak popytu	Bezrobocie koniunkturalne, transformacyjne	Bezrobocie chroniczne (masowe)
Zawodność mechanizmów dostosowawczych	Bezrobocie fluktuacyjne, restrukturyzacyjne	Bezrobocie strukturalne

Źródło: „Regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce w latach 1989–1993”, Główny Urząd Statystyczny, Departament Pracy i Dochodów Ludności; Warszawa 1995, s. 23

Zaprezentowana klasyfikacja wyróżnia cztery rodzaje bezrobocia w zależności od jego przyczyny i czasu oddziaływania. Bezrobocie koniunkturalne wiąże się z obniżonym (przejściowo) popytem na pracę. Bezrobocie fluktuacyjne związane jest z relatywnie krótkim (przejściowym) niedopasowaniem podaży do zmieniającego się popytu na pracę. Jeśli czas owego niedopasowania przedłuża się za sprawą restrukturyzacji (przebudowy) przemysłu, usług, rolnictwa i budownictwa – stopniowo pojawia się bezrobocie restrukturyzacyjne, które może przechodzić w strukturalne.⁶

Pojawienie się bezrobocia w Polsce związane jest ściśle z procesem transformacji społeczno-gospodarczej zainicjowanej w 1989 roku przez rząd premiera Tadeusza Mazowieckiego. Już od pierwszego dnia reforma wywołała istotne zmiany w różnych obszarach gospodarki, w tym szczególnie silne w sferze zatrudnienia i rynku pracy. Masowe bezrobocie dotknęło praktycznie wszystkie kategorie ludności i stało się najważniejszym wyzwaniem dla gospodarki. Główni pracodawcy w tym czasie – państwowe przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe bardzo szybko zdali sobie sprawę, że w nowych warunkach gospodarowania i na wolnym rynku dotychczasowa oferta, ukształtowana w warunkach gospodarki zarządzanej centralnie i urzędowych cen rozmija się z zapotrzebowaniem. Ratując się przed bankructwem przedsiębiorstwa pozbywały się zbędnych zapasów, tworzyły nowe kanały dystrybucji, a z czasem także nowe strategie marketingowe, produkty i usługi. Działania te najczęściej okazywały się niewystarczające. Część przedsiębiorstw stanęło w obliczu upadłości, inne podjęły działania zmierzające do racjonalizacji zatrudnienia i podwyższenia wydajności pracy, jednak obydwa scenariusze oznaczały masowe zwolnienia pracowników. Chociaż w wyniku wprowadzenia nowego ustroju gospodarczego równolegle powstawały nowe, prywatne przedsiębiorstwa, jednak w początkowej fazie transformacji nie były w stanie stworzyć wystarczającej liczby miejsc pracy i problem bezrobocia systematycznie narastał. Negatywne skutki bezrobocia najbardziej odczuły grupy potencjalnie najmniej produktywne: młodzież do 24 roku życia i osoby starsze, w wieku 50+. Zaznaczyła się także obecna w innych krajach Unii Europejskiej tendencja do częstszego zwalniania kobiet. Podobnie jak mieszkańcy miast, także i mieszkańcy wsi masowo tracili pracę. Sytuację rynku pracy na wsi pogarszał fakt, że znaczącym pracodawcą, szczególnie na tzw. „ziemiach odzyskanych” były rolnicze spółdzielnie produkcyjne (RSP) i państwowe gospodarstwa rolne (PGR), które po wdrożeniu reformy gospodarczej i urealnieniu cen okazały się nierentowne a mieszkańcy wsi utworzyli czwartą grupę osób najbardziej zagrożonych bezrobociem ze względu na wyższy wiek i niższy poziom wykształcenia, a także zdecydowanie gorszą infrastrukturę gospodarczą, co utrudniało tworzenie nowych miejsc pracy.

Skala zjawiska bezrobocia po 1989 r. zaskoczyła zarówno pracowników (w szczególności tych, którzy stracili pracę), przedsiębiorców, a także służby odpowiedzialne za rynek pracy. W ciągu pierwszych pięciu lat transformacji pracę utraciło

⁶ Regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce w latach 1989 – 1993, Główny Urząd Statystyczny Pracy i Dochodów Ludności, Warszawa 1995, s. 22

prawie trzy miliony osób. Z perspektywy roku 2008 można stwierdzić, że począwszy od 2001r. bezrobocie w Polsce nigdy nie spadło poniżej 10%. Grupą najbardziej dotkniętą bezrobociem okazały się osoby niepełnosprawne. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku, osób z prawnie orzeczoną niepełnosprawnością było w Polsce 4 315 045, w tym 240 692 osoby w wieku 16–29 lat. Niepełnosprawni (również młodzi) w zdecydowanej większości pozostają poza rynkiem pracy⁷. Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wynosi 21%, a wskaźnik zatrudnienia 18%. Oznacza to, że tylko co piąty niepełnosprawny w wieku produkcyjnym podejmuje pracę lub jej poszukuje, a około 80% nie pracuje i nie poszukuje zatrudnienia. W grupie osób niepełnosprawnych w wieku 15–24 lata współczynnik aktywności zawodowej jest jeszcze niższy i wynosi 19%, a pracuje jedynie co dziesiąty. Tak wielka liczba bezrobotnych, ich brak przygotowania do poszukiwania pracy, niekorzystna struktura wiekowa oraz kwalifikacje często nieodpowiednie do nowej sytuacji z jednej strony oraz nieprzygotowanie służb zatrudnienia do walki z bezrobociem i długie okresy słabego wzrostu gospodarki (mierzonego stopą wzrostu PKB) i w efekcie niskie zapotrzebowanie na pracę mierzone liczbą nowych miejsc pracy w stosunku do likwidowanych z drugiej, powodowało że dla większości z nich poszukiwania pracy okazywały się bezowocne. Wysoki poziom bezrobocia na przestrzeni długiego okresu czasu doprowadził do ukształtowania odsetka długotrwale bezrobotnych⁸ na wysokim, ponad 50% poziomie. Zjawisko wysokiego udziału długotrwale bezrobotnych występuje także w innych krajach UE i OECD, jednak podobny poziom osiągają tylko Czechy i Węgry, co może wskazywać na specyficzne, regionalne przyczyny bezrobocia.

Charakterystyczną cechą bezrobocia jest jego zmienność i silne skorelowanie z cyklami koniunktury gospodarczej. Wzrost gospodarczy najczęściej oznacza spadek bezrobocia i wzrost wynagrodzeń, z kolei załamanie wzrostu gospodarczego charakteryzuje się gwałtownym i dużym zmniejszeniem produkcji i usług, wzrostem bezrobocia i spadkiem realnych dochodów społeczeństwa, w tym często także spadkiem wynagrodzeń u tych pracowników, którzy mimo recesji zachowują miejsca pracy. Bezrobocie pozostaje w ścisłym związku z ubóstwem. Brak pracy lub inaczej nadmiar rąk do pracy w stosunku do potrzeb gospodarki stanowi dla pracodawców „zachętę” do obniżania wynagrodzeń. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w tych branżach, w których w czasie kryzysu gospodarczego lub ostrej walki konkurencyjnej obniżanie kosztów działalności jest podstawowym warunkiem przetrwania. Natężenie bezrobocia może być niezależne od koniunktury w gospodarce. Tradycyjnie wysokie bezrobocie i niskie wynagrodzenia utrzymują się w małych miastach i w regionach rolniczych, gdzie – niezależnie od presji cenowej w rolnictwie – wskutek braku miejsc pracy i znacznej odległości od dużych ośrodków przemysłowych często dochodzi do sztucznego obniżania wynagrodzeń przez nielicznych pracodawców.

Inne cechy opisujące strukturę bezrobocia w sposób niezależny od koniunktury gospodarczej to rozkład terytorialny i związane z tym zaszłości historyczne oraz wiek bezrobotnych, ich płeć, rasa, narodowość oraz stan zdrowia/sprawność. Wśród krajów OECD Polska przez wiele lat była krajem najbardziej dotkniętym bezrobociem, natomiast wraz z innymi krajami regionu dominuje wśród krajów dotkniętych bezrobociem długotrwałym. Z kolei w Polsce województwo warmińsko-mazurskie należy do grupy

⁷ Dane z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) za drugi kwartał 2006 r. realizowanego przez GUS. Współczynnik aktywności zawodowej obliczono tu jako udział aktywnych zawodowo (są to osoby pracujące i bezrobotne) w badanej populacji (osoby w wieku 15 lat i więcej), a wskaźnik zatrudnienia – odpowiednio jako procentowy udział osób pracujących. Por. J. Bartkowski, E. Giermanowska, Urzędy pracy wobec problemu bezrobocia młodych osób niepełnosprawnych, Instytut Spraw Publicznych, 02/2007

⁸ Zgodnie z definicją OECD za osobę długotrwale bezrobotną przyjmuje się osobę pozostającą bez pracy ponad 1 rok (wskaźnik liczony jest w stosunku do bezrobotnych ogółem)

województw o najwyższym poziomie bezrobocia. Wraz z innymi województwami Polski Wschodniej⁹ tworzy region o jednym z najwyższych poziomów bezrobocia wśród krajów OECD¹⁰. Ziemie wschodnie tradycyjnie należą do najbiedniejszych w Polsce, a ich układ sugeruje, że przyczyną biedy mogła być wcześniejsza przynależność do zaborów (rosyjskiego i austriackiego). Warmia i Mazury, chociaż stanowiły część Prus (Niemiec), były jednak samotną wyspą otoczoną ziemią zaboru rosyjskiego, charakteryzującymi się słabszym rozwojem gospodarczym. Zależność tą opisywał m.in. amerykański ekonomista John Kenneth Galbraith jeszcze w latach 70-ych dwudziestego wieku: „by ocenić przyczyny ubóstwa w Europie Wschodniej, należy ..stwierdzić, czy kraj lub region należał przed 1914r. do cesarstwa austro-węgierskiego (lub niemieckiego)...”¹¹. Niezależnie od kraju i jego historii, na największe zagrożenie bezrobociem na rynku pracy, potwierdzanym systematycznie przez prowadzone statystyki¹² narażona jest młodzież do 24 roku życia, kobiety, osoby starsze powyżej 50-go roku życia oraz wszystkie osoby z relatywnie niskim wykształceniem.

W kontekście przyczyn bezrobocia związanych z wiekiem, płcią, rasą, narodowością oraz stanem zdrowia mówi się o zjawisku dyskryminacji na rynku pracy. Szczególnie jaskrawym przykładem dyskryminacji na rynku pracy są osoby niepełnosprawne (ON). Aktywność zawodowa tej grupy pracobiorców jest zazwyczaj najniższa, a problemy adaptacji zawodowej najtrudniejsze do pokonania, często są także osoby gorzej wykształcone. Jednak pomijanie tych osób przy zatrudnianiu tylko częściowo wynika z przyczyn ekonomicznych i/lub organizacyjnych. Wyniki badań wskazują także na niechęć lub nieumiejętność do podejmowania czynności związanych z konieczną adaptacją stanowisk pracy do specyfiki określonej grupy osób lub po prostu niedoceniające osób niepełnosprawnych jako wartościowych pracowników¹³.

⁹ tzw. „Polskę Wschodnią” tworzą województwa lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie.

¹⁰ Informacje GUS z lutego 2008r. ujawniają, że w ostatnim okresie czasu Polska znacząco obniżyła poziom bezrobocia ogółem, niestety nie zmieniło to w istotny sposób miejsca w rankingu krajów i regionów dotkniętych bezrobociem.

¹¹ J.K. Galbraith, *The nature of Mass Poverty*, Harvard University Press, Cambridge 1977, Istota masowego ubóstwa, PWN 1987, str. 14; zagadnienie to nie jest głębiej analizowane, wskazuje jednak dzieje historyczne jako jedną drogę, która może pomóc wyjaśnić dzisiejszy poziom bezrobocia i ubóstwa, a zatem może pomóc wskazać te narzędzia walki z bezrobociem, które na danym terenie mogą okazać się najbardziej skuteczne.

¹² Zjawisko bezrobocia w skali międzynarodowej najlepiej opisują statystyki Banku Światowego, OECD i EUROSTAT oraz przegląd międzynarodowy GUS (kolejne roczniki). W skali Polski najlepszym źródłem informacji o charakterze wieloletniej ciągłości są statystyki GUS w ujęciu krajowym i wojewódzkim oraz powiatowym, a także statystyki WUP. Interesujących informacji dostarczają także wyniki badań naukowych poświęconych wybranym problemom społecznym i ekonomicznym na rynku pracy.

¹³ M. Zaorska w: *Bariery zatrudnienia, możliwości i kierunki kreowania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim*, rozdz. 1, wyd. Handikap Plus, 2007, Olsztyn

2 Co to jest zagrożenie wykluczeniem i skala zjawiska w województwie warmińsko-mazurskim

W dyskursie poświęconym problemom osób niepełnosprawnych, zwłaszcza w kontekście ich sytuacji na rynku pracy, w ostatnich latach znaczącą popularność zyskały koncepcje wykluczenia społecznego. Jednakże wielość definicji opisujących to zjawisko nie ułatwia wychwycenia jego najważniejszych aspektów. Akcentuje się przede wszystkim, że jest to bardzo złożone zjawisko, odnoszące się do wielu zróżnicowanych aspektów życia zbiorowego i w konsekwencji definicje całościowo obejmujące problem, charakteryzują się wysokim poziomem ogólności. Wykluczenie społeczne przejawia się przede wszystkim poprzez brak lub niewystarczający poziom uczestnictwa w głównym nurcie społeczeństwa i dostępie do najważniejszych systemów społecznych (rynek pracy, edukacja, opieka medyczna, zabezpieczenie społeczne). Doprecyzowując należy dodać, że ów główny nurt społeczeństwa to ważne aspekty życia zbiorowego: społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturowe oraz normalne aktywności charakterystyczne dla danego społeczeństwa¹⁴. Podkreśla się, że jednostka jest społecznie wykluczona, jeżeli jest ona pod względem geograficznym mieszkańcem danego społeczeństwa, ale z powodów będących poza jej kontrolą nie może uczestniczyć w normalnych aktywnościach obywateli w tym społeczeństwie i chciałaby ona w nich uczestniczyć¹⁵. Jednocześnie jako ważną charakterystykę pojęcia wskazuje się, że często ma ono charakter kumulowania negatywnych czynników upośledzających jednostki i zagrażających wykluczeniem. Wykluczenie społeczne to obiektywna, jak i subiektywna cecha ludzkiego życia. W sensie obiektywnym charakteryzuje się materialną depryzacją i naruszaniem praw socjalnych (włączając w to prawa zatrudnionych i bezrobotnych). Jako uczucie subiektywne cechuje się poczuciem społecznej niższości lub utratą wcześniejszego statusu społecznego¹⁶.

Niezależnie od epoki historycznej czy zróżnicowania kulturowego motywami odrzucenia pewnych grup ludzkich były względy zdrowotne, ekonomiczne, polityczne jak również religijne. Wraz z przemianami społecznymi, a także rozwojem medycyny, nacisk kładziono na te lub inne motywy. Błędem byłoby jednak stwierdzenie, że odrzucenie, wykluczenie, czy też jawna dyskryminacja są tylko elementem historii. Skłonność do tych zachowań obserwuje się również współcześnie. Osoby dotknięte niepełnosprawnością nie zawsze są uważane za gorsze od ludzi sprawnych fizycznie i psychicznie. Są one jednak wyraźnie wyodrębniane w każdym, nie tylko polskim – społeczeństwie. Wyróżnienie nie zawsze musi oznaczać cechę złą. W tym jednak przypadku niepełnosprawność czyni ludzi nie tyle gorszymi, co z reguły bardziej pokrzywdzonymi.

Zajmowana przez jednostkę pozycja społeczna ma znaczenie w relacjach z innymi ludźmi, bowiem znając swoją pozycję wiemy, czego się od nas wymaga. Wobec każdej pozycji istnieją inne oczekiwania bądź normy. „Pozycja społeczna to wyróżnione i nazwane w danej kulturze typowe miejsce w społeczeństwie, które zajmować może wiele osób.”¹⁷

Pozycja społeczna posiada swoją dynamikę, dlatego że zajmuje ją aktywna, myśląca i potencjalnie twórcza istota ludzka, która musi podejmować decyzje, w jaki sposób czynniki

¹⁴ M. Muras, Wykluczenie społeczne, w: *Diagnoza społeczna 2005*, red. J. Człapiński, T. Panek, s. 237

¹⁵ Center for Analysis of Social Exclusion, *Understanding social exclusion 2002*

¹⁶ Ch. Gore, J.B. Figueiredo *Wykluczenie społeczne i polityka przeciwdziałania ubóstwu*, International Institute for Labour Studies

¹⁷ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, 2002, Wyd. Znak, s.110

kulturowe mają wpływać na jej zachowanie w określonej pozycji. Zróżnicowanie pozycji społecznych wyznaczone jest przez dwa wymiary:¹⁸

- zdolność do partycypacji w społecznych procesach produkcji, wymiany oraz dystrybucji dóbr i usług,
- możliwość uczestnictwa w procesie sprawowania władzy.

Ludzie niepełnosprawni mają w znacznym stopniu ograniczone lub całkowicie zniesione możliwości zajmowania niektórych pozycji społecznych. W konsekwencji powstaje stereotypowy obraz jednostki słabej, niesamodzielnej i wymagającej pomocy ze strony innych. Całokształt tych cech decyduje o włączeniu ludzi niepełnosprawnych do szerszej „grupy społecznie zależnych”, czyli zbiorowości czasowo lub trwale niezdolnych do samodzielnego zaspokajania własnych potrzeb.

Warunki życia osób niepełnosprawnych w znacznie większym stopniu niż w przypadku osób w pełni sprawnych, są uzależnione od czynników pozostających poza możliwościami oddziaływania na nie samych zainteresowanych. Aby niepełnosprawni mogli w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, niezbędne jest aby to otoczenie – instytucjonalne i społeczne – podejmowało działania uwzględniające specyficzne wymagania oraz potrzeby omawianej grupy osób.

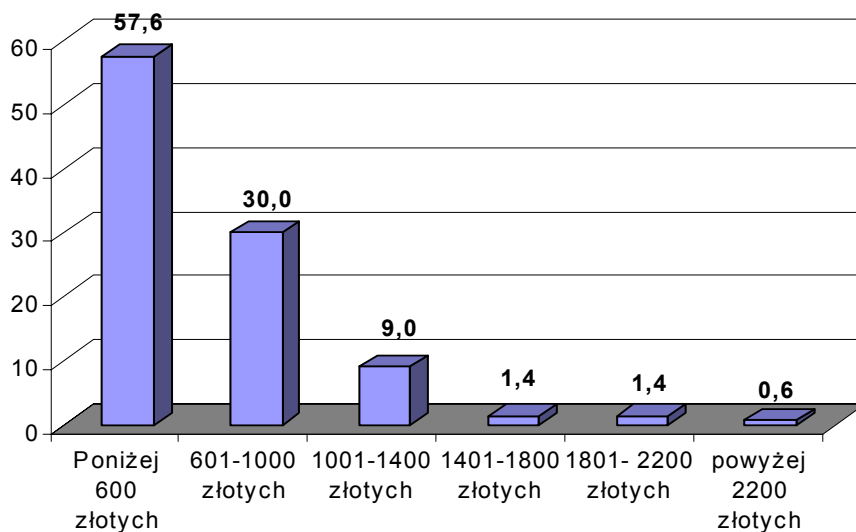
W przypadku osób niepełnosprawnych mamy do czynienia z współwystępowaniem wielu zjawisk, które mogą powodować przesuwanie się tej zbiorowości poza główny nurt życia społecznego. Prawdopodobnie ta jest szczególnie widoczna w odniesieniu do pozycji osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Podstawowe problemy związane z sytuacją społeczno-zawodową osób niepełnosprawnych to:

- niski poziom zatrudnienia i aktywności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych, w tym osób w wieku produkcyjnym;
- niski poziom wykształcenia niepracujących osób niepełnosprawnych;
- duży odsetek niepracujących osób niepełnosprawnych zamieszkujących obszary wiejskie;
- niewielki odsetek przedsiębiorców zainteresowanych zatrudnieniem osób niepełnosprawnych i niedoskonałość lokalnych systemów wsparcia reintegracji zawodowej;
- bardzo niska gotowość osób niepełnosprawnych do podjęcia pracy, gotowości do przekwalifikowania czy udziału w kursach i szkoleniach;
- niska motywacja, tendencja do ucieczki od społeczności lokalnych i brak wiary we własne siły;
- zależność od systemu pomocy społecznej ograniczająca, przy niskich dochodach, dostęp do dobrej jakościowo opieki zdrowotnej.

Liczba osób niepełnosprawnych zwiększa się wraz z wiekiem, co powoduje nawarstwienie się cech negatywnie ocenianych przez rynek, w kontekście zatrudnienia. Ludność aktywna zawodowo w wieku 15 lat i więcej wśród osób niepełnosprawnych stanowiła 16,8%; zarówno w mieście jak i na wsi, odsetek osób biernych zawodowo wśród niepełnosprawnych (80,0%) jest znacznie wyższy niż wśród ogółu mieszkańców województwa (43,4%). Dodatkowo sytuacja dochodowa rodzin osób niepełnosprawnych była zdecydowanie niekorzystna, miesięczny dochód na osobę w większości z nich nie przekraczał 1000 złotych, co oznacza, że prawie 80% żyje na granicy ubóstwa bądź poniżej – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych szacował omawianą kwotę minimum socjalnego, w 2005 r., na ok. 845 zł/osobę (rys. 1).¹⁹

¹⁸ J.H.Turner, Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie, Poznań 1998, Wyd. Zysk i S-ka, s.55-56

¹⁹ Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, Olsztyn 2006.

Rysunek 1 Miesięczny dochód na jedną osobę w rodzinie

Źródło: Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, Olsztyn 2006.

Należy stwierdzić, że niepełnosprawni należą do kategorii osób najbardziej zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy. Co więcej, ze względu na specyficzne ograniczenia wynikające z rodzaju niepełnosprawności, grupa ta nie poddaje się zunifikowanym działaniom zaradczym realizowanym przez system instytucji publicznych.

3 Rynek pracy i bezrobocie osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim

Na rynku pracy można obserwować pewne zjawiska dysproporcji między tym, co może zaoferować pracownik, a tym czego oczekuje pracodawca. Trudno jest jednoznacznie wskazać branże gospodarki, szczególnie lokalnej, które byłyby wyjątkowo chłonne w długim okresie czasu pod względem zapotrzebowania na siłę roboczą. Można jednakże wskazać cechy, których współwystępowanie w poważnym stopniu ogranicza możliwość aktywnego uczestnictwa w rynku pracy. Zaliczane są tutaj zarówno czynniki o charakterze zewnętrznym – lokalizacja przestrzenna (miasto, wieś), koniunktura gospodarcza itd., jak i związane z cechami jednostki – niski poziom wykształcenia, brak motywacji do pracy. Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zaobserwować można większość spośród barier utrudniających znalezienie zatrudnienia, sytuacja ta szczególnie dotyczy osób niepełnosprawnych.

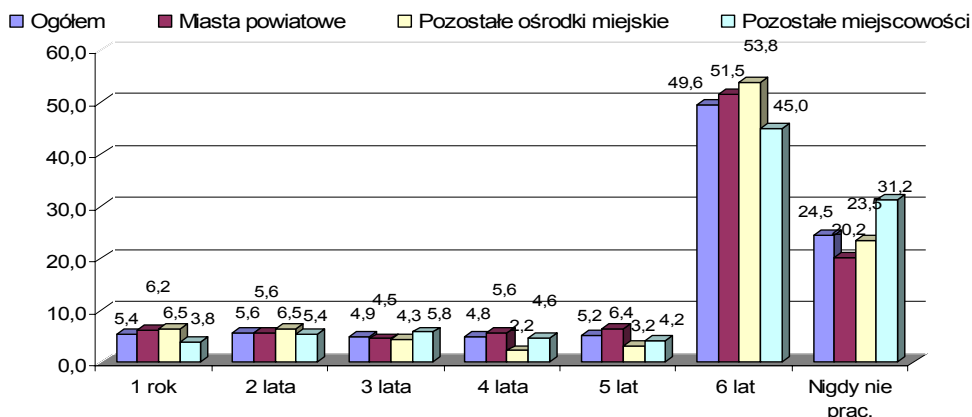
Z przeprowadzonych w latach 2003 – 2006 w regionie warmińsko-mazurskim badań²⁰ wynika, że orzeczenie o niepełnosprawności posiadało 85,2% niepełnosprawnych, natomiast pozostałe 14,8% osób pozbawionych było wsparcia z tytułu niepełnosprawności. Problem niepełnosprawności dotyczył w głównej mierze osoby dorosłe. W okresie objętym badaniami stanowiły one ponad 90% populacji niepełnosprawnych w województwie.

W kontekście rynku pracy, należy szczególnie zaakcentować znaczenie niskiego poziomu wykształcenia osób niepełnosprawnych jako czynnika utrudniającego podjęcie pracy. Wspomniane badania ujawniły, że osoby z wykształceniem podstawowym stanowiły 57,6% całej populacji osób niepełnosprawnych, z zasadniczym zawodowym 21%, wykształcenie średnie posiadało tylko 18,9% a wyższe zaledwie 3,7%. W efekcie w latach 2003 – 2006 w regionie warmińsko-mazurskim obserwowany był stały wzrost stopy bezrobocia oraz spadek wskaźnika zatrudnienia i współczynnika aktywności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych.

Podstawowym celem prowadzonego przez OSB w latach 2006-2007 projektu badawczego „Handikap Plus – Badanie problemu niepełnosprawności na Warmii i Mazurach” na zlecenie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, było poznanie sylwetki społeczno-zawodowej znajdujących się w wieku produkcyjnym niepełnosprawnych mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego oraz rozpoznanie ich sytuacji na regionalnym i lokalnych rynkach pracy²¹. W efekcie ustalono, że blisko ¼ niepracujących obecnie niepełnosprawnych nigdy wcześniej nie była zatrudniona. Wśród pozostałych osób 65,6% pozostawało bez pracy sześć lat i więcej, a 7,1% pozostawało bez pracy najkrócej – do jednego roku (rys. 2). Za jedną z głównych przyczyn utraty pracy uznano rozwiązanie umowy przez pracodawcę (wypowiedź 16,5% badanych), co może nosić znamiona dyskryminacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Zaledwie ok. 20% niepełnosprawnych było zarejestrowanych jako osoby bezrobotne, a tylko 4,9% otrzymały jakiegokolwiek oferty pracy. Jak zauważono również sami respondenci w niewielkim stopniu podejmowali inicjatywy na rzecz pozyskania pracy – 54,3% w ogóle nie poszukiwało pracy.

²⁰ K. Brodzińska, M. Borawska-Okorska, Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, OSB Olsztyn 2006.

²¹ Badanie osób niepełnosprawnych z terenu województwa warmińsko-mazurskiego, Olsztyn 2007

Rysunek 2 Okres pozostawania bez pracy (w latach) osób niepełnosprawnych w zależności od miejsca zamieszkania

Źródło: Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, Olsztyn 2006.

Jak już wspomniano wysoki poziom bezrobocia jest wynikiem niskiej mobilności siły roboczej, warunkowanej niskim poziomem aspiracji życiowych, syndromem „wyuczonej bezradności”, do tego dochodzi nieumiejętność do konkurowania na rynku pracy spowodowana brakiem odpowiednich kwalifikacji. Oprócz czynników obiektywnych (braki w infrastrukturze edukacji i oświaty) w dużym stopniu trudna sytuacja osób niepełnosprawnych uwarunkowana jest właśnie brakiem rozwiniętych aspiracji edukacyjnych. Wiele niepełnosprawnych preferuje postawy pasywne i bierne, brak im motywacji oraz wiedzy umożliwiających podjęcie prób włączenia się w główny nurt życia społecznego i uniknięcie dalszej marginalizacji. Jednak relatywnie niższa aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych mieszkających w mniejszych ośrodkach oznaczać może, że wpływ czynników zewnętrznych, obiektywnych ma większe znaczenie dla zwiększenia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, niż uwarunkowania o charakterze świadomościowym.

Można więc uznać, że niepełnosprawni w województwie warmińsko-mazurskim stanowią grupę społeczną ulegającą marginalizacji w sferze pracy oraz w sferze ekonomicznej, czego dowodem jest duży odsetek osób narażonych na ubóstwo. Istnieje również niebezpieczeństwo, że ograniczenie dostępności do rehabilitacji zdrowotnej na wymaganym poziomie oraz rehabilitacji zawodowej zgodnej z realnymi potrzebami, brak dostępności do uczestnictwa w życiu społecznym stanowić może przyczynę występowania wtórnych efektów marginalizacji, doprowadzać może do samoograniczenia potrzeb, dążeń, aspiracji, do narastania życiowej pasywności i funkcjonalnych ograniczeń.

Wydaje się, że największy wpływ na sytuację ekonomiczną osób niepełnosprawnych, ma koniunktura gospodarcza – jeżeli Polska gospodarka będzie się rozwijała dynamicznie, to w końcu i niepełnosprawni uzyskają nowe miejsca pracy. Jednak bierne oczekiwanie nie wystarczy, bowiem bez aktywnych działań mogą upłynąć lata zanim coś się zmieni. Oprócz troski o zapewnienie optymalnych warunków rozwoju lokalnej gospodarki, należy podejmować przedsięwzięcia aktywizujące osoby niepełnosprawne. Trudno oczekiwać, że bez zewnętrznego wsparcia zbiorowość ta będzie w stanie wygenerować potencjał umożliwiający upowszechnienie aktywności zawodowej wśród jej członków.

Głównym wnioskiem, jaki można wysunąć na podstawie wyników omawianych tutaj badań jest spostrzeżenie, że sytuacji osób niepełnosprawnych nie można rozpatrywać jedynie w kontekście ekonomicznym. Chcąc podejmować działania na rzecz zwiększenia poziomu aktywności zawodowej trzeba także uwzględniać zjawiska ze sfery społecznej. Prowadzone muszą być działania z zakresu edukacji, w celu poprawienia jakości siły roboczej. Jednakże rynek pracy w województwie-warmińskim, zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miastach, nie generuje wysoko specjalistycznych stanowisk pracy. Na razie dominuje zapotrzebowanie na pracowników do prac prostych, zdolnych do zaakceptowania pensji na poziomie „ustawowego minimum”. Ogranicza to szanse na szybkie zwiększenie zatrudnienia dzięki znacznemu podwyższeniu kwalifikacji, bądź poziomu wykształcenia. Można jednakże domniemywać, że wraz z poprawą koniunktury zmieni się również struktura lokalnej gospodarki i w szerszym wymiarze pojawi się zapotrzebowanie na specjalistów.

4 Skutki społeczne i ekonomiczne bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych

Bezrobocie pociąga za sobą szereg negatywnych skutków, określanych jako koszty bezrobocia natury:

- ekonomicznej,
- społeczno-psychologicznej.

Skutki bezrobocia można rozpatrywać także w odniesieniu do jednostki i ogółu społeczeństwa, a także z punktu widzenia zagrożeń bieżących i perspektywicznych²². Fakt zaistnienia bezrobocia pociąga za sobą także skutki polityczne i prawne, na które składają się nowe poglądy, preferencje i rozwiązania stanowiące przedmiot wyborów całego społeczeństwa²³.

Wysoka ranga problemu bezrobocia wynika z ekonomicznego, społecznego i politycznego znaczenia tego zjawiska. Bezrobocie wpływa na standard życia ludności i dynamikę rozwoju gospodarczego państwa. Decyduje ono także o nastrojach panujących w społeczeństwie, co z kolei przekłada się na popularność rządów. Z tych względów bezrobocie jest przedmiotem zainteresowania polityki gospodarczej państwa, próbującej ograniczyć rozmiary tego zjawiska.²⁴

Fakt, iż bezrobocie jest postrzegane jako „problem społeczny” skłania do przypuszczenia, iż ma ono konsekwencje, których nie wolno lekceważyć. Ekonomisci uważają, że bezrobocie napędza inflację – w wymiarze ekonomicznym bezrobocie jest straconą produkcją, powoduje również konieczność ponoszenia wyższych wydatków na zasiłki dla bezrobotnych i programy pomocy społecznej; uznawane jest za marnotrawstwo czynników wytwórczych. Dobra i usługi, które mogły być wyprodukowane przez bezrobotnych są stracone na zawsze²⁵.

Socjologowie i pracownicy socjalni ostrzegają przed patologiami społecznymi (alkoholizm, przestępczość, narkomania, rozpad rodziny), z których część występuje wśród osób bezrobotnych. Chodzi także o społeczne wymiary i konsekwencje bezrobocia takie jak społeczne i demograficzne cechy zbiorowości bezrobotnych, konsekwencje bezrobocia dla osobowości osób nim dotkniętych, dla rodziny, dla społeczności lokalnych (regionalnych), w których bezrobocie jest bardzo duże.

Jednym z najważniejszych negatywnych skutków bezrobocia jest stałe obniżanie poziomu życia. Utrata pracy powoduje pozbawienie podstawowego źródła dochodu. Następstwem zubożenia jest ograniczenie wydatków na odzież, jedzenie, potrzeby bytowe (np. szewc, fryzjer), ograniczane są wydatki na prasę, książki. Taki stan rzeczy powoduje zmniejszenie rozmiarów oszczędności, a następnie zaprzestanie oszczędzania. Bezrobotni często zmuszeni są do korzystania z kredytów (jeżeli drugi z małżonków posiada udokumentowane dochody). Spadek popytu na dobra i usługi powoduje obniżenie produkcji, w taki sposób nakręca się „spirala” bezrobocia²⁶. W wymiarze psychologicznym powoduje ono utratę wiary we własne siły i wywołuje poczucie odrzucenia przez społeczeństwo. Długotrwałe pozostawanie bez pracy jest dotkliwie z powodu frustracji, która pogarsza stan zdrowia, nasila dolegliwości i pogłębia niesprawność. Skutki bezrobocia są wielozakresowe,

²² Z. Dach: Bezrobocie w okresie przemian systemu gospodarki polskiej. PAN, Warszawa 1993, str. 35

²³ W literaturze spotyka się wiele innych klasyfikacji, por.: A. Zachorowska, D. Kotlorz: Ekonomiczno-społeczne problemy gospodarowania zasobami pracy w warunkach przechodzenia do gospodarki rynkowej. AE Katowice, Katowice 1994r, str. 37, zaproponowali podział skutków bezrobocia na fiskalne, społeczne i indywidualne; za: Izabela Krawczyk, Katedra Finansów Wydział Zarządzania Politechnika Częstochowska, www.univ.rzeszow.pl/nierownosci/wyklady/30.doc

²⁴ E. Kwiatkowski, Bezrobocie–podstawy teoretyczne, Warszawa 2002

²⁵ W. Caban, (red.), Ekonomia-podręcznik dla studiów licencjackich, Warszawa 2001

²⁶ H. Palska, Bieda i dostatek, Warszawa, 2000

odłożone w czasie a nie tylko doraźne. Z powodu chorób skraca się długość życia, powodują one także zwiększone wydatki państwa na pokrycie kosztów leczenia.

W rodzinach bezrobotnych występują konflikty i napięcia, co powodowane jest załamaniem dotychczasowego układu ról i wzajemnych relacji. Bezrobocie w obrębie rodziny działa dezintegrująco i zakłóca proces socjalizacji. Rodziny te izolują się towarzysko od sąsiadów, znajomych, przyjaciół i rodzin, co związane jest z ograniczeniem zasobów pieniężnych i spadkiem poziomu samooceny wśród bezrobotnych. Człowiek bezrobotny traci kontakt z ludźmi, swój status, ztraca swoją tożsamość, a nawet pewne prawa²⁷.

Wśród bezrobotnych nasilają się zjawiska patologiczne. Wzrasta spożycie alkoholu i narkotyków. Następuje wzrost przestępczości: morderstwa, napady, gwałty, kradzieże, włamania i inne przejawy agresji.²⁸ Bezrobocie spycha ludzi na margines, skłania do wandalizmu i przestępczości.²⁹

Negatywne następstwa bezrobocia rodzą także konsekwencje polityczne. Przejawia się to stosunkiem ludności do istniejących partii politycznych i prezentowanych przez nie programów. Spektakularnym wyrazem nastrojów społeczeństwa są wyniki wyborów. Bezrobocie jest przyczyną niepokojów społecznych, przejawiających się w strajkach, demonstracjach, czy w końcu w rozruchach. Stwarza to zagrożenie stabilizacji kraju, zarówno gospodarczej jak i politycznej.

Brak przygotowania ludzi do zjawiska bezrobocia wywołuje silne, psychologiczne konsekwencje. Osoby te odczuwają bezradność i bezsilność. Przejawiają też tendencje do pomniejszania wartości swojej osoby i własnych dokonań. Zwłaszcza długotrwale bezrobotni przestają wierzyć w swoje siły i umiejętności. Zazwyczaj łączy się z tym pogorszenie dobrostanu psychologicznego, brak strukturalizacji życia codziennego, koncentracja na sobie, izolacja społeczna. Jedynym obowiązkiem bezrobotnego jest szukanie pracy. Jest to czynność przykra i upokarzająca. Rodzi to uczucie deindywidualizacji i urzeczowienia. Dłuższy okres pozostawania bez pracy pogarsza dobrostan bezrobotnego, co wytwarza niższą potrzebę pracy i zmniejsza wysiłek wkładany w jej szukanie. Kolejne niepowodzenia w szukaniu pracy prowadzą do obniżenia oczekiwań sukcesów w tym zakresie. Przy masowym bezrobociu na skutek zniechęcenia, frustracji, utraty nadziei, spada wiara w znalezienie pracy.³⁰

Bezrobocie wyzwala w człowieku dwa wzory zachowania. Z jednej strony jest to gniewna frustracja motywacji do pracy, a z drugiej obwinianie siebie i głębsza depresja. Samoobwinianie i dopatrywanie się wewnętrznych przyczyn bezrobocia, takich jak brak zdolności, czy sprawności, prowadzi do bezradności, depresji i zaniechania dalszych poszukiwań pracy.

Z punktu widzenia osób niepełnosprawnych praca, oprócz zapewnienia utrzymania, pełni także funkcje terapeutyczne. W wielu przypadkach aktywność związana z wykonywanym zawodem, jest jedynym sposobem dla osoby niepełnosprawnej na utrzymanie relacji oraz kontaktów towarzyskich, wykraczających poza krąg najbliższej rodziny. Także z punktu widzenia rehabilitacji psychicznej oraz fizycznej wykonywany zawód sam w sobie może poprawiać dobrostan osoby niepełnosprawnej. Dobrze płatna oraz szanowana praca jest także źródłem pozyskiwania prestiżu w społeczeństwie, którego poziom bezpośrednio przekłada się na poczucie własnej wartości oraz samoocenę osoby niepełnosprawnej.

²⁷ J. Sztumski, Socjologia pracy, Katowice, 1999

²⁸ S. Kawula, H. Machel, (red.), Młodzież a współczesne dewiacje i patologie społeczne, Gdańsk—Toruń, 1994

²⁹ W. Kozek, Praca w Polsce w XXI wieku, Warszawa, 1997

³⁰ Polityka ekonomiczna i społeczna nr 24 1992

5 Koszty walki z bezrobociem i sposoby ich finansowania

Przekonanie o konieczności walki z bezrobociem wynika z oczywistych pobudek do pomagania osobom bezrobotnym jak i z konstytucyjnego prawa do pracy. Inną przesłanką do walki z bezrobociem jest dążenie do zredukowania zjawiska negatywnego oddziaływania bezrobocia w postaci utraty produkcji i dochodów. Ponieważ nie mamy tu do czynienia z jakimiś namacalnymi sumami pieniędzy, a jedynie z sumami szacowanymi, do ich określenia używa się pojęcia **pośrednich kosztów bezrobocia**. Ich istotę i sposób pomiaru omawiamy poniżej. Walka z bezrobociem oznacza także dążenie do obniżenia nakładów środków finansowych ponoszonych co roku na walkę ze skutkami bezrobocia (np. ubóstwem i patologiami społecznymi), ze zwalczaniem samego bezrobocia (np. szkolenia zawodowe, praktyki, organizacja nowych stanowisk pracy, pośrednictwo pracy), a także badaniem i diagnozowaniem bezrobocia (np. ustalanie skali bezrobocia, badania BAEL). Spektrum ponoszonych kosztów jest bardzo szerokie i obejmuje różnego typu pomoc rzeczową i finansową na rzecz osób bezrobotnych, inwestycje zmierzające do utworzenia nowych miejsc pracy, roboty interwencyjne, a także koszty instytucji statutowo odpowiedzialnych za walkę z bezrobociem, w tym koszty wynagrodzeń (i ubezpieczenia) pracowników ukierunkowanych na „obsługę” bezrobocia i walkę z nim. Chodzi tu o znaczne ilościowo grupy urzędników, doradców zawodowych, działaczy organizacji pozarządowych i innych instytucji rynku pracy, którzy uczestniczą w diagnozowaniu sytuacji bezrobocia, kreowaniu i realizacji programów pomocowych, szkoleniu bezrobotnych, a także uczestniczą w procesie wypłacania wyżej wspomnianych zasiłków dla bezrobotnych i świadczeniu pomocy społecznej.. Faktyczne wydatki finansowe ponoszone w związku z występującym bezrobociem składają się na **koszty bezpośrednie bezrobocia**, na które w Polsce składają się następujące grupy wydatków budżetowych³¹:

- Wydatki na Fundusz Pracy,
- Wydatki na Fundusz Pomocy Społecznej,
- Wydatki na utrzymanie instytucji w zakresie obsługi bezrobotnych,
- Wydatki na wcześniejsze emerytury i świadczenia przedemerytalne,

Ponadto, w związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej powyższą listę kosztów bezpośrednich należy uzupełnić o wydatki z tytułu:

- Programów pomocowych przedakcesyjnych (przede wszystkim seria programów Phare),
- Programów realizowanych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS),
- Programów fundacji i innych instytucji, których środki wypłacane są pośrednio lub bezpośrednio pod warunkiem utworzenia nowych miejsc pracy (lub utrzymania istniejących³²), wdrożenia rozwiązań podnoszących atrakcyjność regionu (np. wydatki w ramach ZPORR na budowę infrastruktury lokalnej, pomoc dla nowych przedsięwzięć gospodarczych, itp.).

Cechą wspólną bezpośrednich ekonomicznych kosztów bezrobocia jest względna łatwość ich zlokalizowania i ustalenia ich wysokości, przeliczenia na jedną osobę, wyznaczenia podmiotów je ponoszących oraz ustalenia adresatów dotacji i zasiłków.

³¹ H. Zarychta: Skutki i koszty bezrobocia na lokalnym rynku pracy. Praca i Zabezpieczenie Społeczne 1994/6

³² Program taki realizuje np. fundacja Michelin w Olsztynie- przypis Jerzy Kawa

W przypadku unijnych programów pomocowych i dotacji można też mówić o programowaniu rezultatów ich ponoszenia.

Odminną sytuację odnotowuje się wobec pośrednich ekonomicznych kosztów bezrobocia. Przez koszty pośrednie rozumie się straty gospodarcze i społeczne. Wyodrębnienie tych kosztów i ustalenie ich rzeczywistej wartości jest trudne, a czasem niemożliwe i najczęściej uzależnione od wielu uwarunkowań. W przypadku kosztów pośrednich można mówić raczej o luce dochodu narodowego, luce produkcji, przy czym najczęściej nie można określić ich wysokości w sposób bezwzględny. Do kosztów pośrednich zalicza się przede wszystkim zmniejszone wpływy budżetu państwa wynikające z:

- ulg i zwolnień finansowych w rejonach o szczególnie wysokim bezrobociu (np. w specjalnych strefach ekonomicznych),
- luki podatkowo–ubezpieczeniowej spowodowanej występowaniem osób bezrobotnych,
- kosztów bezrobocia w szarej strefie gospodarki.

Do kosztów pośrednich można zaliczyć jeszcze inne rodzaje strat gospodarczych, np. straty związane z czasową i stałą emigracją ludności, spadek popytu ludności na towary i usługi, na skutek zmniejszenia się dochodów osób bezrobotnych i ich rodzin.

Koszty bezrobocia dotyczą także „szarej” strefy gospodarki, co wiąże się z tym, że część osób formalnie bezrobotnych pracuje w szarej strefie i nie płaci podatków ani nie reguluje składek ubezpieczeniowych. Pomimo wykonywania pracy osoby te figurują w rejestrach bezrobotnych i korzystają z ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej, co obniża poziom świadczonej pomocy najbardziej potrzebującym. Koszty tego rodzaju to straty budżetu państwa i ZUS z tytułu nieopodatkowanych dochodów i nie płaconych składek przez nielegalnie pracujących. Zmniejsza to faktyczną zdolność do walki z bezrobociem lub rozwojem innych sfer państwa, np. edukacji, infrastruktury, bezpieczeństwa, pomimo, że osoby te korzystają z różnych świadczeń na zasadach ogólnych, np. edukacja dzieci, opieka zdrowotna osób zarejestrowanych w urzędach pracy.

Listę powyższą należy uzupełnić o kalkulację niewytworzonego dochodu narodowego (tzw. luka PNB). W ujęciu makroekonomicznym bezrobocie oznacza marnotrawstwo czynników wytwórczych mierzone teoretyczną wartością niewyprodukowanych towarów i usług. Panuje pogląd, że dobra i usługi, które mogłyby zostać wyprodukowane przez bezrobotnych, stracone są na zawsze. Zwiększona produkcja (lub aktywność gospodarcza) w przyszłości nie nadrobi tego, co mogłoby zostać wyprodukowane, gdyby bezrobotni pracowali. Dla skutecznej walki z bezrobociem ważne jest aby ustalić, ile te straty wynoszą i jakie nakłady należy podjąć w celu aktywizacji zawodowej bezrobotnych, aby uznać je za ekonomicznie uzasadnione. Aby uzyskać odpowiedź jakich rozmiarów są te straty, ekonomiści wskazują na prawo Okuna³³ które mówi, że każdy procent wzrostu rzeczywistej stopy bezrobocia ponad naturalną stopę bezrobocia, łączy się z wynoszącym 3% spadkiem produktu narodowego brutto³⁴ (PNB³⁵). Wykorzystując to prawo można obliczyć tzw. lukę PNB, czyli różnicę pomiędzy potencjalnym a rzeczywistym PNB. Luka

³³ A.M. Okun, amerykański ekonomista (1928-1980)

³⁴ Na podstawie badań empirycznych ostatnich lat stwierdza się, że relacja ta wynosi jak 2:1 lub 2,5 do 1; por. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus, *Ekonomia* 1, PWN Warszawa 2000, str. 298-299,

³⁵ W omówieniach prawa Okuna zamiast PNB często można znaleźć PKB (produkt krajowy brutto), co dla przeciętnego czytelnika, którego nie interesują szczegółowe zagadnienia różnic pomiędzy PKB a PNB, nie wprowadza istotnych zmian w interpretacji skutków bezrobocia gospodarczego dla rozmiarów strat ekonomicznych powodowanych przez bezrobocie, por. B. Oyrzanowski, *Makroekonomia*, Wydawnictwo PSB, Kraków 1998, str. 163.

PNB jest interpretowana jako miara strat ekonomicznych społeczeństwa wywołanych bezrobociem i wskazuje na wartość towarów i usług których wytworzenia zaniechano. Obliczenie luki PNB w praktyce wymaga dokładnego warsztatu statystycznego, jednak jeśli przyjmiemy, że naturalna stopa bezrobocia wynosi 5% zasobów siły roboczej, zaś faktyczna stopa bezrobocia wynosi 18% i przewyższa stopę naturalną o 13%³⁶, wówczas zgodne z prawem Okuna realny dochód narodowy brutto będzie mniejszy od potencjalnego o 39%³⁷. Jest to szacunkowa ocena skali niewykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych, spowodowana wyższym bezrobociem niż przyjęta stopa bezrobocia naturalnego.

³⁶ Poziom bezrobocia w styczniu 2008r. w województwie warmińsko-mazurskim wyniósł ok. 18%; poziom naturalnego bezrobocia na poziomie 5% jest powszechnie przyjmowaną wartością i oznacza, że w normalnie funkcjonującej gospodarce poziom ten nie będzie niższy, co wynika z procesów zmian i poszukiwania pracy przez pracowników wskutek ich przemieszczania się, poszukiwania lepszej pracy, etc.

³⁷ Lub 26% biorąc pod uwagę relację 2:1, o czym mowa w przypisie 10; dla porównania, marnotrawstwo gospodarcze w okresie Wielkiego Kryzysu wyniosło 2100 mld USD, a koszt stagnacji w latach 1975-1984 wyniósł 1150 mld USD (w cenach z 1984r.), por. P.A.Samuelson, jw. str. 327

6 Rachunek ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych i sposoby jego wykorzystania

6.1 Społeczna stopa zwrotu kapitału³⁸ (SSZK)

W inwestycjach komercyjnych źródłem pokrycia kosztów poniesionej inwestycji i kosztów bieżącej produkcji jest zysk. Podejmując decyzję o poniesieniu nakładów inwestycyjnych i ewentualnym wystąpieniu do inwestora (lub pożyczkodawcy – banku) w celu przyznaniu niezbędnego kredytu, należy sporządzić rachunek ekonomicznej efektywności inwestycji, który stanowi część opracowania zwanego biznes planem lub studium wykonalności. Procedura przygotowania biznes planu obejmuje co najmniej takie podstawowe części, jak analizę rynku (celem ustalenia możliwości sprzedaży produktów, które zostaną wytworzone w wyniku inwestycji), analizę technologii i organizacji, czyli kosztów wytwarzania i kosztów pracy, sylwetki członków zarządu i ich kompetencji do prowadzenia przedsięwzięcia, a także analizę konkurencji, szans i zagrożeń na rynku. Ostatecznie biznes plan zmierza do porównania relacji nakładów inwestycyjnych i spodziewanych kosztów i dochodów z inwestycji. Ostatnia część biznes planu – analiza finansowa – poprzez tabelaryczne zestawienie wielkości ekonomicznych zdefiniowanych we wcześniejszych częściach opracowania i zastosowanie określonych wzorów zmierza do ustalenia, czy planowane przedsięwzięcie jest wydajne ekonomicznie (tj. czy zapewni zwrot zainwestowanego kapitału na oczekiwanym przez inwestora poziomie).

W przypadku przedsięwzięć ekonomii społecznej (ES) w zasadzie powinno się postępować tak samo. Mając jednak na uwadze szczególne cele społeczne, a w szczególności integrację osób zagrożonych wykluczeniem (w tym osoby niepełnosprawne), posługiwanie się standardowym rachunkiem ekonomicznej efektywności może prowadzić do odwrotnych wniosków. Przedsiębiorstwa zatrudniające osoby niepełnosprawne najprawdopodobniej nie będą konkurencyjne w stosunku do innych przedsiębiorstw, które albo zatrudniają w pełni sprawnych, a zatem potencjalnie wysoko wydajnych, pracowników, albo nie ponoszą kosztów zorganizowania stanowiska pracy do potrzeb osoby niepełnosprawnej, lub – w ostateczności – nie angażują się w specjalne warsztaty integracyjne³⁹.

Oszacowanie wartości społecznego wpływu i oddziaływania stanowi przedmiot zainteresowania wielu organizacji trzeciego sektora. Organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje i inne bardzo często podejmują w swojej misji problematykę integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem, w tym szczególnie osób niepełnosprawnych, gdzie oprócz „normalnego” procesu integracji dochodzi kwestia dostosowania stanowisk pracy do ograniczonych możliwości poruszania się, komunikowania i in. W przypadku przedsięwzięć ekonomii społecznej dąży się do zbudowania procedury, która jednocześnie pozwoli na ustalenie korzyści ekonomicznych i społecznych. Jedną z prób stworzenia takiego rachunku jest SROI – Social Return of Investment, czyli Społeczna Stopa Zwrotu Kapitału (SSZK). Zgodnie z intencją autorów, SSZK stanowi narzędzie służące pomiarowi (również monetarnemu) działalności organizacji. SSZK ma charakter multidyscyplinarny, dzięki czemu wspomaga procesy podejmowania decyzji w obszarach społecznych.

³⁸ Akronim SSZK powstał z pierwszych liter nazwy Społeczna Stopa Zwrotu Kapitału i stanowi tłumaczenie nazwy angielskiej Social return on investment i jej skrótu SROI. Prezentację SSZK opracowano na podstawie materiałów partnerstwa „Akademia Przedsiębiorczości. Rozwój Alternatywnych Form Zatrudnienia”, projekt PIW EQUAL, administrator projektu: ROPS Kraków 2007 oraz materiałów dostępnych na stronie www.sroi-europe.org i www.redf.org. W cytowanych materiałach tych stosowano skrót SZZK.

³⁹ Szczególnie pracochłonne i kapitałochłonne zajęcia sprowadzone w modelu pracy wypracowanym w Partnerstwie dla Rain Mana, ale i w tym przypadku realizatorzy projektu mówią o sukcesie (www.partnerstwo-synapsis.pl)

6.2 Metodologia analizy Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK⁴⁰

Przystępując do poznawania SSZK warto zwrócić uwagę, że rdzeniem metody jest kalkulacja Społecznej Stopy Zwrotu SSZ, narzędzia zbliżonego nazwą do finansowej stopy zwrotu od zainwestowanych środków – return on investment. Społeczna Stopa Zwrotu jest rachunkiem przeniesionym na grunt społeczny, zatem analiza SSZ bierze pod uwagę zarówno wartości materialne jak i niematerialne, tworzone przez organizacje, które podlegają projekcjom na przyszły okres, zwykle 10 lat. Od sporządzającego SZZ wymaga się więc perspektywicznego myślenia i rozwiązywania podejmowanych przez daną organizację problemów w sposób długofalowy. Ponadto należy podkreślić, że omawiana analiza łączy w sobie aspekty finansowe i społeczne, co zmusza do stałego pogłębiania wiedzy ekonomicznej w zakresie prognozowanych procesów, jak i wiedzy o procesach natury społecznej. Ułatwieniem dla sporządzającego kalkulację jest podział procesu na etapy, kroki i działania (patrz aneks nr 1). Ich realizacja polega na stawianiu pytań dot. planowanego/realizowanego przedsięwzięcia społecznego. Udzielenie odpowiedzi następuje w drodze opisowej lub w drodze kalkulacji ekonomicznej albo prezentacji procesu zarządzania. Udzielenie odpowiedzi przygotowuje analityka przedsiębiorstwa społecznego do obliczenia Społecznej Stopy Zwrotu SSZ. Procedurę sporządzania SSZK i SSZ zawiera aneks nr 1.

6.3 Zalety Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału (SSZK)

1. Nowy sposób raportowania

Analiza SSZK jest nowym narzędziem dostępnym dla wszystkich zainteresowanych; jest próbą opisu oraz pomiaru (poprzez SSZ) aspektów społeczno-ekonomicznych ekonomicznej działalności przedsiębiorstw. Aspekty te wydają się być obecnie pominięte zarówno przez decydentów jak i badaczy, np. ekonomistów, rynki finansowe czy organizacje finansowe etc.

2. Wartość dodana i konsumpcja kapitału

Społeczna Stopa Zwrotu Kapitału SSZK dowodzi, że przedsiębiorstwa społeczne nie tylko konsumują środki publiczne, otrzymywane jako wsparcie ich działalności w postaci grantów, dofinansowania, subsydiów na swoją działalność, ale też produkują wartość dodaną. Ta wartość dodana może zostać zmierzona i zmonetaryzowana w przypadku wartości społeczno-ekonomicznych jak i wymieniona w przypadku wartości społecznych. Obie wymienione informacje mogą zostać sobie przeciwstawione i porównane.

3. Wkład oraz rezultat, produkt, oddziaływanie

Jednym z głównych celów SSZK jest udowodnienie, że przedsiębiorstwa społeczne produkują rezultaty oraz oddziałują na społeczności i grupy społeczne, wybrane przez siebie.

4. Zmiany w świadomości

Metoda może służyć wzrostowi świadomości wśród różnych grup interesariuszy, co może pozytywnie w przyszłości wpłynąć na komunikację i decyzje dawców funduszy oraz ich użytkowników.

5. Miara efektywności

Metoda może zostać użyta jako sposób pomiaru faktycznie zrealizowanych zadań w porównaniu z celami. To bardzo istotne w kontekście interwencji państwa opłacanych ze środków publicznych.

⁴⁰ W opracowaniu wykorzystano materiały udostępnione przez ROPS Kraków i SROI Framework 2005, www.sroi-europe.org

6.4 Krytyka społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK

SSZK jak każde nowe narzędzie budzi wiele wątpliwości. Przy bardzo zróżnicowanej problematyce społecznej różny jest stopień „przystawiania” metodologii rachunku do opisywanych przy pomocy SSZK realiów. Dlatego znajomość podstawowych pytań i odpowiedzi pozwala z odpowiednią perspektywą spojrzeć na metodę, która ciągle znajduje się na etapie rozwoju.

1. Obliczanie wartości i wskaźników

Na początku warto zwrócić uwagę, że analiza SSZK jest narzędziem innowacyjnym, łączącym w sobie miary ekonomiczne – materialne z niematerialnymi – społeczno-ekonomicznymi. Należy pamiętać, że ciągle poza możliwościami pomiaru pozostają wartości społeczne, jako ciągle niemożliwe do skwantyfikowania poprzez rachunek SSZ. Szczególnie na początku poznawania metodologii analiza SSZ może sprawiać kłopoty związane z interpretacją wskaźników, stąd może być konieczna współpraca ekonomisty i specjalisty ds. społecznych. Wszelkie próby pomiaru wartości społeczno-ekonomicznych należy przyjmować jako możliwość wytłumaczenia wydatków publicznych na różnego rodzaju interwencje, najczęściej realizowane przez organizacje trzeciego sektora oraz przedsiębiorstwa społeczne.

Zaprezentowana metoda posiada wiele ograniczeń, ponadto SSZ stanowi narzędzie, które wciąż podlega dyskusjom oraz zmianom i ulepszeniom. W trakcie sporządzania rachunku warto na każdym etapie procedury zwrócić uwagę i zastanowić się czy istnieją jeszcze inne koszty i przychody społeczne, niż te, które zostały już zidentyfikowane. Innym problemem jest konieczność odpowiedzi na pytanie, jak w wiarygodny i metodycznie poprawny sposób można oszacować społeczne oszczędności i społeczne przychody, które dotychczas były pomijane? Na jakiej próbie należy oprzeć szacunki i w jakim okresie czasu? Wreszcie, czy metoda powinna mieć charakter prognostyczny, jak to jest teraz, czy większy nacisk nie powinien zostać położony na wydarzenia przeszłe?

2. Metodologia

Z metodologicznego punktu widzenia można się zastanawiać jaka jest poprawność informacji, zarówno obliczonych wartości, wskaźników, jak i przepływów finansowych. Jaka ma być podstawa ustalania i stosowania stopy dyskontowej?

3. Wiarygodność informacji

Trudno też stwierdzić z całą pewnością czy otrzymane informacje są wiarygodne i dokładne. Może bezpieczniej byłoby skupić się na wydarzeniach dotyczących działalności w ujęciu historycznym.

4. Porównywalność

Kolejnym problemem, który pojawia się w przypadku rachunku SSZ jest porównywalność danych. W tym przypadku, tak samo, jak w przypadku każdego narzędzia innowacyjnego, zostało ono przetestowane w ograniczonej liczbie organizacji, co wskazuje, że może ono ciągle ulegać zmianom. Dodatkowo to narzędzie zaprojektowane przede wszystkim dla organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw społecznych, co w znacznym stopniu ogranicza przyszłe możliwości wykorzystania. W dodatku, ze względu na specyfikę wymienionych organizacji, bardzo ograniczone są możliwości benchmarkowania, czy nawet porównywania różnych aspektów ich działalności

5. Złożoność

Przedsiębiorstwa społeczne i organizacje pozarządowe, dla których stworzono narzędzie, nie posiadają zasobów do jego realizacji, począwszy od umiejętności, przez czas, i ludzi. Z drugiej strony to metoda, która z powodzeniem może zostać zastosowana przez sektor prywatny i publiczny, w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu. Jednak ani sektor prywatny ani publiczny, które posiadają zasoby, nie wykorzystują go, nawet jeśli są zainteresowane kreowaniem wartości dodanej.

6. Ocena ex ante i ex post

SSZ skupia swoją uwagę na przyszłej działalności organizacji, ma więc charakter prognostyczny. Pozostaje to w sprzeczności do zainteresowań projektu, jako że tu nacisk położono na aspektach historycznych działalności organizacji oraz ich trendów.

6.5 Wykorzystanie SSZK dla przedsiębiorstw społecznych w Polsce – rekomendacje

Metoda ustalania efektywności przedsięwzięć społecznych jest w Polsce nowa i tym samym znajduje się w bardzo wczesnej fazie jej popularyzowania. Wiąże się z tym szereg trudności, na jakie przedsiębiorcy społeczni mogą natrafić dążąc do oceny efektywności swoich przedsięwzięć z wykorzystaniem tej metody:

a) Problem złożoności

Złożoność metody oraz znaczna konsumpcja zasobów (umiejętności, danych i czasu) przeciwdziała jej powszechnemu wykorzystaniu przez przedsiębiorstwa społeczne. Warto zwrócić uwagę, że przygotowanie wymaga wiedzy multi dyscyplinarnej i doświadczenia w pracy w sektorze prywatnym i ekonomii społecznej. Dodatkowo SSZK stanowi narzędzie, którego zrozumienie może okazać się zbyt trudne dla osób bez przygotowania ekonomicznego, a właściwie finansowego oraz społecznego, o czym była już mowa wcześniej. Większość przykładów stosowania rachunku SROI pochodzi z Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szkocji, należy więc przetestować zaproponowane rozwiązanie w realiach Polski. Tym niemniej opanowanie umiejętności stosowania SSZK może dostarczyć obiektywnej oceny efektywności przedsięwzięcia społecznego, a przez to ułatwić podejmowanie decyzji związanych z zarządzaniem oraz finansowaniem przedsiębiorstwa społecznego;

b) Częściowe wykorzystanie

Jednakże, można pokusić się o pewne wykorzystanie metody, szczególnie opierających się na łatwo dostępnych danych np. rachunku wyników biorącym pod uwagę aspekty społeczne. Dodatkowo należało by uprościć pozostałe elementy modelu, oraz precyzyjnie zdefiniować łańcuch wartości od wkładu, przez produkty, rezultaty oraz oddziaływanie.

c) Horyzont czasowy

Z punktu widzenia przedsiębiorstw społecznych i ich potrzeb należałoby zmienić perspektywę raportowania, z ujęcia prognostycznego na historyczne. W ten sposób omija się problemy związane z wyborem odpowiedniej stopy dyskontowej, a wartości realne mogą zostać obliczone za pomocą deflatora.

d) Korzyści

Powszechne wprowadzenie proponowanego w analizie SSZ rachunku wyników do raportowania. Mogłoby to stanowić pewnego rodzaju innowację metody i mogłoby stworzyć wartość dodaną w postaci:

- Zwiększonej porównywalności pomiędzy organizacjami;
- Dodatkowych możliwości oceny działalności i ewaluacji realizacji celów społecznych i wykorzystania środków publicznych – do wykorzystania przez kreatorów polityk publicznych oraz dawców funduszy;
- Dodatkowych możliwości planowania oraz komunikacji pomiędzy dawcami funduszy oraz ich użytkownikami;
- Popularyzacji idei ekonomii społecznej – uświadomienia ich społecznej użyteczności i ich wpływu na spójność społeczną.

7 Współczesne metody walki z bezrobociem wśród osób niepełnosprawnych z uwzględnieniem narzędzi ekonomii społecznej

Idea ekonomii społecznej powoli umiejscawiana jest w Polsce pomiędzy sektorem publicznym a biznesem i ma w założeniu stanowić przeciwwagę biernemu interwencjonizmowi państwowemu polegającemu na wypłacaniu różnego typu świadczeń społecznych i funduszy pomocowych. Rozwój ekonomii społecznej zmierza ku nowym formom przedsiębiorczości społecznej oraz poszukiwaniu efektywniejszych społecznie i ekonomicznie metod realizacji zadań publicznych. Wskazując na szereg działań, które mogą zostać zainicjowane oddolnie, instytucje ekonomii społecznej winny nakłaniać instytucje publiczne do stosowania częściej w praktyce konstytucyjnej zasady subsydiarności. W nomenklaturze Unii Europejskiej ekonomia społeczna składa się z czterech zasadniczych filarów: spółdzielni, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, fundacji i stowarzyszeń, czyli organizacji pozarządowych. Podmioty ekonomii społecznej utożsamiane są w dużej mierze z organizacjami pozarządowymi, które wypełniają lukę pomiędzy zadaniami państwa a zadaniami biznesu.

Przedsiębiorczość społeczna polega głównie na zaangażowaniu tych kręgów społeczeństwa, które pozostają na marginesie rynku pracy i w związku z tym pozostają również wykluczone społecznie. Ekonomia społeczna, szczególnie na obecnym etapie oznacza również poszukiwanie form organizacyjno-prawnych i takich ich zasad finansowania, które pozwolą na zaangażowanie tych osób z uwzględnieniem pewnych strat finansowych i społecznych związanych z niepełnosprawnością fizyczną, psychiczną oraz bezradnością związaną z długim pozostawianiem poza aktywną częścią rynku i społeczeństwa. Panuje pogląd, że z uwagi na te straty należy poszukiwać takich form włączenia w aktywny rynek pracy tej części społeczeństwa, które przewidują i dopuszczają pewne uprzywilejowanie takich przedsiębiorstw, które nie są w pełni samodzielne i wymagają pomocy państwa, samorządu, a czasem sektora prywatnego ażeby utrzymać się na konkurencyjnym rynku. Jak wspomniano, straty te mogą wynikać raczej z tradycyjnych zasad kalkulacji zysków i strat, a nie z rzeczywistych korzyści społecznych, które decydenci instytucji samorządowych i rynku pracy winni uwzględniać zarówno na etapie budowy instytucji ekonomii społecznej oraz na etapie kolejnych faz ich oceny i finansowania.

Utworzenie miejsc pracy w ramach przedsiębiorczości społecznej wymaga większego zaangażowania, znacznie większe są także potrzeby pracowników w zakresie poradnictwa, terapii i nadzoru niż w wypadku standardowych miejsc pracy w gospodarce rynkowej. Pomimo tego, w zależności od formy prowadzenia działalności, oferowania usług czy produkcji, przedsiębiorstwa ekonomii społecznej i ich menedżerowie, i pracownicy pochodzący ze społeczności zagrożonych wykluczeniem powinny czuć się i być w miarę możliwości traktowani jak przedsiębiorcy. Podejście takie w niczym nie neguje udogodnień finansowych i organizacyjno-prawnych kierowanych w stronę podmiotów ekonomii społecznej, które stopniowo zostają wprowadzane do krajowych regulacji prawnych, a które dają możliwość pełnoprawnego udziału w życiu gospodarczym i społecznym pomimo oczywistych przeszkód i trudności. Cechą znaną instytucji ekonomii społecznej jest to, że zysk nie stanowi ich wyłącznego celu. W związku ze specyfiką zatrudnianych osób (zagrożonych wykluczeniem społecznym), organizacje te tworzą taki model działania, który przyczynia się nie tylko do osiągnięcia korzyści ekonomicznych, ale także (a może przede wszystkim) podtrzymuje i rozwija więzi społeczne. Ich podstawową formą są przedsiębiorstwa społeczne (firmy socjalne), które powinny być podmiotami gospodarczymi o rynkowej orientacji i równocześnie respektują specyficzne potrzeby osób o słabej

zatrudnialności i niskich kwalifikacjach, tworząc szereg form tymczasowego i stałego zatrudnienia:

- przygotowują do pracy na otwartym rynku pracy, pomagając w samozatrudnieniu poprzez przyuczenie do zawodu, udzielanie kredytów i pożyczek bądź tworzenie miejsc pracy,
- rozwijają wspierane zatrudnienie w ramach otwartego rynku pracy,
- rozwijają odrębne systemy stabilnego zatrudnienia równoległe wobec rynku.

Ekonomia społeczna, w odróżnieniu od klasycznie rozumianej gospodarki nastawionej na powiększanie zysku, realizuje zadania gospodarcze, jednak u podstaw jej funkcjonowania leżą cele społeczne, a interes pracowników i społeczności jest nadrzędny w stosunku do gromadzenia kapitału. Głównymi celami przedsiębiorstw społecznych zatem są:

- reintegracja z rynkiem pracy osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, zagrożonych lub dotkniętych wykluczeniem społecznym (m.in. osoby uzależnione, byli więźniowie),
- pełnienie roli tymczasowych rynków pracy, stanowiących etap przejścia do otwartego rynku pracy,
- realizacja niezaspokojonych potrzeb społeczności lokalnych poprzez produkcję dóbr i usług (tradycyjnych usług opiekuńczych jak i nowych przedsięwzięć ukierunkowanych na stymulowanie i zaspokojenie popytu na nowe usługi),
- produkcja dóbr i usług wymagających ekstensywnego zatrudnienia.

Według raportu OECD⁴¹ przedsiębiorstwa społeczne (social enterprises) to organizacje, które przyjmują odmienne formy prawne w poszczególnych krajach, są zorganizowane zgodnie z duchem przedsiębiorczości i realizują zarówno cele społeczne, jak i ekonomiczne. "To, co wyróżnia przedsiębiorstwa społeczne to ich zdolność do znajdowania innowacyjnych i dynamicznych rozwiązań wobec problemów bezrobocia i wykluczenia społecznego oraz przyczynianie się do takiego typu rozwoju ekonomicznego, który wzmacnia spójność społeczną, stanowiącą jeden z wymiarów zrównoważonego rozwoju". W zakres pojęcia przedsiębiorstw społecznych wchodzi zarówno organizacje, które wywodzą się z organizacji obywatelskich, jak i firmy społeczne mające swój początek w sektorze biznesu. Cechuje je bądź całkowity zakaz dystrybuowania zysków na rzecz członków (stowarzyszenia) lub ograniczony zakres dystrybuowania dochodów (spółdzielnie). Porównanie przedsiębiorstw komercyjnych i ekonomii społecznej zawiera tabela 2.

Tabela 2. Porównanie przedsiębiorstw komercyjnych i ekonomii społecznej

	Przedsiębiorstwa komercyjne	Przedsiębiorstwa ekonomii społecznej
Cele	Ekonomiczne/rynkowe	Ekonomiczne/rynkowe Społeczne związane z adaptacją/integracją osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
Zasoby	Wypracowane na rynku Pracownicy pozyskani na rynku	Wypracowane na rynku/Dotacje Pracownicy wywodzący się z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym
Sposób podziału zysku	Właściciel Inwestycje Wynagrodzenia	Cele społeczne Inwestycje Wynagrodzenia (do określonego w przepisach limitu)

Źródło: opracowanie własne

⁴¹ Za: M. Bińczycka, Uwarunkowania prawne przedsiębiorczości społecznej w Polsce; ROPS Kraków 2007

Konkluzja

1. Przedsiębiorstwo społeczne to podmiot prowadzący działalność gospodarczą, który wyznacza sobie społeczne cele. Nie kieruje się zasadą maksymalizacji zysku, a wypracowane nadwyżki przeznacza na dalszą działalność lub inne wyznaczone cele.
2. Podmioty gospodarki społecznej – przedsiębiorstwa społeczne powstają w wyniku dobrowolnej inicjatywy grupy ludzi, którzy nimi zarządzają w sposób demokratyczny – każdemu udziałowcowi przysługuje jednakowe prawo głosu. Podobnie jak przedsiębiorstwa tradycyjne, również i społeczne zajmują się wytwarzaniem i dystrybucją dóbr i usług oraz generują dochody, które zapewniają wynagrodzenie pracownikom. Nadwyżki jednak przeznaczają na cele społeczne.

7.1 Narzędzia ekonomii społecznej skutecznym sposobem rozwiązywania problemów rynku pracy – aspekt międzynarodowy

U podstaw ekonomii społecznej w Europie leży kilka istotnych aspektów, z których najważniejsze to:

- Wieloletnia tradycja ruchu spółdzielczego w Europie, gdzie w obszarze spółdzielczym pracuje ok. 6% wszystkich zatrudnionych⁴²,
- Walka z dyskryminacją różnych grup społecznych na europejskim rynku pracy, czego wyrazem jest m.in. Dyrektywa Rady nr 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu,
- Wytyczne Strategii Lizbońskiej zmierzające do stworzenia społeczeństwa opartego na wiedzy oraz społeczeństwa zawodowo aktywnego, co ma zapewnić wzrost dobrobytu we wszystkich grupach społeczeństwa Europy.

Gospodarka społeczna stanowi narzędzie rozwoju społeczno-gospodarczego na szczeblu lokalnym, komplementarne wobec sektora prywatnego i publicznego. Instytucje gospodarki społecznej, takie jak organizacje obywatelskie i spółdzielczość są zorientowane na społeczną użyteczność, przyczyniają się do tworzenia nowych usług i nowych miejsc pracy w ramach przedsięwzięć łączących w sobie ekonomiczne i społeczne aspekty aktywności obywatelskiej. Kluczowym podmiotem „ekonomii społecznej” jest „przedsiębiorstwo społeczne”. Realizując swoje zadania przedsiębiorstwa realizują trzy główne funkcje:

- reprezentują interesy różnych grup i społeczności,
- świadczą pomoc, która inaczej nie byłaby osiągalna,
- produkują dobra i świadczą usługi, w tym także dla osób najsłabszych ekonomicznie, które nie mogą nabyć ich na rynku.

W przedsiębiorstwach społecznych, przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych, ma miejsce także: mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, ale według specyficznych reguł, co różni je od przedsiębiorstwa prywatnego. Działalność przedsiębiorstw społecznych polega przede wszystkim na produkcji dóbr i świadczeniu usług na poziomie lokalnym, przy zaangażowaniu znaczących zasobów siły roboczej. Cechą charakterystyczną organizacji tworzących ekonomię społeczną jest przeznaczanie wypracowywanej przez nie nadwyżki na realizację celu społecznego

⁴² Wartość ta jest ok. 6 razy większa niż w Polsce (1% ogółu pracowników), chociaż tradycja ruchu spółdzielczego jest równie stara jak w pozostałych krajach Unii. Według szacunków partnerstwa Tu Jest Praca w Polsce w sektorze spółdzielczym pracuje ok. 100 tys. pracowników.

(np. na psychoterapię czy szkolenia) oraz realizacja swoich funkcji społecznych poprzez budowanie i wspieranie sieci solidarności lokalnej, ukierunkowanie działalności na integrację społeczną w skali społeczności lokalnej. Zarządzanie odbywa się poprzez partnerstwo i partycypację członków przedsiębiorstwa i demokratyczną kontrolę ze strony interesariuszy oraz regułę, że wytworzona nadwyżka i zakumulowany kapitał nie są przywłaszczane indywidualnie, lecz służą wypełnieniu określonej misji społecznej. Przedsiębiorstwa ekonomii społecznej często współuczestniczą w budowaniu lokalnego partnerstwa, co ułatwia realizację zasady pomocniczości przez partnerów (np. organy samorządowe) oraz sprzyja pozyskiwaniu funduszy pomocowych. Wsparciem dla funkcjonowania przedsiębiorstw ekonomii społecznej może być też instytucja partnerstwa publiczno-prywatnego. Ponadto przedsiębiorstwa społeczne angażują w swoje działania grupy społeczne często pomijane na lokalnych rynkach pracy, udzielają pomocy osobom bezrobotnym w samozatrudnianiu, a także umożliwiają powrót na rynek pracy osobom o niskich lub niewystarczających kwalifikacjach, przeciwdziałając ich marginalizacji i wykluczeniu społecznemu.

Inne argumenty przemawiające za rozwijaniem ekonomii społecznej to m.in. 30% udziału sektora publicznego w przychodach gospodarki społecznej (dawniej 24%) oraz potencjał sektora – w Europie przyrasta miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej więcej, niż w sektorze biznesu, gdzie faktycznie liczba miejsc pracy spada. Ponadto sektor jest interesujący jako źródło ciekawych miejsc pracy, bo nie stwarza takich ograniczeń prawno-organizacyjnych, jak w sektorze publicznym wyposażonym w rozmaite regulacje prawne i wymogi/obstrzeżenia. Dzięki temu można tutaj tworzyć zupełnie nowe rozwiązania i zastosowania, co jest szczególnie interesujące dla ludzi młodych, a w nowym okresie programowania zostało przewidzianych wiele funduszy, które będą wspierać gospodarkę społeczną. Inwencja przedsiębiorstw społecznych może zostać wykorzystana w sposób tradycyjny, ale warto pamiętać, że w otoczeniu istnieje wiele luk w sferze usług społecznych, np. przedszkola, które organizowane przez samorządy są przedsięwzięciami drogimi i skomplikowanymi prawnie – a w ramach gospodarki społecznej tak wielkich barier po prostu nie ma. Dla lokalnego rynku pracy ważne jest też, że małe przedsiębiorstwa lokalne, a takimi są przedsiębiorstwa gospodarki społecznej nie zostaną przeniesione do Chin.

Podjmując decyzję o utworzeniu przedsiębiorstw społecznych należy także pamiętać o przewagach przedsiębiorstw społecznych w stosunku do np. działalności gospodarczej, takich jak możliwość podejmowania dodatkowego zakresu zadań, trudnych do realizacji przez pojedyncze przedsiębiorstwo, utrzymywanie konkurencyjności rynkowej dzięki tworzeniu nowych zawodów, nowych form organizacji, produktów i usług – nie podejmowanych przez instytucje komercyjne z przyczyn ekonomicznych. Z kolei interes społeczny wymaga podjęcia niektórych usług przyczyniających się do podnoszenia jakości życia mieszkańców, nieopłacalnych dla przedsięwzięcia komercyjnego, np. niektóre formy opieki nad dziećmi lub ludźmi starymi. Ponadto osoby zagrożone wykluczeniem społecznym uzyskują szansę na samorealizację (praca w grupie, w jakiejś formie organizacyjnej, integracja, nauka zawodu, aktywizacja, możliwość realizacji swoich pomysłów, nauka zarabiania i funkcjonowania na rynku, przechodzenie adaptacji na drodze do normalnego zatrudnienia).

7.2 Skutecznie oddziałujące przykłady z innych krajów Unii Europejskiej – rekomendacje Partnerstw oraz linki do stron www

Współpraca ponadnarodowa Partnerstw powołanych do życia ramach IW EQUAL stanowiła obowiązkowy element każdego projektu i najczęściej opierała się na cyklu wizyt studyjnych. Wyniki wizyt często przekraczały oczekiwania polskich partnerów, bowiem

umożliwiły poznanie rozwiązań ekonomii społecznej w praktyce różnych krajów Unii Europejskiej. W czasie badań prowadzonych przez Instytut Badań i Analiz OSB⁴³ respondenci najczęściej wskazywali rozwiązania brytyjskie, włoskie i belgijskie jako dostarczające największej wiedzy i praktycznych rozwiązań, które pozwalały poznać zasady funkcjonowania lokalnej spółdzielczości socjalnej oraz działania instytucji wsparcia dla tego sektora gospodarki. Poniżej wymieniono kilka ciekawych stron internetowych dotyczących ekonomii społecznej i prowadzonych przez partnerstwa z tych krajów:

1. Informacje o modelu „business employment cooperative (BEC)”; Belgia:

www.debut-brussels.com, www.cooperer.coop, www.coopac.be.

Strony zawierają informacje o modelu ekonomii społecznej.

2. Strona internetowa The Social Enterprise Coalition (SEC). SEC jest brytyjską organizacją zajmującą się przedsiębiorstwami społecznymi; zawiera bardzo dużo informacji nt. przedsiębiorczości społecznej, case studies, publikacji, wyniki badań, informacje o konferencjach: <http://www.socialenterprise.org.uk/Page.aspx?SP=1688>

3. Strona internetowa projektu: SISU: Małe wyspy przetrwania i zrozumienia. Współpraca w rozwoju obszarów wiejskich.

Projekt jest realizowany na terenie: Szwecji, Finlandii i Zjednoczonego Królestwa: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/magazine/mag6_pl.pdf

4. Projekt holenderski: Dom Seniora w Wassenaar zawiera bardzo ciekawe rozwiązanie problemu opieki nad osobami starszymi).

Adres strony zawiera informacje o miejscowości Wassenaar o turystycznym charakterze: <http://www.booking.com/city/nl/wassenaar>.

Dla polskich partnerów ważne były zarówno informacje dotyczące poszczególnych rozwiązań czy idei ekonomii społecznej, jak i „technologia” pracy w ramach partnerstwa. Partnerstwo „Butterfly. Creating Chances” oprócz opisu przedsięwzięć ekonomicznych dostarcza informacji o wspólnym prowadzeniu wirtualnego biura, informacje o opracowywaniu case study i warsztatów w Anglii oraz opracowaniu narzędzi do ewaluacji partnerstwa ponadnarodowego. Z kolei partnerstwo Restore dostarcza informacji o porozumieniu o współpracy w upowszechnianiu gospodarki społecznej promującego wzajemną wymianę doświadczeń i partnerstwo między administratorem partnerstwa polskiego – Instytutem Polityki Społecznej UW oraz Związkiem Zawodowym Rolników Indywidualnych „Solidarni” a Trydencką Federacją Spółdzielczości i Autonomiczną Prowincją Trento i zawiera

- programy nauczania dla przedsiębiorców społecznych,
- charakterystykę finansowania gospodarki społecznej,
- zasady prowadzenia usług opieki domowej przez struktury gospodarki społecznej w krajach partnerstwa.

W okresie prowadzenia badań wiele przedsięwzięć było w trakcie realizacji. Niektóre oczekiwane rezultaty również wymagają uwagi, na przykład dzięki współpracy Partnerstwa André Mallossek zostanie opracowany model tworzenia europejskich spółdzielni socjalnych, zajmujących się opieką nad osobami starszymi. Podstawowym celem TCA "André Mallossek" jest stworzenie modelu kształcenia w zakresie opieki nad osobami starszymi. Opracowane zostaną w tym zakresie specyficzne programy szkoleniowe dostosowane do poszczególnych kategorii bezrobotnych. W ramach współpracy ponadnarodowej planowane jest także założenie spółdzielni socjalnych oferujących usługi opiekuńcze nad niesamodzielnymi osobami w podeszłym wieku. Przyczyni się to nie tylko do spadku bezrobocia wśród osób defaworyzowanych na rynku pracy, ale pozwoli również na skuteczne i efektywne świadczenie usług opiekuńczych wysokiej jakości.

⁴³ Instytut Badań i Analiz OSB prowadził badania partnerstw działających w ramach PIW EQUAL temat D Ekonomia Społeczna w drugiej połowie 2007r. na zlecenie Fundacji „Fundusz Współpracy”.

W ponadnarodowym projekcie "André Mallossek" współpracują organizacje z Włoch i Niemiec. Działania skierowane są na bezrobotnych znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji: osób młodych bez doświadczenia zawodowego, osób długotrwale bezrobotnych oraz osób w wieku przedemerytalnym.

Doświadczenia ze współpracy ponadnarodowej partnerstw polskich są ważną przesłanką do stwierdzenia, że **dobrze partnerstwo ekonomii społecznej powinno zawsze opierać się na współpracy ponadnarodowej**. Dostęp do stron partnerstw ponadnarodowych i do potencjalnych partnerów o dużym doświadczeniu i specyfice odpowiedniej do realizowanego w danym momencie przedsięwzięcia na rzecz osób niepełnosprawnych można uzyskać za pośrednictwem stron partnerstw PIW EQUAL temat D Ekonomia społeczna. Pełna lista partnerstw znajduje się na stronie:

<http://www.equal.org.pl/equal.php?CID=5&lang=pl>

7.3 Regulacje prawne w obszarze ekonomii społecznej i osób niepełnosprawnych na rynku pracy

Instytucje ekonomii społecznej w swoim funkcjonowaniu łączą elementy rynku, zasoby administracji publicznej – korzystając z różnego rodzaju ulg lub dotacji, a także kapitału ludzkiego wywodzącego się z grup społecznych zagrożonych wykluczeniem. Nie powinny stanowić przeciwieństwa przedsiębiorstwa rynkowego, lecz raczej jego uzupełnienie. O jego efektywności nie decyduje prosty rachunek ekonomiczny, lecz połączenie efektów działalności gospodarczej i założonych celów społecznych, mając do dyspozycji zasoby pracy gorzej przystosowane do realiów rynku. Znacznie szerszy wachlarz celów stojących przed podmiotami ekonomii społecznej i relatywnie mniej efektywne zasoby pracy stanowią źródło wyraźnej nierównowagi ekonomicznej pomiędzy podmiotami komercyjnymi a przedsiębiorstwami ekonomii społecznej. Wynika stąd potrzeba wprowadzenia odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych i regulacji prawnych, których celem będzie zapewnienie rozwoju instytucji ekonomii społecznej i osiąganie przez nie założonych celów ekonomicznych i społecznych i w ten sposób zapewnienie warunków konkurencyjnej równowagi na styku przedsiębiorstw komercyjnych i przedsiębiorstw poruszających się w obszarze ekonomii społecznej. Jednym z najważniejszych postulatów stawianych przed ekonomią społeczną jest bowiem zapewnienie jej beneficjentom poczucia uczestniczenia w grze rynkowej poprzez możliwość konkurowania i w ten sposób odbudowywanie własnej wartości w samoocenie beneficjentów – osób niepełnosprawnych i innych, zagrożonych wykluczeniem. Regulacje prawne w Polsce, mające za zadanie zapewnienie rozwoju ekonomii społecznej i realizację polityki społecznej adresowanej w stronę osób zagrożonych wykluczeniem, obejmują aktualnie następujące obszary:

- regulacje prawne na styku instytucji publicznych (administracji państwowych i samorządowych) z przedsiębiorstwami ekonomii społecznej,
- przepisy regulujące zasady zakładania i funkcjonowania spółdzielczości socjalnej,
- przepisy dotyczące rozwijania ekonomii społecznej przez instytucje pozarządowe
- przepisy regulujące szczególne warunki pracy z osobami niepełnosprawnymi.

1) Regulacje prawne na styku instytucji publicznych (administracji państwowych i samorządowych) i przedsiębiorstwami ekonomii społecznej

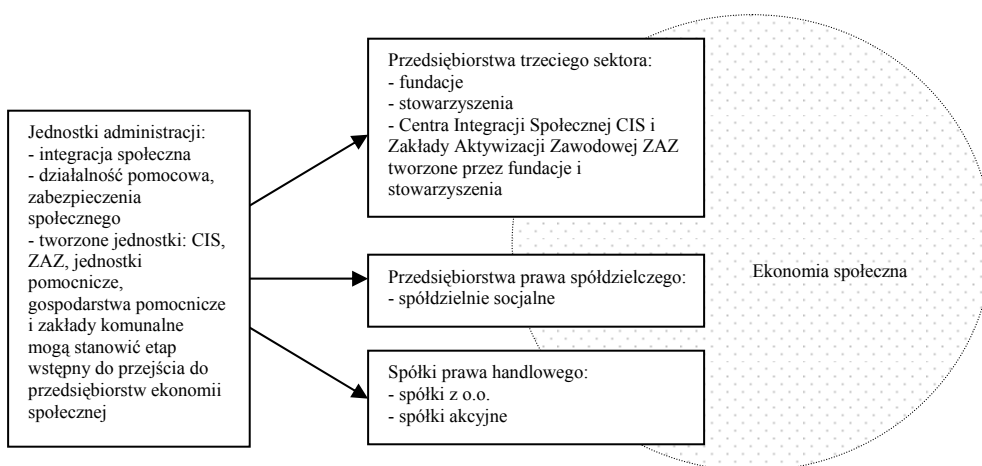
W ramach ekonomii społecznej rozróżnia się kilka różnych form przedsiębiorstw związanych z:

1. Działaniem administracji samorządowej; należą do nich takie formy prawne, jak samorządowe jednostki budżetowe, gospodarstwa pomocnicze, centra integracji społecznej (tzw. CIS), spółki komunalne i zakłady aktywności zawodowej (tzw. ZAZ),

2. Przedsiębiorstwami trzeciego sektora, do których zalicza się przedsiębiorstwa uruchamiane przez fundacje, stowarzyszenia; mogą one prowadzić działalność gospodarczą w ramach swojej działalności statutowej lub poprzez tworzone przez nie centra integracji społecznej (tzw. CIS) i zakłady aktywności zawodowej (tzw. ZAZ),
3. Ruchem spółdzielczym; najczęściej mowa jest o spółdzielniach socjalnych,
4. Przedsiębiorstwami prawa handlowego – spółkami z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkami akcyjnymi.

W przypadku działań administracji państwowej tworzone przez nie jednostki gospodarcze nie są uważane za właściwe podmioty ekonomii społecznej. Stanowią one część administracji z odpowiednią podległością służbową, sprawozdawczością i finansowaniem. Powodem ich wymieniania pośród innych podmiotów ekonomii społecznej jest ich istotna rola – szczególnie w przypadku CIS i ZAZ – jako formy integracji zawodowej osób wykluczonych społecznie i etap wstępny do przechodzenia podopiecznych do właściwych podmiotów ekonomii społecznej: spółdzielni, stowarzyszeń, fundacji (i tworzonych przez nie CIS i ZAZ) oraz spółek prawa handlowego (rys. 3)

Rysunek 3 Relacja jednostek administracji i podmiotów ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne

Działania jednostek administracji mają raczej charakter działalności pomocowej, zabezpieczenia społecznego, zgodnej zadaniami samorządu gminnego, jednakże nie posiadającej elementu innowacyjnego (co na przykład pozostaje w sprzeczności z założeniami IW Equal), a przede wszystkim, z uwagi na brak elementu rynkowego oraz możliwości świadczenia usług komercyjnych, nie pozwala na samofinansowanie takiej działalności, co powoduje powrót środków do tego samego budżetu, w którym mają swe źródło. Sprzeczność z założeniami ekonomii społecznej, a także obstrukcje w efektywnym zarządzaniu może powodować hierarchiczna, pionowa struktura zarządzania, utrudniająca w szczególności prowadzenie działalności usługowej przez beneficjentów reintegrujących się z rynkiem pracy.

Istnieje możliwość utworzenia w ramach jednostki budżetowej wyodrębnionej jednostki szkoleniowej – przygotowującej beneficjentów do zawodu, reintegrującej osoby wykluczone społecznie czy zawodowo. Natomiast podjęcie przez te osoby działalności

gospodarczej czy odpłatnej działalności pozwalającej na samofinansowanie wymaga innej formy prawnej, która pozwoli na komercjalizację handlu czy świadczenia usług.

Najbardziej odpowiednią formą przejściową do zakładania firm socjalnych jest Centrum Integracji Społecznej oraz Zakład Aktywności Zawodowej (jednakże skierowany jedynie do osób niepełnosprawnych). Centrum Integracji Społecznej przygotowuje uczestników do powrotu na rynek pracy w pewnym stopniu zapewniając im finansowanie podczas zajęć, wykorzystując na ten cel środki publiczne oraz zapewniając w większości przypadków kontynuację reintegracji z rynkiem pracy poprzez zatrudnienie w Centrum, pośrednictwo u innego pracodawcy lub stwarzając możliwość podjęcia własnej działalności gospodarczej.

Z zakorzenionej w Polsce zasady interwencjonizmu państwowego o charakterze subsydiów, dotacji i zasiłków wpływa w dalszym ciągu niechęć do oddawania zadań, a co za tym idzie kontroli i władztwa publicznego. Administracja publiczna, zarówno rządowa, jak i stosunkowa młoda, zdecentralizowana samorządowa nie do końca chętnie godzą się na decentralizację poziomą zadań publicznych i przekazanie ich bliżej obywatela, np. organizacjom pozarządowym. Nowe regulacje prawne zmierzają więc do usankcjonowania formalnego nowych form współpracy z instytucjami spoza sektora samorządowego i administracji publicznej. W przypadku instytucji pozarządowych czynnikiem znacząco wpływającym na rozwój nowych form współpracy oraz delegowania uprawnień i odpowiedzialności poprzez umożliwienie organizacjom trzeciego sektora wykonywania zadań tradycyjnie należących do sfery publicznej jest Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁴⁴. Współpraca organów administracji publicznej z szeroko rozumianymi organizacjami pozarządowymi (za które uznano również spółdzielnie socjalne) odbywa się na zasadzie zlecania, tj. powierzenia lub wspierania realizacji zadań publicznych.

2) Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) i Centra Integracji Społecznej (CIS).

Formami nadal samodzielnie realizowanymi przez jednostki samorządu terytorialnego są Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) i Centra Integracji Społecznej (CIS). Ze względu na ich istotną rolę w reintegracji społecznej osób pozostających poza rynkiem pracy, instytucje te są często zaliczane do przedsiębiorstw ekonomii społecznej, a instytucjonalnie zakładane i kontrolowane przez organy administracji samorządowej.

Zakłady Aktywności Zawodowej działają w sferze zatrudnienia wspieranego i pomocy osobom posiadającym szczególne trudności w poruszaniu się po rynku pracy. Na podstawie art. 29 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁴⁵ powiat i gmina mogą utworzyć taką wyodrębnioną finansowo i prawnie jednostkę, dla której uzyskają status Zakładu Aktywności Zawodowej. Na mocy tego samego artykułu Zakłady Aktywności Zawodowej mogą zostać utworzone także przez fundację, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Zakład taki może prowadzić działalność wytwórczą, handlową i usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności, a także w celu rehabilitacji zawodowej i społecznej tych osób oraz przygotowania ich do aktywnego życia w otwartym środowisku. Powyższa działalność nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej, lecz prowadzona jest jedynie jako wsparcie dla celów statutowych.

⁴⁴ Dz. U. 03.96.873, ze zm.

⁴⁵ Dz. U. 97.123.776 ze zm.

Źródłem finansowania ZAZ jest przede wszystkim zakładowy fundusz aktywności przeznaczany na: usprawnienie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, zakup sprzętu i wyposażenia, pomoc w przygotowaniu osób niepełnosprawnych do pracy poza zakładem i wyrównaniu ich szans w nowym miejscu pracy, pomoc w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych, rekreację i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb zatrudnionych osób niepełnosprawnych. Pracodawca, który zatrudnia osoby niepełnosprawne może liczyć na pomoc publiczną w zakresie: dofinansowania wynagrodzeń, refundacji części składek na ubezpieczenia społeczne, zwrotu kosztów na przystosowanie miejsc pracy, zwrotu kosztów szkolenia, zwrotu podwyższonych kosztów zatrudnienia, czy w końcu zwolnienia lub obniżenia wpłat na PFRON. W przypadku tych instytucji, stosowane są pewne kryteria ekonomiczne, takie jak: działalność mająca na celu produkcję dóbr i/lub sprzedaż usług, ponoszenie ryzyka ekonomicznego czy posiadanie minimum personelu płatnego, jednakże nie można tu w żadnej mierze mówić o inicjatywie oddolnej, demokratycznym zarządzaniu, czy w końcu autonomii instytucji tworzonej ogólnie przez organy administracji, poddanej kontroli wojewody, ministra właściwego ds. socjalnych i obarczonych obowiązkami sprawozdawczymi.

Centrum Integracji Społecznej (CIS) jest jednostką organizacyjną realizującą na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym⁴⁶ reintegrację zawodową i społeczną poprzez usługi kształcenia zawodowego. Na podstawie art. 3 ustawy CIS jest formą tworzoną ogólnie przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta lub przez organizację pozarządową. Centrum utworzone przez wójta, burmistrza i prezydenta miasta działa w formie gospodarstwa pomocniczego, zgodnie z przepisami o finansach publicznych. Centrum utworzone przez organizację pozarządową działa w formie jednostki wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo w sposób zapewniający należytą identyfikację pod względem organizacyjnym i finansowym, w stopniu umożliwiającym określenie przychodów, kosztów i wyników, z uwzględnieniem przepisów o rachunkowości.

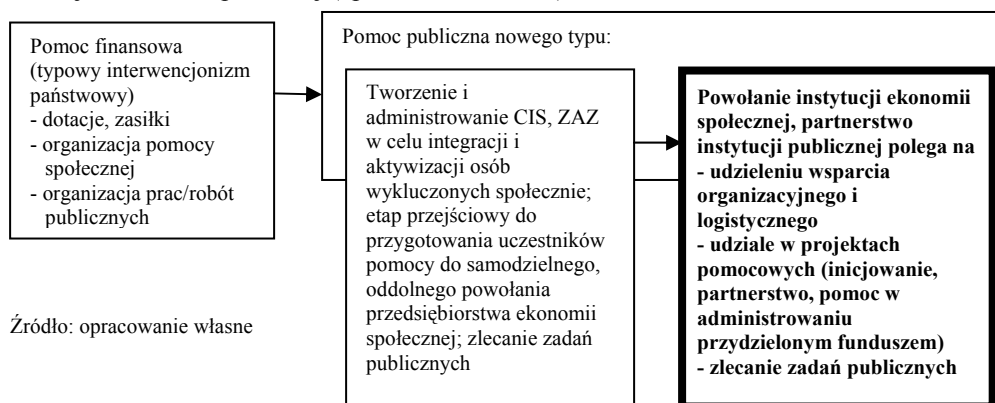
Centrum może prowadzić działalność wytwórczą, handlową i usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie. Nie jest to natomiast działalność gospodarcza w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. Dopuszczalne jest prowadzenie działalności gospodarczej jako wsparcie celów statutowych. Ewentualny zysk musi być jednak przeznaczony na cele statutowe.

Źródłami finansowania CIS są: dochody z działalności gospodarczej, środki przekazane przez gminę (w tym wyposażenie), dotacje pochodzące z dochodów własnych gminy, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, dotacje przedmiotowe dla gospodarstw pomocniczych, dotacja marszałka województwa na pierwsze wyposażenie oraz działalność w ciągu trzech pierwszych miesięcy, dochody pochodzące z działalności wytwórczej, handlowej, usługowej. Centrum może otrzymać dofinansowanie ze środków Funduszu Pracy i PFRON na realizację programów specjalnych zmierzających do reintegracji zawodowej i społecznej. Centra Integracji Społecznej stanowią mają w swym założeniu pewnego rodzaju „inkubator”, w którym osoby z kręgu „wykluczenia” społeczno-zawodowego otrzymają pomoc w zakresie edukacji, doradztwa zawodowego, czy wreszcie elementów przygotowania zawodowego i weryfikacji swoich umiejętności w praktyce, aby następnie mogły usamodzielniać się zakładając spółdzielnię socjalną. Środki finansowe na rozpoczęcie działalności spółdzielni otrzymać mogą wówczas z Funduszu Pracy za pośrednictwem Powiatowych Urzędów Pracy.

⁴⁶ Dz.U.03.122.1143, ze zm.

Działanie administracji w formach dla niej przewidzianych nie stanowi działalności w ramach nawet szeroko rozumianej ekonomii społecznej. Działania takie mają raczej charakter działalności pomocowej, zabezpieczenia społecznego, zgodnej wprawdzie z zadaniami samorządu gminnego, jednakże nie posiadającej elementu innowacyjnego. Z uwagi na brak elementu rynkowego oraz brak możliwości świadczenia usług komercyjnych, nie pozwalają na samofinansowanie takiej działalności. Obydwie formy instytucji w zakresie innowacyjności i przedsiębiorczości/samodzielności ekonomicznej pozostają w sprzeczności z założeniami ekonomii społecznej. Ponadto, bezpośrednia podległość pod jednostki samorządu terytorialnego i hierarchicznej struktury zarządzania może utrudnia efektywne zarządzanie. Zagrożenia te prowadzą do wniosku, że w drodze ZAZ i CIS istnieje możliwość utworzenia w ramach jednostki budżetowej wyodrębnionej jednostki szkoleniowej – przygotowującej beneficjentów do zawodu, reintegrującej osoby wykluczone społecznie czy zawodowo, natomiast podjęcie przez te osoby działalności gospodarczej czy odpłatnej działalności pozwalającej na samofinansowanie wymaga innej formy prawnej, która pozwoli na komercjalizację handlu czy świadczenia usług. Stąd Centrum Integracji Społecznej oraz Zakład Aktywności Zawodowej (ten skierowany jedynie do osób niepełnosprawnych) należy traktować za najbardziej odpowiednią formę, należy jednak zaznaczyć, iż przejściową do zakładania firm socjalnych, a nie jako formę docelową. Tak rozumiane Centrum Integracji Społecznej przygotowuje uczestników do powrotu na rynek pracy w pewnym stopniu zapewniając im finansowanie podczas zajęć, wykorzystując na ten cel środki publiczne oraz zapewniając w większości przypadków kontynuację reintegracji z rynkiem pracy. Należy jeszcze raz podkreślić, że jest to tylko forma przejściowa stanowiąca pomost do podjęcia właściwej działalności już oddolnie zainicjowanej przez uczestników, która będzie mogła wpisać się w ramy przedsiębiorczości społecznej.

Rysunek 2 Ewolucja pomocy publicznej – rola jednostki samorządu terytorialnego wskutek rozwoju ekonomii społecznej (opracowanie własne).

3) Zasady zakładania i funkcjonowania Spółdzielczości Socjalnej

W obszarze ekonomii społecznej koncepcja spółdzielni socjalnej zasługuje na szczególną uwagę ze względu na osadzoną w tradycji europejskiej (i polskiej) tradycję ruchu spółdzielczego oraz formę zarządzania, przewidującą udział każdego członka spółdzielni w podejmowaniu najważniejszych decyzji (w formie udziału w walnym zgromadzeniu) oraz – szczególnie w małych spółdzielniach – do kontrolowania każdej sfery działalności spółdzielni. Taka forma działania i zarządzania stwarza szczególną formę partnerstwa i zapewnia uwzględnienie w decyzjach interesów nawet najsłabszych członków.

W ramach IW EQUAL temat D ta forma działania w ramach ekonomii społecznej cieszyła się dużym powodzeniem.

Warunki jakie przyszli spółdzielcy muszą uwzględnić przed przystąpieniem do utworzenia firmy socjalnej w formie spółdzielni socjalnej określa ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁴⁷:

1. Celem spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków w celu zawodowej i społecznej integracji.
2. Członkiem spółdzielni socjalnej może zostać osoba, która jest: bezrobotna; niepełnosprawna; bezdomna realizująca indywidualny program wychodzenia z bezdomności; uzależniona od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego; uzależniona od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej; chora psychicznie; zwolniona z zakładu karnego, mająca trudności w integracji ze środowiskiem; uchodzącą realizującym indywidualny program integracji.
3. Powiatowy Urząd Pracy wydaje zaświadczenia dla osób bezrobotnych chcących założyć spółdzielnię socjalną, dla niepełnosprawnych zaświadczenia wydaje Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, a dla pozostałych osób Centrum Integracji Społecznej.
4. Liczba osób mogących założyć spółdzielnię socjalną nie może być mniejsza niż 5, ani większa niż 50.
5. Spółdzielnia socjalna może zatrudniać również fachowców, nie spełniających kryteriów określonych w ustawie, gdy jest to niezbędne do prawidłowego wykonywania zadań, a członkowie spółdzielni nie posiadają odpowiednich kwalifikacji, jednak liczba takich osób nie może przekroczyć 1/5 liczby członków spółdzielni⁴⁸.

Przystępując do tworzenia spółdzielni lub przystępując do już istniejącej przyszli członkowie muszą mieć na względzie podstawowy cel istnienia spółdzielni socjalnej – społeczną reintegrację jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu oraz zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy. Na realizację tego celu walne zgromadzenie spółdzielni socjalnej przeznacza nie mniej niż 40% nadwyżki bilansowej, co wynika z treści artykułu 10 ustawy. Ponadto spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁴⁹

4) Przepisy dotyczące rozwijania ekonomii społecznej przez instytucje pozarządowe

W początkach działalności organizacji pozarządowych i ich współpracy z sektorem publicznym problemy powodował brak legalnej definicji organizacji pozarządowych. Opierając się na definicjach używanych w nomenklaturze międzynarodowej, za organizację pozarządową (NGO – non-governmental organization) uznano podmioty, których działanie

⁴⁷ Dz.U. 2006 nr 94 poz. 651

⁴⁸ Przewiduje się podwyższenie tego limitu do 40%, co m.in. jest wynikiem obserwacji przebiegu projektów IW EQUAL temat D; podwyższenie limitu nastąpiłoby w drodze zmiany ustawy o spółdzielniach socjalnych

⁴⁹ Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U.2003 nr 96 poz. 873

nie było nastawione na zysk i jednocześnie niezależne od administracji publicznej⁵⁰. Taką definicję przyjęto następnie w ustawie o finansach publicznych, której art. 118 mówi o „podmiotach niezależnych i nie działających w celu osiągnięcia zysku”.

Organizacją pozarządową według rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2000 roku w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego, oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach są następujące podmioty niepubliczne: stowarzyszenia (również ich jednostki terenowe posiadające osobowość prawną), związki stowarzyszeń, fundacje, kółka rolnicze, rolnicze zrzeszenia branżowe, związki rolników, kółek i organizacji rolniczych, związki rolniczych zrzeszeń branżowych, związki zawodowe rolników indywidualnych, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, Związek Rzemiosła Polskiego, zrzeszenia handlu i usług, zrzeszenie transportu, ogólnokrajowe reprezentacje zrzeszeń handlu i usług, ogólnokrajowe reprezentacje zrzeszeń transportu, inne organizacje przedsiębiorców, co obejmuje organizacje, o których mowa w ustawie z dnia 30 maja 1989 roku o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców, izby gospodarcze, Krajowa Izba Gospodarcza, związki zawodowe oraz ich jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną, ogólnokrajowe związki międzybranżowe, ogólnokrajowe zrzeszenia międzybranżowe, związki pracodawców, federacje i konfederacje związków pracodawców, stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej, stowarzyszenia kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie dotycząca współpracy samorządów z podmiotami niepublicznymi nakazuje każdorazowo analizować status prawny organizacji, aby stwierdzić czy jest ona organizacją pozarządową według definicji w niej podanej. Analizy takiej obecnie w stosunku do organizacji ubiegających się o status pożytku publicznego będzie dokonywał Sąd Rejestrowy, chociaż również organizacje, które o status pożytku publicznego nie występują mogą realizować zadania publiczne na zlecenie samorządów oraz uzyskiwać na ten cel dotacje.

Na marginesie należy zaznaczyć, iż w drodze orzecznictwa sądowego do kręgu organizacji pozarządowych zaczęto zaliczać również pewne typy spółek kapitałowych rejestrowanych oczywiście w rejestrze przedsiębiorców KRS.

Statusu organizacji pożytku publicznego nie mogą uzyskać: partie polityczne, związki zawodowe, organizacje pracodawców, samorządy zawodowe, fundacje Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego (z pewnymi wyjątkami), fundacje utworzone przez partie polityczne, sportowe spółki akcyjne (również uznawane za organizacje pozarządowe chociaż ich działalność można uznać za niemal całkowicie komercyjną). Podmiotom tym administracja publiczna nie może również powierzać zadań na mocy ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie oraz, co za tym idzie udzielać dotacji. Ograniczenie to jednak dotyczy tylko procedury otwartych konkursów opisanych w ustawie. Każdy z tych podmiotów, jeśli jest przedsiębiorcą, może uzyskiwać zlecenia w trybie ustawy prawo zamówień publicznych.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie dokonała podziału podmiotów, którym może zlecać zadania, na cztery grupy:

1. Organizacje pozarządowe, które cieszą się pełnią praw, mogą uzyskać status organizacji pożytku publicznego (np. ulgi i zwolnienia podatkowe), mające nieograniczoną możliwość realizacji zadań publicznych oraz uzyskiwania dotacji na ten cel. Do tej grupy należą przede wszystkim stowarzyszenia, fundacje, stowarzyszenia kultury fizycznej.

⁵⁰ Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U.2003 nr 96 poz. 873

2. Podmioty zrównane z organizacjami pozarządowymi – osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, a także stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego (różne od związków, które są jednostkami sektora finansów publicznych). Podmioty te dysponują takimi samymi prawami jak organizacje pozarządowe w zakresie prowadzenia działalności pożytku publicznego, chyba, że, jak w przypadku organizacji kościelnych, ich status uniemożliwia im np. zawieranie umów.
3. Organizacje pozarządowe nie posiadające osobowości prawnej – nie posiadają większości praw, nie mogą korzystać z tych samych przywilejów, jednakże możliwa jest ich współpraca konsultacyjna, doradcza czy pomocnicza z administracją publiczną.
4. Wspomniane wyżej organizacje pozarządowe, których prawa zostały ograniczone, tj. nie mogą korzystać z dotacji, przystępować do konkursów dla realizacji zadań publicznych – są to: partie polityczne, związki zawodowe, sportowe spółki akcyjne, a także fundacje powołane przez Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. Podmioty te mogą natomiast wykonywać zadania publiczne, których zakres określa ustawa na zasadach komercyjnych na podstawie ustawy prawo zamówień publicznych.

W aspekcie przedsiębiorczości społecznej interesować się będziemy głównie pierwszą grupą, tj. stowarzyszeniami i fundacjami, które ze względu na posiadaną osobowość prawną, a co za tym idzie samodzielność, zgodnie z przyjętymi przez nas kryteriami mogą mieścić się w kręgu podmiotów ekonomii społecznej. Należy jednak pamiętać, że organizacje pozarządowe nie stają się automatycznie podmiotami ekonomii społecznej. Spełnienie przesłanek ekonomicznych organizacje pozarządowe w Polsce zawdzięczają m.in. stosunkowo szerokiej dopuszczalności prowadzenia przez nie działalności gospodarczej, rozszerzonej dodatkowo w drodze orzecznictwa Sądu Najwyższego w stosunku do fundacji.

Utworzenie firmy socjalnej w formie fundacji, stowarzyszenia. Organizacje te mogą uzyskać status Centrum Integracji Społecznej, Zakładu Aktywności Zawodowej lub status organizacji pożytku publicznego. Warunki:

1. Założenie fundacji wymaga przeznaczenia przez fundatora majątku oraz zapewnienia struktury organizacyjnej dla realizacji celów przewidzianych w Statucie; należy pamiętać, że fundacja nie może być utworzona ze środków publicznych, co ogranicza możliwości finansowania w początkowym okresie działania,
2. Ustanowienie fundacji następuje w akcie fundacyjnym – forma aktu notarialnego, wymaga statutu fundacji oraz rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym,
3. Stowarzyszenie wymaga statutu, wyboru członków zarządu oraz rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym,
4. Organizacje pozarządowe prowadzą działalność pożytku publicznego jako wyłączną działalność statutową organizacji, co oznacza, że wszystkie cele statutowe organizacji muszą pokrywać się z zakresem zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
5. Uzyskanie statusu organizacji pożytku publicznego wymaga wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego.

Rozwój ekonomii społecznej w drodze działalności stowarzyszeń i fundacji sprzyja procesowi decentralizacji zadań związanych z pomocą społeczną. Działalność organizacji pozarządowych na rzecz pożytku publicznego pozwoli na odciążanie administracji w realizacji zadań. W tym kontekście powierzenie zadań związanych z działalnością pożytku publicznego prowadzić może do większej profesjonalizacji usług i zaangażowania społeczności z danego terenu w jego rozwój. Należy pamiętać, że stowarzyszenie ma większy zakres działania niż fundacja – prawo zrzeszania w każdym celu zgodnym z prawem. W obydwu przypadkach, uzyskanie statusu działalności pożytku publicznego wiąże się:

- ze zwolnieniem z podatku dochodowego od osób prawnych, zwolnieniem, i ulgami w podatku od nieruchomości, zwolnieniem z podatku od towarów i usług, zwolnieniem z podatku od czynności cywilnoprawnych, zwolnieniem z opłat skarbowych, uprzywilejowaniem w zakresie darowizn i zakupu nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, prawem do otrzymywania wpłat z 1% podatku od obywateli;
- z możliwością prowadzenia, bez konieczności zgłaszania działalności gospodarczej, odpłatnej działalności statutowej za wynagrodzeniem; wynagrodzenie nie może być wyższe niż wynikające z kalkulacji bezpośrednich kosztów tej działalności;
- z posiadaniem możliwości finansowania działalności ze środków publicznych w drodze wspierania lub powierzenia realizacji zadań publicznych i związaną z tym dotacją na ich realizację.

Organizacje pozarządowe bardzo dobrze wpisują się w nurt ekonomii społecznej przede wszystkim z uwagi na demokratyczny system zarządzania, strukturę poziomą oraz kryterium społeczne działalności przeważające nad kryterium osiągania zysku. Za prowadzeniem przedsiębiorstwa w formie stowarzyszenia i fundacji przemawia zasada pomocniczości, w myśl której zadania publiczne powinny być przekazywane nie tylko z poziomu administracji rządowej na poziom samorządu, ale też z poziomu jednostek samorządu terytorialnego na poziom organizacji obywatelskich, które posiadają już doświadczenie w świadczeniu różnego rodzaju usług społecznych. Powierzenie zadań na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie stwarza możliwość przeznaczania środków finansowych na realizację tych zadań. Ponadto stwarza się możliwość preferencyjnego wykonywania usług w zakresie określonym w ustawie i ustala się, które organizacje mogą wykonywać działalność bez konieczności rejestracji działalności gospodarczej. Uzyskanie statusu organizacji pożytku publicznego, wprowadzie związane jest z nadzorem zewnętrznym ministra i sprawozdawczością, pozwala jednak na korzystanie z ulg i zwolnień, m.in. tak istotnych jak zwolnienia z opodatkowania. Zatrudnienie pracowników w stowarzyszeniu czy fundacji może przybrać dowolne formy – umów o pracę (w tym w niepełnym wymiarze czasu pracy, umów cywilnoprawnych).

Porównanie najważniejszych aspektów organizacji działalności różnych form przedsiębiorstw ekonomii społecznej zawierają tabelaryczne zestawienia podstawowych aspektów organizacji przedsiębiorstw ekonomii społecznej, w części I – Tryb założenia przedsiębiorstwa (aneks nr 2) i części II – Działalność, finansowanie, zatrudnienie, podział zysku (aneks nr 3).

7.4 Rezultaty PIW EQUAL temat D – w obszarze rozwiązywania problemów ON. Najlepsze praktyki krajowe i zagraniczne

Postawione wobec 23-ch Partnerstw na Rzecz Rozwoju oczekiwania wymagały od nich precyzyjnego określenia, jakie korzyści przyniesie włączenie ich rezultatów

do praktyki innych instytucji, jaka jest ich przewaga nad dotychczasową praktyką. Rezultaty uzyskane przez PRR mogły być różnorodne:

- usprawniające, poprawiające dotychczasowe działanie jakiejś instytucji – przykładem może być metodologia szkolenia, wytyczne dla przedstawicieli jednej z instytucji rynku pracy, koncepcja szkolenia e-learningowego. Rezultaty te nie wprowadzają całkiem nowych instrumentów, ale dzięki modyfikacjom i usprawnieniom zapewniają bardziej efektywne działanie dotychczasowych instrumentów;
- wprowadzające nowe instrumenty realizacji celów polityki: np. większy poziom integracji społecznej możliwy dzięki zastosowaniu idei przedsiębiorstwa społecznego, ułatwienie powrotu kobiet na rynek pracy dzięki stworzeniu koncepcji systemu opiekuńczego;
- usprawniające procesy, zwiększające koordynację działania różnych instytucji.

Możliwości włączania rezultatów EQUAL do głównego nurtu polityki są ogromne. W ramach jednego Partnerstwa na Rzecz Rozwoju (PRR) działającego w ramach PIW EQUAL temat D może zostać wypracowanych kilka interesujących rezultatów rozwiązujących problemy w ramach ekonomii społecznej. Jest to możliwe dzięki wysokiemu poziomowi elastyczności rezultatów i możliwości uniwersalnego ich wykorzystania w pozornie całkowicie odmiennych warunkach. Obecnie rezultaty dostępne są w postaci:

- badań (ryнку i socjologicznych), raportów i publikacji w formie drukowanej i elektronicznej,
- materiałów promocyjnych i wystawienniczych,
- materiałów informatycznych, np. baz danych i programów komputerowych,
- prezentacji i filmów (gotowych do emisji telewizyjnej i kinowej),
- stron internetowych,
- modeli szkoleniowych przeznaczonych dla trenerów i beneficjentów oraz dla przyszłych organizatorów nowych przedsięwzięć ekonomii społecznej,
- aktywnych przedsięwzięć ekonomii społecznej – spółdzielni, inkubatorów przedsiębiorczości i ich produktów i usług – gotowych w każdym momencie do wizytowania i przekazania swoich doświadczeń.

Niezależnie PRR organizują inne aktywne formy przekazu, jak:

- warsztaty, konferencje, seminaria,
- wizyty studyjne, np. w spółdzielniach prowadzonych przez beneficjentów,
- informacje o interesujących projektach zagranicznych uzyskanych w drodze partnerstwa ponadnarodowego.

Obserwacja konkretnych rezultatów przetestowanych w PRR pozwala podzielić je na pięć grup. Przy czym należy zwrócić uwagę, że podział jest często umowny, gdyż partnerstwa realizowały zadania bardzo zróżnicowane i często całość Partnerstwa można zaklasyfikować do co najmniej dwóch lub trzech grup.

1) Rozwiązania rynkowe

Wiele partnerstw przygotowując swoje rozwiązania miało na uwadze konieczność zapewnienia ciągłości powoływanych jednostkom ekonomii społecznej. Logicznym rozwiązaniem było przygotowanie rozwiązań i beneficjentów do równoprawnego konkurowania na otwartym rynku towarów i usług. Wypracowanymi rezultatami są głównie spółdzielnie społeczne i stowarzyszenia oraz fundacje prowadzące działalność gospodarczą. Rozwiązaniami komercyjnymi są także niektóre inkubatory ekonomii społecznej i przedsięwzięcia edukacyjne. Z uwagi na specyfikę beneficjentów i ich zdolność do równoprawnego konkurowania na rynku, przedsięwzięcia można podzielić na te, w których samodzielność ekonomiczna jest mniej prawdopodobna lub zgoła niemożliwa

oraz pozostałe, które w swoim zamiarze będą dążyć do pełnej samodzielności ekonomicznej. O możliwościach ekonomicznych powołanych spółdzielni decydują najczęściej naturalne możliwości i predyspozycje beneficjentów. W przypadku Partnerstwa dla Rain Mana – Rain Man dla Partnerstwa głównym celem jest aktywizacja zawodowa osób z autyzmem oraz zbudowanie profesjonalnego zespołu trenerów pracy. Wypracowany rezultat daje szansę aktywizacji zawodowej osób z autyzmem, połączonej z dostosowaną do ich potrzeb terapią. Grupę docelową stanowi 10 000 dorosłych osób z autyzmem, a w dalszej perspektywie 20 000 dzieci, które w kolejnych latach będą kończyć edukację i osiągnąć wiek produkcyjny. Osoby z autyzmem są całkowicie nieobecne na rynku pracy, a liczba bezrobotnych kończących szkoły z każdym rokiem rośnie. Rezultat ma charakter w pełni nowatorski, jest pierwszą w skali kraju inicjatywą, zajmującą się aktywizacją zawodową osób z autyzmem. Głównym adresatem modelu jest 45 organizacji pozarządowych skupionych w ramach Porozumienia AUTYZM-POLSKA, które od 1998 skupia organizacje działające na rzecz poprawy sytuacji osób z autyzmem w całej Polsce. Doświadczenia europejskie pokazują, że dostosowany system edukacji i pracy daje rezultaty, które w znacznym stopniu podnoszą jakość życia osób z autyzmem i ich rodzin.

Inne szanse stwarzają cztery spółdzielnie powołane do życia przez Partnerstwo dla aktywizacji zawodowej Romów poprzez narzędzia gospodarki społecznej. Również i tutaj osiągnięte cele zmierzają do podniesienia jakości życia. Dzisiaj ludność Romska dotknięta jest bezrobociem nawet na poziomie 70-90%, a z problemem wykluczenia ze społeczeństwa i ograniczonym dostępem do wiedzy, problemem inności i braku zrozumienia borykają się całe rodziny i klany Romskie. Wskutek podjęcia pracy w grupie mieszanej, często po raz pierwszy w życiu, złożonej z Romów i innych osób zagrożonych wykluczeniem spółdzielnie dają szansę na asymilację z lokalną społecznością i wzajemną tolerancję, szacunek i zrozumienie dla swojej wzajemnej „inności”. W przypadku sukcesu spółdzielnie oparte na rzeczywistych kwalifikacjach członków spółdzielni mogą liczyć nawet na samodzielność ekonomiczną. W projekcie atutem są dotychczasowe słabości społeczności Romskiej – inna kultura, obyczajowość, unikalne umiejętności. Atutem beneficjentów – członków spółdzielni (Romów i nie-Romów) jest gotowość do pracy, umiejętności zawodowe i wrodzona inteligencja, dobrze wychwycone przez trenerów oraz tradycyjne umiejętności Romskie (np. cygańskie patelnie, stylizowane stroje i biżuteria, Romska kuchnia, etniczne rękodzieło itp.). Specyfika etniczna ułatwia spółdzielniom znalezienie niszy rynkowej i odniesienie sukcesu ekonomicznego, a jednocześnie przyczynia się do zmiany postrzegania wartości kultury Romskiej, co przeciwdziała stereotypom i uprzedzeniom, minimalizując jednocześnie wywołanie konfliktu ze społecznością lokalną spowodowanego postrzeganiem spółdzielni jako konkurencji wobec działań nie-Romów. Projekt nosi znamiona innowacyjności w skali całej Europy Środkowej.

Rezultaty o ambitnych celach gospodarczych stworzyły partnerstwa Gospodarka Społeczna na Bursztynowym Szlaku i Mazurski Feniks, które oparły działalność gospodarczą podmiotów ekonomii społecznej o lokalne wartości – folklor, tradycje i turystyczne walory, odpowiednio Małopolski i Mazur. Twórcy projektów liczą na uzyskanie samodzielności ekonomicznej stworzonych przedsięwzięć ekonomii społecznej – a w oparciu o jej wyniki - dalszy rozwój działalności statutowej. W obydwu przypadkach zastosowano typowe rozwiązania biznesowe. Dla Partnerstwa Gospodarka Społeczna na Bursztynowym Szlaku rozwiązaniem jest przejęcie przez NGO roli inicjatora rozwoju lokalnego rynku turystycznego zarówno w zakresie rozwoju odpowiednich zasobów ludzkich – kształcenia kadr dla tego, nowego na rynku, segmentu gospodarki – jak i usług i produktów „turystyki dziedzictwa”. Rezultat główny Projektu to model funkcjonowania podmiotu lokalnej gospodarki społecznej oparty o działalność gospodarczą organizacji pozarządowej. Jego istotą jest założenie, że podejmując działania gospodarcze lokalne organizacje pozarządowe zyskują zdolność do tworzenia nowych miejsc pracy i aktywnego

kształtowania lokalnego rynku pracy. Jest to zgodne z ich celami statutowymi, ponieważ zwykle są tworzone dla rozwiązywania lokalnych problemów społecznych, a z tych najboleśniej jest bezrobocie i marginalizacja licznych grup mieszkańców. W projekcie miejsca pracy są przeznaczone dla młodzieży i długotrwale bezrobotnych kobiet wiejskich. W przypadku replikacji modelu przez inne organizacje możliwe jest zaangażowanie także innych grup docelowych, np. osób po 45-m roku życia i niepełnosprawnych. Opierając model funkcjonowania podmiotu lokalnej gospodarki społecznej o działalność gospodarczą organizacji pozarządowej twórcy modelu wspierają lokalnie działające organizacje pozarządowe, które są aktywne w kształtowaniu lokalnego rynku pracy poprzez:

1. Generowanie przychodów z działalności gospodarczej, które przeznacza na realizację swych zadań statutowych, przyczyniając się do stabilizacji finansowej organizacji i zapewnienia ciągłości w oddziaływaniu na rynek pracy oraz częściowe uniezależnienie finansowania działalności statutowej od niepewnych źródeł zewnętrznych,
2. Zatrudnianie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do prowadzenia działalności gospodarczej, przygotowując ich i umożliwiając im wejście na otwarty rynek pracy.
3. Świadczenie usług przyczyniających się do rozwoju zrównoważonego regionu, w szczególności w zakresie poszanowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ochrony środowiska oraz rozwoju turystyki przyjaznej środowisku.

Partnerstwo Mazurski Feniks zastosowało franchising dla stworzenia sieci Baby Pruskie, która obecnie liczy osiemdziesiąt podmiotów, stworzyła własną markę i produkty oparte na lokalnym folklorze i umiejętnościach beneficjentów. Celem autorów projektu było stworzenie nowatorskiego mechanizmu zwalczania dyskryminacji młodzieży i kobiet na lokalnych rynkach pracy, opartego na włączeniu organizacji pozarządowych w rozwój zasobów ludzkich i kształtowanie rynku pracy w kierunku rozwoju zrównoważonego. Zaproponowane przez autorów rozwiązanie zakłada, iż beneficjanci projektu podniosą swoje kwalifikacje zawodowe poprzez łączenie udziału w szkoleniach z kształtowaniem nawyków pracy i umiejętności w normalnym środowisku pracy. Innowacyjne rozwiązanie polega na połączeniu znanego rozwiązania biznesowego (sieć franchisingowa i budowa marki) oraz pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem. Sieć zamierza przekształcić się w stowarzyszenie Mazurskie Baby oraz nawiązać międzynarodową współpracę gospodarczą i statutową z podobnymi stowarzyszeniami pracującymi na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w oparciu o portal internetowej wymiany towarów i usług.

Partnerstwa Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej oraz Akademia przedsiębiorczości oparły rozwój spółdzielni społecznych o uprzednie stworzenie inkubatorów. Przejęły one na siebie odpowiedzialność poszukiwania i szkolenia trenerów do pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem, definiowania niszy rynkowej dla nowych i istniejących spółdzielni wraz z tworzeniem biznes planu i prowadzenia spółdzielni. Ciekawym rozwiązaniem jest potraktowanie jako przedsięwzięcia gospodarczego spółdzielni socjalnej oraz inkubatorów.

2) *Modele edukacyjne*

Jednym z podstawowych problemów w sferze zapobiegania lub eliminacji wykluczenia społecznego jest nieumiejętność pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym - na dwóch płaszczyznach - trenerskiej i metodologii szkolenia. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje kompleksowy program szkoleń opracowany i wdrożony do praktyki przez Partnerstwo Tu jest praca, który zawiera w sobie koncepcję innowacyjnego systemu kształcenia profesjonalnego dla pracowników i kadry

przedsiębiorstw społecznych oraz realizatorów projektów lokalnych, w tym przedstawicieli publicznych instytucji lokalnych odpowiedzialnych za rozwój usług społecznych na danym terytorium. Nowy system kształcenia zawiera podstawy interdyscyplinarnej wiedzy akademickiej, rozwija praktyczne umiejętności oraz uwzględnia doświadczenia krajów UE i włącza wykładowców zagranicznych na stałe w proces kształcenia.

- programy nauczania na poziomie studiów podyplomowych (Studium Podyplomowego Zarządzania Gospodarką Społeczną; formuła mogłaby być wykorzystana również na poziomie licencjackim i magisterskim); programy i systemy letnich i zimowych międzynarodowych szkół gospodarki społecznej;
- programy i systemy warsztatów regionalnych przedsiębiorczości społecznej dla liderów i pracowników przedsiębiorstw społecznych; system staży zagranicznych zintegrowany z ww. formami kształcenia;
- materiały edukacyjne do ww. form kształcenia (podręcznik akademicki *Wstęp do gospodarki społecznej*, zeszyty *Z teorii i praktyki gospodarki społecznej* oraz materiały instruktażowe).

Modele edukacyjne obecne są w wielu innych partnerstwach. Między innymi wymienione wcześniej Partnerstwo dla Rain Mana – Rain Man dla Partnerstwa wypracowało system przygotowania i zasady organizacji pracy Zespołu Trenerów Pracy. Z kolei w partnerstwie Cyber-ręka lidera wypracowano program edukacyjny „Kariera po europejsku. Pracuj z pasją”, a następnie wzbogacono o formę coachingu, którą nazwano tam modelem współpracy Mistrz – Uczeń. Wśród rezultatów oferujących gotowe rozwiązania w zakresie modeli edukacyjnych dominują dwa kierunki rozwiązań. Pierwszy kierunek koncentruje się na kształceniu trenerów. Do tego kierunku zaliczyć można model wymienionego powyżej Partnerstwa dla Rain Mana – Rain Man dla Partnerstwa oraz model instytucji doradczej i przedsiębiorstwa społecznego wypracowany przez Krakowską Inicjatywę na rzecz Gospodarki Społecznej – COGITO. W modelu tym skoncentrowano się na opracowaniu i przetestowaniu wspólnej pracy ekspertów w takich dziedzinach jak: biznes, współpraca z administracją publiczną oraz praca z grupą docelową i zdrowie psychiczne, co pozwoli znaleźć jak najlepsze rozwiązania uwzględniające możliwości rynkowe, lokalne oraz ponadlokalne struktury administracyjne, a także uwarunkowania związane ze specyfiką grupy docelowej. Rezultat zawiera w sobie metodologię prowadzenia działalności doradczej dla istniejących oraz tworzonych przedsiębiorstw społecznych poprzez konsultacje osobiste oraz za pośrednictwem Internetu i umożliwia znaczący wzrost zatrudnienia osób chorujących psychicznie oraz poprawę jakości miejsc pracy dla tej grupy zawodowej.

Drugi kierunek reprezentowany przez model coachingu - jako metody aktywizacji zawodowej i społecznej w trzech sektorach gospodarki reprezentowany jest przez Partnerstwo Akademia Przedsiębiorczości. Rozwój alternatywnych form zatrudnienia. Model obejmuje kilka modułów:

- moduł pracy trenera zatrudnienia wspieranego zawierający: cel stanowiska, opis stanowiska, model kompetencyjny, model pracy i procedury pracy, dokumentację pracy, procedury rekrutacji i selekcji, modułowy program szkoleń dla trenera zatrudnienia wspieranego oraz wskaźniki efektywności i monitoringu pracy;
- moduł optymalnego środowiska pracy trenera zatrudnienia wspieranego w Centrum Szkoleniowo-Doradczym z przedsiębiorstwem społecznym wraz z usytuowaniem w strukturze organizacyjnej.

Rezultat jest innowacyjną metodą aktywizacji zawodowej i społecznej, popularną w innych krajach, jednak słabo znaną w Polsce. Rezultat wnosi nową metodę i niezbędne do jej wdrożenia narzędzia do obecnie stosowanych praktyk reintegracji zawodowej i społecznej. Może być szeroko wykorzystywany przez wszystkich kreatorów rynku pracy.

Zadaniem trenera – poprzez odpowiednie motywowanie, aktywizację i wsparcie – jest przywrócenie tym osobom umiejętności funkcjonowania na otwartym rynku pracy. Stosując metodę „job coachingu” trener prowadzi bezrobotnego począwszy od okresu bezrobocia, poprzez ewentualną pracę w przedsiębiorstwie społecznym, aż do pierwszego okresu pracy w firmie komercyjnej. Udzielane przez trenera wsparcie musi być dostosowane indywidualnie do cech osobowościowych beneficjanta/klienta. W tym drugim kontekście zakłada się komercyjne wykorzystanie metody na rynku, niezależnie od realizacji funkcji statutowych w obszarze ekonomii społecznej.

3) *Modele ekonomii społecznej*

Wśród rozwiązań związanych z opisaniem wykorzystania ekonomii społecznej w konkretnych sytuacjach wyróżnia się rezultat partnerstwa Możemy Więcej – partnerstwo na rzecz spółdzielni socjalnych. Wypracowany Model insercji społecznej i zawodowej młodych osób wykluczonych społecznie koncentruje się na adaptacji społecznej i zawodowej osób opuszczających zakłady poprawcze i karne. Zasadniczą ideą modelu jest stworzenie młodym osobom wykluczonym społecznie „pomostu” pomiędzy zakładem poprawczym lub karnym a „normalnym” społeczeństwem i rynkiem pracy. Dzięki temu osoba wykluczona będzie mogła w bezpieczny dla niej sposób przejść proces reintegracji społecznej i zawodowej. Na model składa się procedura tworzenia i wdrażania lokalnych programów reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych oraz metodologia reintegracji społecznej i usamodzielniania ekonomicznego osób wykluczonych, a w tym:

- przykładowe metody rekrutacji beneficjentów,
- szczegółowy opis systemu działań socjalizacyjnych (programy kulturotwórcze i metodologia „spotkania” dorosłych i młodych w celu przekazania pozytywnych wzorców zachowań społecznych),
- opis systemu szkoleń przygotowujących do wejścia na rynek pracy,
- założenia prowadzenia spółdzielni socjalnej, procedura jej tworzenia,
- wzory dokumentów założycielskich,
- przykłady organizacji różnych typów (branż) spółdzielni socjalnych,
- przykładowe metody organizowania wsparcia doradczego i finansowego dla spółdzielni socjalnych w oparciu o różnorodne kompetencje i możliwości członków lokalnej koalicji instytucji, organizacji i środowiska biznesu.

Analizując sytuację wyjściową PRR należy zwrócić uwagę na kilka patologii wyrażających się brakami w obszarach:

- koordynacji działań lokalnych (powiatowych i gminnych) instytucji i organizacji zajmujących się problematyką osób wykluczonych społecznie i zawodowo, w szczególności młodych opuszczających zakłady poprawcze i karne,
- skoordynowanej współpracy pomiędzy publicznymi instytucjami lokalnymi (samorząd i podległe mu jednostki pomocy społecznej i rynku pracy) z dyrektorami zakładów poprawczych i naczelnikami zakładów karnych w zakresie realizacji zadań związanych z usamodzielnianiem osób młodych „powracających do normalności”,
- znajomości metod i narzędzi oraz możliwości ich stosowania przez lokalne instytucje i organizacje w zakresie planowania i realizacji zadań związanych z reintegracją społeczną i zawodową osób młodych opuszczających zakłady poprawcze i karne (w tym brak szczegółowego uwzględniania w strategiach rozwiązywania problemów społecznych sposobów i narzędzi reintegracji tej grupy beneficjentów),

- spójności zapisów pomiędzy zadaniami wynikającymi z ustaw o samorządzie powiatowym i gminnym, ustawy o pomocy społecznej, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

Innego rozwiązania dostarczyło Partnerstwo Ekonomia Społeczna w Praktyce. Dostrzegając istnienie problemu wykluczenia zarówno w miejscowościach małych oraz w dużych, wojewódzkich, gdzie osoby zagrożone wykluczeniem mogą zostać „ukryte” w statystyce pokrywającej dużą społeczność, opracowano system wsparcia inicjatyw ekonomii społecznej, z uwzględnieniem aktywnego uczestnictwa osób bezrobotnych i marginalizowanych, wdrażany w 3 środowiskach lokalnych: gminie wiejskiej, miejskiej oraz dużym mieście wojewódzkim. Jednym z podstawowych zadań „na dzisiaj” jest odbudowanie wspólnoty na różnych poziomach, szczególnie, że zdaniem Partnerstwa pojawiło się bardzo niebezpieczne myślenie, według którego ludzie niezaradni, bezrobotni, niesprawni są ciężarem i przeszkodą w rozwoju gospodarczym. Rezultat jest odpowiedzią na to zapotrzebowanie wychodząc z tezą, że istnieje ogromna potrzeba zaangażowania w obszar ekonomii społecznej profesjonalnie przygotowanej kadry, zdolnej do relacji interpersonalnych, współpracy i życzliwej konfrontacji. Ponadto, ekonomiczne określenie popytu i podaży nie znajduje prostego odzwierciedlenia w pokonywaniu barier mentalnych, nawyków czy uzależnień, a świadczenie usług nie zastąpi życzliwego towarzyszenia, troski, poczucia wspólnoty. Na rezultat główny, który rozwiązuje wszystkie te kwestie składa się:

- Mechanizm budowania partnerstw lokalnych,
- Program kształcenia liderów ekonomii społecznej oraz mechanizm tworzenia grup samokształceniowych,
- Model funkcjonowania Centrum Ekonomii Społecznej i modele współpracy przedsiębiorstw społecznych z innymi podmiotami na rynku,
- Mechanizm tworzenia przedsiębiorstw społecznych jako istotnego elementu lokalnej gospodarki społecznej.

4) Inkubatory

Partnerstwo Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej opracowało model funkcjonowania w Sieci Współpracy oraz opracowanie i przetestowanie w praktyce Wirtualnego Inkubatora Gospodarki Społecznej (WISP), który działa we współpracy z innymi zainteresowanymi podmiotami (siecią współpracy). Przetestowanie WISP polega na inicjowaniu i wspieraniu tworzenia nowych podmiotów trzeciego sektora, głównie spółdzielni socjalnych, mogących tworzyć trwałe miejsca pracy także po zakończeniu realizacji projektu. Jak dotychczas podmioty trzeciego sektora w Polsce, kojarzonego głównie ze stowarzyszeniami, nie są postrzegane jako tworzące stabilne miejsca pracy. Dotyczy to w szczególności spółdzielni socjalnych, które są nowym zjawiskiem na rynku pracy. Mając na celu zmianę tej sytuacji Model WISP został opracowany zarówno w formie książkowej, ale jest dostępny także w Internecie i zawiera wszystkie informacje niezbędne do jego utworzenia (odtworzenia w każdych innych warunkach). W skład opisu wchodzi:

- lista warunków wstępnych oraz środków materialnych i finansowych, niezbędnych do jego utworzenia,
- szczegółowa procedura działania i struktura organizacyjna WISP,
- opisy stanowisk i profile doradców,
- zbiór wzorów dokumentów, statutów, regulaminów, umów i procedur oceny ekonomicznej przedsięwzięć, podejmowania decyzji i oceny ryzyka oraz opisy dobrych praktyk.

Innym rodzajem inkubatora pomysłów jest nowohucki projekt: Partnerska interwencja dla rozwoju usług lokalnych metodą manufaktur integracyjnych. Model

zmniejszania bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy. Partnerstwo stworzyło szereg przedsięwzięć poprzez tzw. Manufaktury Integracyjne. Rezultaty partnerstwa zaprezentowano na przykładzie jednej z nich: Ogród Doświadczeń Aneks nr 5.

5) *Modele rozwiązań prawnych*

Oprócz rozwiązań ukierunkowanych na organizację podmiotów ekonomii społecznych (spółdzielni, inkubatorów) część partnerstw postawiło sobie za cel opisanie systemu prawnego, jaki w optymalny sposób miałby obsługiwać te podmioty. W tym kierunku pracowało Partnerstwo na rzecz Profesjonalizacji Trzeciego Sektora. Wypracowana metodologia udzielania kompleksowego wsparcia dla lokalnych organizacji pozarządowych i przygotowanie jego elementów składowych do praktycznego zastosowania zawiera propozycje spójnego systemu prawnego w zakresie wspomagania zatrudnienia w gospodarce społecznej (mainstreaming wertykalny) oraz modele funkcjonowania przedsiębiorczości społecznej (mainstreaming wertykalny i horyzontalny).

7.5 Jak założyć spółdzielnię socjalną? Podstawowe problemy⁵¹

Wśród rezultatów IW EQUAL temat D metodologia tworzenia spółdzielni socjalnej jako jednego z podstawowych podmiotów gospodarczych ekonomii społecznej stanowi jeden z podstawowych rezultatów. Stało się tak ze względu na dwa podstawowe cele, jakie spółdzielnia socjalna realizuje wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym: wspólne prowadzenie przedsiębiorstwa oraz włączenie spółdzielców w życie społeczne i zawodowe, a przez to odbudowanie ich umiejętności tworzenia i podtrzymywania relacji zarówno w pracy, rodzinie jak i w szerszej grupie społeczności lokalnej. O charakterze spółdzielni socjalnej decydują:

- typ osób, które mogą spółdzielnię założyć, tj.: osoby zagrożone marginalizacją, wykluczeniem społecznym, mające jednak pełną zdolność do czynności prawnych (nie są niepełnoletnie i nie są całkowicie ubezwłasnowolnione); listę osób precyzują ustawy o spółdzielniach socjalnych, o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy i o zatrudnieniu socjalnym oraz ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych⁵².

W szczególności chodzi o osoby bezrobotne i bezdomne, uzależnione od alkoholu i narkotyków, chore psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego, zwalniane z zakładów karnych, uchodźców oraz osoby niepełnosprawne,

- osobista praca członków jako podstawa działalności spółdzielni, oraz
- cele społeczne, jakie musi sobie spółdzielnia stawiać, a którymi są społeczna i zawodowa reintegracja członków, rozumiana w ustawie o spółdzielniach socjalnych, jako „odbudowywanie i podtrzymywanie umiejętności uczestniczenia (...) członków w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu (...), odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy”.

Spółdzielnię socjalną może założyć grupa minimum 5 osób. Liczba członków nie może natomiast przekroczyć 50. Wyjątek stanowią spółdzielnie socjalne, które powstają z przekształcenia spółdzielni inwalidów lub spółdzielni niewidomych. W ich przypadku ilość członków nie została ograniczona. Praktyka zakładanych spółdzielni socjalnych pokazuje, że najlepiej byłoby, aby członkami założycielami spółdzielni socjalnej – szczególnie na początku działalności – zostały osoby znajdujące się i aby stanowiły grupę niezbyt liczną.

⁵¹ W opracowaniu uwzględniono procedury opracowane przez partnerstwa „Tu jest praca” i „Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej” (WISP) w ramach IW EQUAL temat D

⁵² Wybór aktów prawna regulujących zasady ekonomii społecznej w Polsce zawiera Aneks nr 4

W zespole tworzonym przez około 10 osób łatwiej jest współpracować, podejmować decyzje organizacyjne, dzielić obowiązki, uzgadniać warunki pracy. Niezależnie od zacytowanych wcześniej grup osób zagrożonych wykluczeniem, które mogą stać się członkami założycielami spółdzielni socjalnej, członkostwo spółdzielni socjalnej mogą nabyć osoby:

- zagrożone wykluczeniem społecznym, należące do grup mogących założyć spółdzielnię, ale posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych;
- fachowcy/specjaliści – osoby spoza grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pod warunkiem jednak, że ich praca na rzecz spółdzielni wymaga szczególnego rodzaju kwalifikacji, których pozostali członkowie spółdzielni nie mają. Liczba tych osób nie może być jednak większa niż 20% ogólnej liczby członków spółdzielni socjalnej⁵³.

W przypadku osób fizycznych, członkowie spółdzielni socjalnej i spółdzielnia mają obowiązek pozostawania ze sobą w stosunku pracy. Między spółdzielnią a członkami powinna być podpisana spółdzielcza umowa o pracę.

Według partnerstwa „Tu Jest Praca”⁵⁴ założyciele spółdzielni muszą spojrzeć na proces powstawania/ zakładania spółdzielni z kilku perspektyw:

- kto je zakłada (o czym wyżej) i związane z tym problemy personalne tych osób, ich motyw, założenia;
- jak je zakłada – czy proces był wspomagany przez ekspertów nie tylko spółdzielczości socjalnej, ale i biznesowej lub przeszkolono uprzednio kandydatów do założenia spółdzielni;
- w jakim momencie zakłada – czy przed założeniem spółdzielni zbadano szanse powodzenia i nawiązano wstępne kontakty biznesowe, by w momencie uruchomienia mieć już potencjalne zlecenia (jeśli to w danej branży możliwe);
- gdzie je zakłada – czy środowisko lokalne sprzyja rozwojowi samodzielnych i niezależnych inicjatyw. Pojęcie środowisko użyte tu jest bardzo ogólnie i obejmuje nastawienie:
 - rodziny (współmałżonek, dzieci, rodzice, rodzeństwo zostają),
 - sąsiadów (zmiana obyczajowa, nowe wzorce itp),
 - urzędników, którzy muszą zmierzyć się z nowymi oczekiwaniami i wymaganiami. Często zmienia się (zwiększa) zakres stawianych im wymagań, zakres obowiązków, potrzeba szukania nietypowych rozwiązań itp.,
 - biznes – pojawienie się konkurencji nowych partnerów na miejscowym rynku.

Inną grupę problemów do rozważenia proponuje partnerstwo Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej, należą do nich:

- rodzaj działalności – usługi socjalne i edukacyjne lub działalność rolnicza, przemysłowa i handlowa,
- natura i cele produkcyjne spółdzielni,
- cele związane z integracją zawodową osób mających problemy z wejściem na rynek pracy,
- sposób utrzymywania się spółdzielni socjalnej, co może oznaczać umiejętność pozyskiwania subwencji i dofinansowania, zleceń od administracji i pozyskiwanych na rynku, świadczenie usług dla społeczności lokalnych i/lub usług dla firm i in.; niezależnie od wybranej drogi, problem finansowania spółdzielni to przede wszystkim problem stabilności i trwałości przychodów

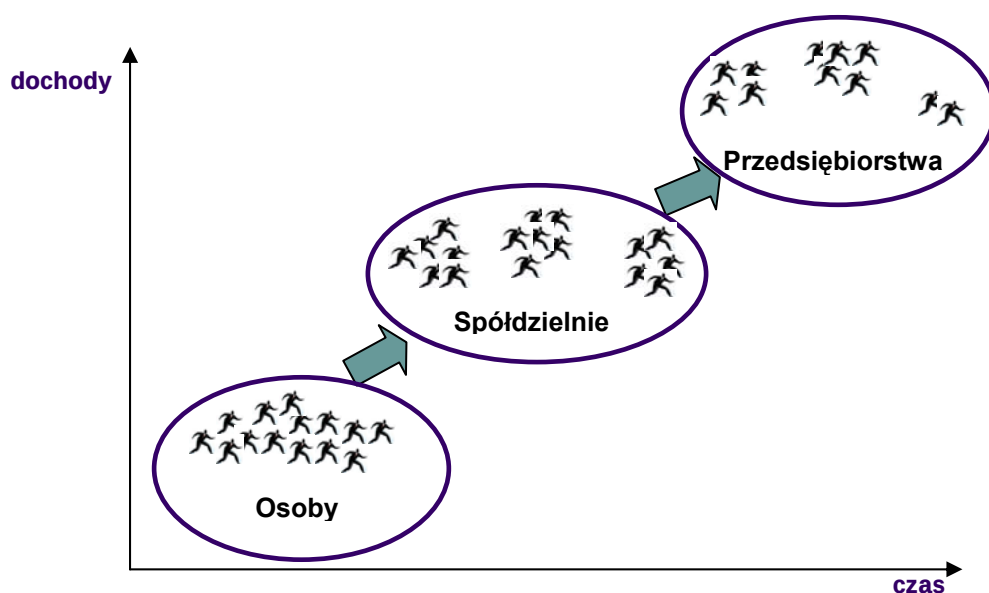
⁵³ Informacje uzyskane w ramach współpracy ponadnarodowej w projekcie IW EQUAL wskazują, że w innych krajach UE ta granica jest podniesiona do 40%, co stwarza większe szanse odniesienia sukcesu przez spółdzielców; również w stosunku do polskiej ustawy o spółdzielniach socjalnych oczekiwana jest zmiana tego pułapu.

⁵⁴ Prezentacja: Powstawanie i Prowadzenie Spółdzielni Socjalnych, partnerstwo „Tu jest praca”, www.tujestpraca.pl

i stworzenie spółdzielni „zarabiającej na sobie” i ograniczenie roli dotacji i subwencji jako trwałego elementu finansów spółdzielni.

Z decyzją o założeniu spółdzielni socjalnej wiążą się problemy założycieli wynikające ze statusu wykluczenia społecznego i przyczyn zakwalifikowania ich do tej grupy, cele osobiste i motywacja, takie jak rozwój osobisty (z początku być może nie uświadamiany), rozwój zawodowy oraz rozwój w sferze zainteresowań i kontaktów. Ważna też jest rola spółdzielni w procesie integracji spółdzielców z rynkiem pracy. Należy więc postawić pytanie, czy spółdzielnia socjalna stanowi model docelowego zatrudnienia, czy też przejściowego, a celem jest przejście spółdzielców do przedsiębiorstw „normalnych” – patrz model nr 1.

Model 1 Model miejsca spółdzielni socjalnej w drodze osób bezrobotnych od wykluczenia do pełnej integracji zawodowej na rynku pracy⁵⁵

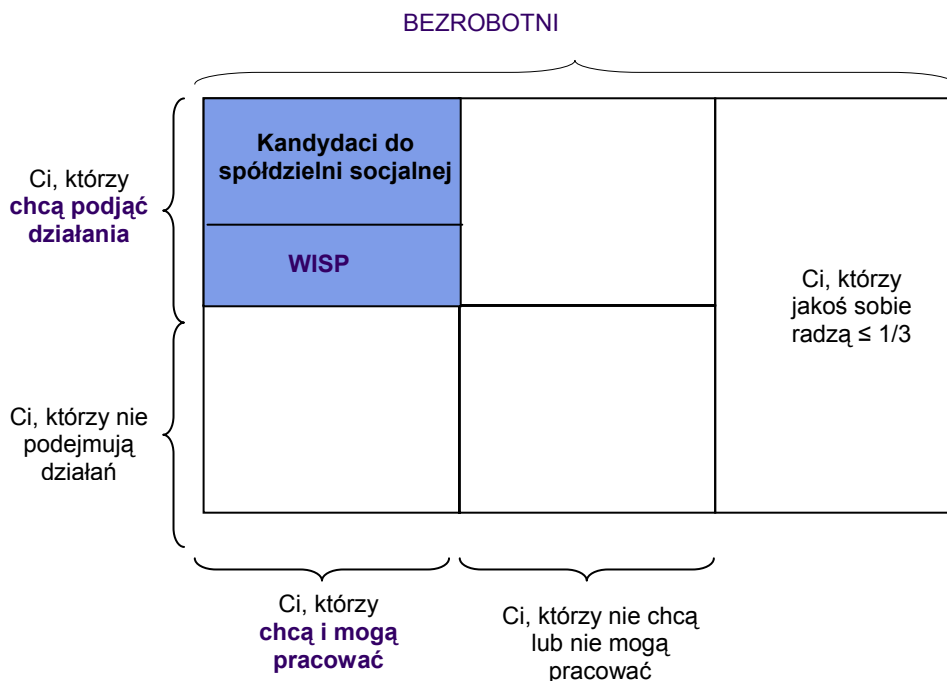
Dlatego też w trakcie zakładania spółdzielni należy zwrócić uwagę na sposób doboru założycieli i późniejszych członków spółdzielni oraz kształt powstającego zespołu spółdzielców. W związku z tym założyciele (lub ich doradcy, eksperci, coachowie i mentorzy) winni zwrócić szczególną uwagę na:

- osobowość i predyspozycje spółdzielców oraz ich kwalifikacje formalne i nieformalne,
- liczbę założycieli/członków i ich sytuację np.: miejsce zamieszkania spółdzielców,
- osoby pracujące – posiadające szczególne kwalifikacje,
- powstający kształt zespołu i role spółdzielców w zespole oraz docelową strukturę organizacyjną spółdzielni,
- dynamikę zespołu a jego liczebność,
- prawdopodobieństwo przystąpienia osoby wykluczonej społecznie do spółdzielni.

⁵⁵ T. Dureczok, Spółdzielnie socjalne w ramach projektu WISP, Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej (WISP), prezentacja z 8 września 2006 r.

Z doświadczeń WISP wynika, że ogół bezrobotnych należy podzielić na tych, którzy sobie „jakoś radzą”, tych którzy nie podejmują działań, którzy nie chcą lub nie mogą pracować i tych, którzy odpowiedzą pozytywnie na działania rekrutacyjne – patrz model nr 2.

Model 2 Struktura bezrobotnych ze względu na gotowość podjęcia aktywności (pracy) w spółdzielni socjalnej

Jako przykład WISP podaje przebieg rekrutacji prowadzonej przez PUP Świętochłowice⁵⁶. Na zaproszonych 100 osób na szkolenie z gwarancją pracy na spotkanie przybyły 64 osoby, a zainteresowanie wyraziło 21 osób. Ponownie zaproszono następne 21 osób, z których na spotkanie przybyło 14 osób. Ostatecznie w szkoleniu wzięło udział 12 osób.

Ważne jest też przewidywanie możliwości wystąpienia członków ze spółdzielni i uwzględnienie tego zagrożenia zarówno w organizacji spółdzielni, doborze członków jak i sposobie zarządzania i realizacji celów społecznych (a nie tylko biznesowych). Do przyczyn występowania członków spółdzielni socjalnych zalicza się najczęściej:

- losowe, czasowe, finansowe i rodzinne,
- niekonsekwencja członków grupy założycieli,
- miejsce zamieszkania,
- znalezienie innej pracy,
- powstawanie klik i konflikty personalne,
- ujawnianie się ukrytych nieuczciwych motywów działania niektórych osób,
- niemożność przejścia od mówienia do działania,
- nawrót choroby alkoholowej, psychiatrycznej lub problemów psychicznych.

⁵⁶ T. Durczok, Spółdzielnie socjalne w ramach projektu WISP, op. cit.

Lista ta nie wyczerpuje możliwych innych przyczyn wystąpienia ze spółdzielni. Aby je ograniczyć, członkowie założyciele muszą starannie przygotować metody zarządzania spółdzielnią oraz wcześniej zaplanować proces powstawania i zarządzania spółdzielnią. Najważniejszym problemem jest znalezienie pomysłu na spółdzielnię socjalną, stąd pierwszą czynnością powinna być obserwacja rynku, w miarę potrzeby wsparta badaniami rynku, a następnie opracowanie biznes planu. Elementem ułatwiającym powstanie a następnie funkcjonowanie spółdzielni jest sieć wsparcia – pewna liczba instytucji rynku pracy, która będzie wspierać spółdzielnię zarówno w szkoleniach spółdzielców, jak również w pozyskiwaniu zamówień. Do sieci wsparcia można zaprosić powiatowy urząd pracy, firmy szkoleniowe, urząd miasta/gminy, stowarzyszenia lub fundacje i WISP. Dopiero wówczas można dokonać tzw. montażu finansowego spółdzielni i przystąpić do formalnego powołania spółdzielni – patrz model nr 3.

Model nr 3: Sposób działania WISP.

Źródło: T. Durczok, Spółdzielnie socjalne w ramach projektu WISP, op. cit.

Partnerstwo „Tu jest praca” zaleca nieco inny proces powstawania spółdzielni socjalnej oparty o zebrania grupy założycielskiej, przygotowany wcześniej plan działań przygotowawczych, a zarządzanie spółdzielnią bazować powinno na planowaniu strategicznym i biznes planie (zarówno przed założeniem spółdzielni jak i po jej założeniu). Istotne jest także oparcie spółdzielni o realia rynkowe, czyli potrzebę zidentyfikowania niszy rynkowej – obszaru przyszłej działalności spółdzielni i oferowania produktów i usług oraz możliwej konkurencji. Proponowany przykładowy proces przygotowań i zakładania spółdzielni socjalnych zawiera poniższy model nr 4.

Zakładając spółdzielnię partnerstwo sugeruje, aby założyciele zwrócili szczególną uwagę na: system promocji, wsparcie szkoleniowe, wsparcie doradcze. Uwzględniając dotychczasowe doświadczenia z wielu projektów promowanie tworzenia spółdzielni socjalnych powinno:

- pokazywać zarówno korzyści, jak i trudności oraz koszty jakie należy rozważyć;
- zachęcać do korzystania z profesjonalnego doradztwa i warsztatów na etapie tworzenia koncepcji spółdzielni socjalnych oraz szacowania przychodów i kosztów oraz źródeł ich finansowania (w tym z Kasy Spółdzielni Socjalnych);

- pokazywać podobieństwa spółdzielni socjalnych do MSP w kontekście gospodarki rynkowej;
- pokazywać podobieństwa spółdzielni socjalnej do NGO w kontekście roli i zadań III sektora.
- wskazywać spółdzielczość jako specyficzną formę działalności gospodarczej, gdzie założyciele mogą być jednocześnie pracodawcami i pracownikami, co powoduje, że dostają tyle ile wypracują.

Promocję zazwyczaj realizuje się przy pomocy tzw. materiałów promocyjnych i informacyjnych, na które składają się ulotki i broszury, plakaty, publikacje prasowe i wystąpienia w mediach oraz – ostatnio coraz ważniejsza – strona WWW. W materiałach promocyjnych założyciele spółdzielni winni przekazać informacje, które mówią jak założyć spółdzielnię socjalną, jej zalety, wady oraz podstawy przygotowania koncepcji działalności (kluczowe pytania): co można robić?, dla kogo? (klienci), gdzie? (rynek), za ile? (koszty, przychody, ceny), skąd sfinansujemy początek?, jak i z kim się rozliczamy? (druki, terminy, obieg dokumentów). Sporządzający kampanie informacyjną muszą podjąć decyzję, jakie informacje przekazać na każdym z materiałów i jak je kolportować, aby dotarły do przyszłych spółdzielców, ekspertów, którzy wesprą spółdzielnię w codziennej działalności, działacze samorządowych etc.

Model nr 4 Przykładowy proces przygotowań i zakładania spółdzielni socjalnych

Lp.	Działania (po zwerbowaniu grupy inicjatorów)	Czas (m-c)															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Przygotowanie koncepcji (co robimy?, jak?)																
2	Z kim? – potrzebni założyciele, uzupełnianie składu																
3	Mini biznes plan wraz z szacunkowymi kosztami i przychodami																
4	Wstępne rozmowy z klientami (potencjalne zlecenia)																
5	Wstępna ocena konkurentów (w tym na podstawie informacji od klientów)																
6	Opracowywanie wzorów dokumentów rejestrujących działania skierowane od i na zewnątrz zewnętrznych (specyfikacje zamówienia, umowy, rejestry usług, oferty) oraz rejestrujących działania wewnątrz spółdzielni (regulaminy, zakresy obowiązków, uprawnień i odpowiedzialności poszczególnych osób, karty pracy, itp.)																
7	Przygotowanie lokalu/wyposażenie																
8	Przygotowanie dokumentów do zgłoszenia spółdzielni socjalnej w sądzie																
9	Oczekiwanie na zarejestrowanie spółdzielni socjalnej																
10	Działalność promocyjna, reklama																
11	Rozpoczęcie działalności – podpisanie umów o pracę jest momentem niewalczącym (związanym z solidarnym przyjęciem przez każdego członka szczególnych i trwających rok zobowiązań)																
12	Realizacja zdobytych zleceń, oraz twórczego i odpowiedzialnego korygowanie przyjętych założeń dla lepszego funkcjonowania spółdzielni																

Źródło: N. Chojnowska-Ochnik, prezentacja: Powstawanie i Prowadzenie Spółdzielni Socjalnych, partnerstwo „Tu jest praca”, www.tujestpraca.pl

Najwięcej możliwości do zawarcia i następnie przekazania informacji daje strona WWW, która może na osobnych „podstronach” informować o spółdzielczości socjalnej, prawodawstwie, o „założycielach-starterach”, prowadzących spółdzielnie socjalne i wiele innych. Materiały informacyjne powinny być przygotowywane pod kątem zakładania spółdzielni, a także do promowania spółdzielni w trakcie jej funkcjonowania. Osobną formą promowania spółdzielni mogą być konferencje i seminaria dla otoczenia instytucjonalnego oraz dla osób planujących założenie spółdzielni socjalnych. Konferencje mogą być ukierunkowane na założycieli i prowadzących spółdzielnie socjalne. Niezależnie konferencje mogą być poświęcone rozwiązywaniu problemu bezrobocia, procesowi

integracji społecznej i zawodowej, lub rozwojowi przedsiębiorczości – jako element działalności statutowej spółdzielni.

O stopniu dotarcia z informacją do społeczeństwa decydująca może okazać się dobra współpraca z przedstawicielami mediów – dziennikarzami oraz wydawcami gazet, zarządami redakcji radia i telewizji. Komunikacja z otoczeniem za pośrednictwem mediów jest ważna na każdym etapie pracy partnerstwa: jego tworzenia, bieżącej pracy i promowania rezultatów. Dzięki współpracy z mediami partnerstwo lub utworzone w jego ramach przedsiębiorstwo gospodarki społecznej może na bieżąco utrzymywać kontakt z otoczeniem – zwykłymi ludźmi, działaczami trzeciego sektora, innymi osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. Poprzez swoją działalność media ułatwiają także dotarcie do decydentów w przedsiębiorstwach, instytucjach samorządowych i rządowych. Szczególnie istotne są etapy tworzenia koncepcji przedsięwzięcia i informowania o jego rezultatach. Współpraca z mediami daje możliwość zbudowania wizerunku i uzyskanie społecznej akceptacji dla planowanego lub realizowanego przedsięwzięcia oraz sprzyja znalezieniu naśladowców i partnerów. Osiągnięcie oczekiwanych celów wymaga jednak wysokich umiejętności tworzenia i przekazywania informacji oraz współpracy z dziennikarzami⁵⁷.

Jak wspomniano, członkowie-założyciele spółdzielni socjalnej pochodzą z grup zagrożonych wykluczeniem. Ich przygotowanie do prowadzenia działalności gospodarczej może więc być zróżnicowane, często znikome, dlatego też założyciele spółdzielni muszą przewidzieć odpowiednie wsparcie szkoleniowe, na które może składać się planowanie kariery, przedsiębiorczość, przygotowanie wstępnej i docelowej koncepcji działalności, budowa zespołu, aspekty prawne, zarządzanie informacją, organizacja pracy, obieg dokumentów, marketing i promocja i in. Cykl wsparcia szkoleniowego może być realizowany kolejno lub niektóre działania równolegle, tematy szkoleń można rozszerzyć stosownie do możliwości organizatorów o inne moduły oraz doskonalenie zawodowe. Najważniejszy jest tu dobór trenerów z doświadczeniem oraz stosowanie aktywizujących metod szkolenia. Trudność może polegać na tym, że:

- Wyształcenie oraz doświadczenia zawodowe członków-założycieli mogą znacznie się różnić, stąd konieczność zindywidualizowania szkoleń do możliwości poszczególnych uczestników, szczególnie na poziomie podstawowym, skierowanych do wszystkich członków;
- Część z założycieli nie ma poczucia i wiedzy o ciąży na wszystkich odpowiedzialności, zakres szkolenia powinien dać wiedzę podstawową, która pozwoli na orientację w specyfice spółdzielni (czym różni się lider od właściciela);
- Dla członków-założycieli, którzy będą liderami należy opracować kilkustopniowe szkolenia, ponieważ powinni mieć nie tylko orientację, ale też praktyczną wiedzę, wsparcie umiejętnościami, w tematach, które w przedsiębiorstwach wykonują specjaliści (np. przygotowanie umów, kart pracy, rozliczenie zleceń, wypełnianie deklaracji itp.).

Z powyższych przyczyn realizatorami i/lub inicjatorami szkoleń powinny być jednostki wyspecjalizowane w pracy z osobami wykluczonymi, np. kluby integracji społecznej, centra integracji społecznej, ośrodki wspierania spółdzielczości socjalnej, miejskie i gminne ośrodki pomocy, powiatowe urzędy pracy, organizacje pozarządowe w ramach projektów finansowanych z dotacji, instytucje szkoleniowe w ramach projektów

⁵⁷ W tym celu trenerzy Instytutu Badań i Analiz przeprowadzili trening dla przedstawicieli mediów. Misją przewodnią warsztatów była promocja rezultatów IW EQUAL, zasad ekonomii społecznej oraz budowa modelu jej promowania przez działaczy samorządowych i trzeciego sektora pracujących na rzecz osób niepełnosprawnych. Efektem jest koncepcja rozwoju regionu miasta i gminy Koprzywnica w oparciu o narzędzia ekonomii społecznej „Ożywić Cystersa” oraz model współpracy pomiędzy mediami a trzecim sektorem w gminie Koprzywnica. Wyniki warsztatu zaprezentowano w Aneksie nr 6.

finansowanych z dotacji, urzędy marszałkowskie – regionalne ośrodki polityki społecznej, instytucje pośrednictwa pracy, kluby pracy, ośrodki doskonalenia zawodowego oraz placówki szkolenia ustawicznego osób dorosłych, i in.⁵⁸. Oprócz wsparcia szkoleniowego spółdzielnie socjalne mogą korzystać z usług doradczych dostępnych na rynku, a w tym doradztwa zawodowego, doradztwa związanego z biznesem, z organizacją przedsiębiorstwa, z zarządzaniem personelem, doradztwo w formie coachingu, doradztwo związane z aspektami prawnymi i finansowymi (rejestracja, podatki, księgowość). Na szczególną uwagę zasługuje wsparcie związane z doradztwem zawodowym, w tym z coachingiem oraz z finansami spółdzielni. Doradztwo zawodowe powinno pomóc w odpowiedzeniu na pytania:

- Czy moje/nasze predyspozycje są odpowiednie dla prowadzenia działalności w formie spółdzielni socjalnej?
- Jaki rodzaj działalności, branża najbardziej odpowiadają moim umiejętnościom, wiedzy, predyspozycjom?
- Jaką rolę winnam/ winienem piastować w strukturach spółdzielni: strukturze zarządu (np. prezes, członek zarządu) oraz strukturze biznesowej (np. przedstawiciel handlowy, praca na produkcji, specjalista ds. marketingu, księgowy, specjalista ds. finansów)?
- Czy nasz zespół jest odpowiedni do prowadzenia takiej działalności (nasza motywacja, predyspozycje osobiste, role w zespole, posiadane umiejętności i kwalifikacje zawodowe)?

Szczegółnej pomocy może oczekiwać prezes spółdzielni wybrany z pośród jej członków. Służyć temu może doradztwo w prowadzeniu biznesu i marketingu, w rozwiązywaniu spraw prawnych i dot. finansowania spółdzielni. Inną grupą umiejętności jest zarządzanie zespołem i procesem produkcji i/lub procesem świadczenia usług. W tym zakresie oprócz standardowych szkoleń przydatny jest tzw. coaching który oznacza przede wszystkim:

- Pomoc i kierowanie rozwojem zdolności i kompetencji osoby, w określonej dziedzinie, prowadzone indywidualnie przez trenera. Jego istotnym elementem jest partnerska relacja i wzajemne zaufanie między tzw. osobistym trenerem (z ang. tzw. coach) a jego klientem/sportowcem/ucznikiem. Zasadniczym zadaniem coaching'u jest pomoc w osiągnięciu postawionego przez klienta celu.
- "Coach" jest osobistym, psychologicznym trenerem. Nie musi być ekspertem w branży, dla której pracuje jego klient. Podobnie jak w sporcie – świetny trener nie musi być mistrzem świata. I w jednym i w drugim przypadku najistotniejsze są kompetencje związane z procesami uczenia.

Wzorców coachingu dostarcza kilka partnerstw, wśród których należy wymienić partnerstwo „Akademia Przedsiębiorczości. Rozwój alternatywnych form zatrudnienia” (www.akademia-equal.pl), „Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej – model funkcjonowania w sieci współpracy” (www.swr.pl/wisp). Partnerstwa te dostarczają także wiedzy w zakresie badania rynku, doboru trenerów i menedżerów, prowadzenia biznesu, inkubatora przedsiębiorczości oraz prowadzenia zajęć integracyjnych, związanych z realizacją celów statutowych.

⁵⁸ Na terenie Warmii i Mazur w pracy z osobami niepełnosprawnymi duże doświadczenie ma Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych oraz Olsztyńska Szkoła Biznesu, które od dwóch lat współpracują w ramach projektu Handicap Plus oraz utworzonego jako rezultat projektu Obserwatorium Osób Niepełnosprawnych

7.6 Potencjalne trudności w realizacji projektów na rzecz osób niepełnosprawnych w obszarze ekonomii społecznej i sposoby ich pokonywania

Jak wspomniano w rozdziale szóstym, jedną z najważniejszych trudności w realizacji projektów na rzecz osób niepełnosprawnych w obszarze ekonomii społecznej jest nierówność w obszarze konkurencji na rynku. Przedsiębiorstwa społeczne – spółdzielnie socjalne, CIZy i ZAZy oraz inne przedsięwzięcia gospodarki społecznej tworzone przez stowarzyszenia i fundacje ukierunkowane na pomoc osobom niepełnosprawnym – opierają się na pracy osób mniej sprawnych w procesie pracy, zarówno z powodu uszczerbku na zdrowiu, jak i z powodu wykluczenia społecznego i istotnych braków przystosowaniu do świadczenia pracy zarobkowej. Ponadto realizacja celów statutowych – pomoc osobom niepełnosprawnym i innym wykluczonym społecznie zmusza przedsiębiorstwa społeczne do angażowania wypracowanych środków w proces reintegracji zawodowej, zabiegi i zajęcia psychoterapeutyczne, warsztaty integracyjne skierowane do podopiecznych a często także do ich rodzin⁵⁹. Obowiązek przekazywania własnych środków na realizację celów statutowych ogranicza możliwości inwestycyjne przedsiębiorstw społecznych, co dodatkowo utrudnia konkurencję na rynku. Z obrazu tego wynika konieczność spełniania wyższych standardów jakościowych związanych z przygotowaniem projektów, szukaniem nisz rynkowych dla przedsięwzięć ekonomii społecznej (i wszystkich pozostałych), konieczność sięgania po środki pomocowe (dotacje, fundusze UE) i precyzyjnego uzasadniania celowości wykorzystania powierzonych środków. Wysokiej jakości projekty może przygotować jedynie dobrze przygotowana kadra o wysokich kwalifikacjach, co dodatkowo podraża projekty, a czas przygotowania i zatwierdzania projektów znacząco opóźnia moment ich wdrożenia w życie. Opisane w rozdziale szóstym zasady sporządzania rachunku ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych tylko częściowo odpowiadają na potrzeby przedsiębiorstw społecznych działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Rachunek dostarcza nowej metodologii liczenia kosztów i efektów projektu oraz pozwala na bieżąco monitorować przebieg projektu o stopień osiągnięcia zakładanego rezultatu. Pozwala też oszacować i włączyć do rachunku tę część rezultatów, które nie dają się wymierzyć bezpośrednio poprzez wartość sprzedanych towarów i usług, jak to ma miejsce w przypadku zwykłych przedsięwzięć rynkowych. Formuła rachunku, poprzez szacowanie wartości efektów społecznych projektu ułatwia zrozumienie, dlaczego projekty na rzecz osób niepełnosprawnych i innych osób zagrożonych wykluczeniem można i należy finansować i w jakiej wysokości.

Procedura ustalania Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK nie rozwiązuje problemu akceptacji projektu na rzecz osób niepełnosprawnych przez organy instytucji, dla których problemy osób niepełnosprawnych stanowią „mniej ważną” część działalności, nawet jeśli pomoc osobom niepełnosprawnym i innym zagrożonym wykluczeniem została wpisana do statutu instytucji i stanowi część normalnych obowiązków. Problemy współpracy sektora ekonomii społecznej z instytucjami w otoczeniu osób niepełnosprawnych można sprowadzić do trzech rodzajów barier:

1. Bariery instytucjonalne oraz prawne rozwoju sektora ekonomii społecznej; jako przykłady można wskazać:
 - zbyt konserwatywne podejście ustawy o spółdzielniach socjalnych, która przewiduje zaledwie 20%-owy udział menedżerów w składzie

⁵⁹ Na przykład ustawa o spółdzielniach socjalnych wymusza na spółdzielniach obowiązek przekazywania na cele statutowe co najmniej 40% zysku

- spółdzielców, podczas gdy odpowiednie rozwiązania w krajach Unii Europejskiej przewidują udział dwukrotnie wyższy,
- zachowawczy stosunek administracji publicznej do współpracy z organizacjami pozarządowymi w obszarze rozwiązywania spraw społecznych, o czym mowa w pkt. 7.5,
- 2. Bariera braku wykwalifikowanych kadr w instytucjach trzeciego sektora; wśród przejawów można wymienić nieznaną zasad tworzenia partnerstw społecznych, rachunku ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych (rozdział 6),
- 3. Bariery w rozwoju ekonomii społecznej wynikające z braku wiedzy wśród decydentów różnych sektorów na temat funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego i braku wiedzy wśród realizatorów projektów jak realizować procesy komunikacji i promocji oraz lobbingu problematyki społecznej wśród decydentów.

Sposobów pokonywania wymienionych trudności w obrębie gospodarki społecznej dostarczają projekty IW EQUAL. Rozwiązania te dotyczą problemów powstających w trakcie projektowania i realizacji projektów na rzecz wszystkich grup osób zagrożonych wykluczeniem, a więc także osób niepełnosprawnych. Zadaniem Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca” administrowanego przez Instytut Polityki Społecznej Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytet Warszawski, koordynator projektu - prof. Ewa Leś, było opracowanie całościowego systemu wsparcia gospodarki społecznej. Przyjęte rozwiązania dążą do zapewnienia trwałego udziału takich instytucji jak stowarzyszenia, fundacje, spółdzielczość, kluby integracji społecznej, centra aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne, poprzez właściwe przygotowanie kadr tych podmiotów. W tym celu stworzono system kształcenia na różnych poziomach:

- podnoszenie kwalifikacji menedżerskich (dla osób z wyższym wykształceniem - studia podyplomowe),
- regionalne warsztaty przedsiębiorczości społecznej – dla pozostałego personelu instytucji gospodarki społecznej (dla osób z wykształceniem niższym niż szkoły wyższe i uniwersytety),
- letnie szkoły gospodarki społecznej – w celu podnoszenia kwalifikacji społecznych liderów jednostek gospodarki społecznej i przedstawicieli samorządów terytorialnych, których współpraca jest kluczowa dla rozwoju gospodarki społecznej i społeczeństwa obywatelskiego.

Innym rozwiązaniem służącym pokonywaniu trudności w realizacji projektów na rzecz osób niepełnosprawnych jest realizacja badań, które zmierzać będą do ustalenia:

- jaka jest aktualna kondycja jednostek ekonomii społecznej (w tym spółdzielczości), słabości, profil rynkowy, potencjał dla gospodarki narodowej, ilu pracowników i wolontariuszy, efekty obecności tych jednostek w otoczeniu,
- uwarunkowań lokalnych dla funkcjonowania jednostek ekonomii społecznej.

Zarówno programy szkoleń jak i rezultaty badań⁶⁰ wraz z opisem modułów badawczych dostępne są do wykorzystania w siedzibie administratora projektu (kontakt: www.tujestpraca.pl). Udział w szkoleniach specjalnie dedykowanych problemom gospodarki społecznej i osobom zagrożonym wykluczeniem, jak również poznanie realiów dotyczących osób niepełnosprawnych i w ich otoczeniu pozwala osobom zaangażowanym w realizację

⁶⁰ Badania zrealizowane na terenie Warmii i Mazur dostępne są w opracowaniu: „Bariery zatrudnienia, możliwości i kierunki kreowania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim” wydanym w ramach projektu „Handicap plus. Badania problemu niepełnosprawności na Warmii i Mazurach” finansowanego ze środków Unii Europejskiej ramach Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Zawodowej”, Olsztyńska Szkoła Biznesu i Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych 2007

projektów na rzecz osób zagrożonym wykluczeniem na lepsze przygotowanie projektów, trafienie do właściwych instytucji oraz budowę wskaźników efektywności, które ułatwią przygotowanie projektu najlepiej dostosowanego do ograniczeń osób niepełnosprawnych oraz do potrzeb rynkowego otoczenia. Jak pamiętamy, warunkiem dobrze sporządzonego rachunku SROI, a także koncepcji projektu przedsiębiorstwa społecznego jest dobrze przeprowadzona analiza środowiska osób niepełnosprawnych, problemów tych osób oraz wyszukanie odpowiednich dla osób niepełnosprawnych nisz rynkowych, w których ich działalność będzie najbardziej opłacalna. Szkolenia i treningi oraz wiedza o faktach dotyczących osób niepełnosprawnych sprzyja również pokonywaniu trudności w nawiązywaniu współpracy z przedstawicielami administracji publicznej i decydentami. Nawiązanie właściwej współpracy i wymiana informacji gwarantuje lepsze rozumienie problemów osób niepełnosprawnych a także daje możliwość wykorzystania niektórych narzędzi znanych chociażby z lobbingu. Sprzyjają temu doświadczenia w prowadzeniu partnerstw i współpracy ponadnarodowej w ramach każdego projektu IW EQUAL. Podstawą sukcesu projektu na rzecz osób niepełnosprawnych jest skupienie w partnerstwie różnych instytucji pochodzących co najmniej z dwóch sektorów – administracji publicznej/samorządowej i organizacji pozarządowych. Trzecim sektorem nieco rzadziej obecnym w projektach IW EQUAL jest sektor przedsiębiorstw, co nie oznacza że jest mniej ważny. Wiedza menedżerów przedsiębiorstw jest często niezbędna w projektowaniu procesów produkcji i usług, organizacji stanowisk pracy, procesów zarządzania, a także w marketingu. Należy pamiętać, że przedsiębiorstwa społeczne powinny konkurować na rynku i osiągać możliwie jak najlepsze wyniki dające szansę na samodzielność ekonomiczną.

Partnerstwo wielu instytucji nie jest sprawą prostą. Pierwszym etapem dobrego partnerstwa zazwyczaj jest wyjaśnienie sobie wspólnych zadań, celów oraz eliminacja „instytucji zlecania zadań”, co często prowadzi do zaniechania współpracy. Współpraca powinna być realizowana w drodze regularnych posiedzeń i wspólnych konsyliów, które prowadzą do uzgadniania zadań, a nawet przejmowania inicjatywy i proponowania własnych rozwiązań. Istotą partnerstwa jest zawsze dochodzenie wspólnego celu i co partnerzy mogą uzyskać z danego zadania. To gwarantuje systematyczną pracę i wywiązywanie się ze zobowiązań⁶¹. Innym problemem, rozwiązany też w oparciu o uzgodnienie celów, jest zapewnienie komunikacji pomiędzy uczestnikami spotkań a ich mocodawcami i generowanie decyzji i działań przez partnerów. Ważne jest też obserwowanie budżetu czasu i zaawansowanie prac oraz zainteresowanie partnerów poszczególnymi tematami przez administratora projektu. Procedura partnerstwa powinna być, przynajmniej częściowo, przewidziana w strategii i umowie projektu. W przypadku problemów oraz konieczności koordynacji prac właśnie w tych zapisach można szukać wzorcowych rozwiązań dla zapewnienia trwałości partnerstwa w projekcie. Dobre partnerstwo w trakcie realizacji projektu daje szansę na trwałość zawiązanego partnerstwa – po zakończeniu projektu – często w postaci nawiązanych i podtrzymywanych spontanicznie kontaktach pomiędzy członkami partnerstwa lub w postaci wypracowania nowego partnerstwa na rzecz nowego projektu⁶².

Inne warunki wypracowania dobrego projektu, także wynikające ze specyfiki IW EQUAL to:

- współpraca ponadnarodowa, dzięki której można wypracować nowe projekty w oparciu o wiedzę niedostępną w kraju. Współpraca w wielu projektach IW EQUAL polegała na wzajemnych wyjazdach studyjnych i pobytach na konferencjach. Korzyści ze współpracy ponadnarodowej są zauważalne

⁶¹ Na podstawie wywiadu z p. prof. E. Leś, październik 2007 (wywiad prowadził Jerzy Kawa).

⁶² Rozszerzenie zagadnienia budowy partnerstwa zawiera też rozdział 7.7

wówczas, kiedy w wyjazdach uczestniczą partnerzy i beneficjenci, np. spółdzielcy – osoby niepełnosprawne i ich menedżerowie, władze samorządowe, organizacje pozarządowe zaangażowane w projekcie, politycy, parlamentarzyści, urzędnicy ministerstw i inni. Wizyty są zazwyczaj poświęcone zagadnieniu, jak organizowane są działania na rzecz wspierania gospodarki społecznej, co robią lokalni politycy, jaki jest dostęp do zamówień publicznych, w jaki sposób kontraktują zamówienia publiczne, realizują zadania publiczne, jak organizowane są zamówienia publiczne, jak przebiega angażowanie osób niepełnosprawnych w proces pracy, jakie są korzyści i/lub trudności i jak są rozwiązywane, czy są jakieś szczególne kryteria, etc. Na przykład w wielu krajach Unii Europejskiej normą jest dopuszczanie instytucji trzeciego sektora do zamówień publicznych (poprzez formułowanie określonych kryteriów);

- innowacyjność podejścia, polegająca m.in. na wypracowaniu nowego systemu szkoleń, nowego produktu lub usługi, skierowaniu projektu do nowego adresata szkoleń lub sięgnięcie do nowej niszy rynkowej, zatrudnienie nowych specjalistów o nowych specjalnościach, praktyków administracji samorządowej, którzy są praktycznie zaangażowani w pomoc osobom niepełnosprawnym i rozumieją ich problemy, korzystanie z ekspertów zagranicznych.

Innym ważnym elementem pokonywania barier wśród decydentów, partnerów osób niepełnosprawnych, a także wśród samych osób niepełnosprawnych jest wykorzystanie zasad mainstreamingu (komunikacji skierowanej do decydentów) oraz promocji projektów i korzyści z nich wynikających skierowanej do osób niepełnosprawnych i ich otoczenia, dzięki czemu lepiej będą znane problemy osób niepełnosprawnych i narzędzia ich rozwiązywania – prawne, ekonomiczne i finansowe.

7.7 Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego

W Europie dominują dwa modele współdziałania administracji publicznej i organizacji pozarządowych w obszarze pożytku publicznego (pożytku społecznego): model niemiecki i angielski⁶³.

Model niemiecki charakteryzuje się (1) pełnym wdrożeniem zasady pomocniczości państwa, obecnej w systemie prawnym jako zasada pierwszeństwa podmiotów społecznych w zakresie świadczenia usług społecznych przy wykorzystaniu funduszy publicznych oraz (2) korporacyjnym charakterem relacji administracja publiczna – organizacje pozarządowe. Odzwierciedleniem tego ostatniego jest wysoki poziom sfederalizowania trzeciego sektora i faktyczne odtworzenie w nim struktur kompatybilnych do struktur administracji publicznej, zdolnych negocjować warunki współpracy na każdym poziomie podziału administracyjnego państwa.

Model angielski charakteryzuje większe otwarcie na konkurencję między świadczeniodawcami, a co za tym idzie większa rola mechanizmów rynkowych (lub quasi rynkowych). W systemie zlecania zadań publicznych i związany z tym brak preferencji dla organizacji pozarządowych (nieprzypadkowo w Wielkiej Brytanii mówi się o współpracy państwa z sektorem niezależnym, definiowanym jako ogół podmiotów for-profit i non-profit zainteresowanych udziałem w przetargach na zlecenie zadań publicznych).

Oba modele mają swoje rozpoznane i opisane w literaturze mocne i słabe strony. Warto zaznaczyć, że standaryzacja w modelu niemieckim ukierunkowana jest na (1) utrzymanie wysokiej jakości usług społecznych i (2) zabezpieczenie ciągłości ich świadczenia (czego konsekwencją jest etatyzacja organizacji pozarządowych). W modelu

⁶³ M. Rymśa (red.), Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym. Ekspertyza przygotowana na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006

angielskim zaś standaryzacja służy przede wszystkim efektywności, sprowadzającej się w praktyce do obniżania kosztów utrzymywania tzw. systemu usług dla ludności (ang. social services). W obu modelach standaryzacja współpracy służy profesjonalizacji trzeciego sektora. Są to jednak różne typy profesjonalizacji. Organizacje pozarządowe w Niemczech profesjonalizując się, upodabniają się do instytucji publicznych, przejmując ich standardy, kulturę pracy. Z kolei angielska wersja profesjonalizacji oznacza upodabnianie się organizacji pozarządowych do firm komercyjnych, zarówno w zakresie zarządzania (poszukiwanie zysku, czy choćby nadwyżek bilansowych), jak i kultury pracy. Można powiedzieć, że efektem ubocznym modelu niemieckiego jest wspomniana etatyzacja trzeciego sektora, a modelu angielskiego – komercjalizacja sektora non-profit.

W obu krajach zauważono owe efekty uboczne, podejmując działania naprawcze. W Wielkiej Brytanii po okresie upowszechniania mechanizmów rynkowych i quasi-rynkowych (kilkunastoletnie rządy Partii Konserwatywnej – dekada lat 80. i 90. XX wieku) władza podjęła próbę (polityka rządu laburzystowskiego) „zmiękczenia” systemu przetargów na realizację zadań publicznych poprzez upowszechnianie idei paktu (ang. Compact) administracja publiczna – organizacje pozarządowe. Z kolei w Niemczech podejmowane są próby wprowadzenia mechanizmów konkurencji do systemu usług społecznych. Nastąpiło to zwłaszcza w obszarze tzw. usług pielęgnacyjnych, co było efektem wprowadzenia nowego segmentu ubezpieczeń społecznych – ubezpieczenia pielęgnacyjnego i pojawienia się nowego źródła finansowania usług (akumulacja składek ubezpieczeniowych z tego tytułu). Warto zauważyć, że w przypadku obu państw program naprawczy polega na podejmowaniu prób upowszechnienia we własnym modelu elementów drugiego modelu: Wielka Brytania wprowadza elementy negocjacji, charakterystyczne dla podejścia korporacyjnego, a Niemcy – elementy konkurencji (tym samym otwierając pewne segmenty rynku usług społecznych dla podmiotów komercyjnych).

W Polsce do 2003r. pomimo zapisania w Konstytucji RP z 1997 r. zasad: pomocniczości państwa i dialogu społecznego, a także treści ustaw o samorządzie terytorialnym, zgodnie z którymi, współpraca z organizacjami pozarządowymi jest jednym z zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) współpraca pomiędzy administracją publiczną i organizacjami pozarządowymi miała ograniczony charakter. Widoczna była zdecydowana przewaga rozwiązań praktycznych opierających się na założeniach ogólnoustrojowych.

Wprowadzenie ustawy o wolontariacie⁶⁴, a także zrealizowanie w całym kraju serii przedakcesyjnych projektów Phare zmierzających do powołania międzysektorowych porozumień na rzecz zatrudnienia zapoczątkowało zmiany w postrzeganiu organizacji pozarządowych jako partnerów administracji samorządowej w realizacji ważnych zadań publicznych. Ciągłe jednak łatwo znaleźć dowody niskiej aktywności w tym zakresie⁶⁵. Przepis art. 5 ustawy mówi, że organy administracji publicznej prowadzą działalność w sferze zadań publicznych określonych ustawą „we współpracy z organizacjami pozarządowymi” i innymi organizacjami pożytku publicznego. Ustawa określa formy tej współpracy (art.5 ustawy):

- Zlecanie realizacji zadań publicznych,
- Wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności i współdziałania,

⁶⁴ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U.2003 nr 96 poz. 873

⁶⁵ W latach 2003-2005 w trakcie prowadzonych projektów Phare 2000-2002 szczególnie dotkliwy był brak umiejętności nawiązywania współpracy, metodyki nawiązywania współpracy, wymiany interesów i korzyści ze współpracy, a także wymiany informacji (przypis autora)

- Konsultowanie projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji pożytku publicznego,
- Tworzenie wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym.

Zgodnie z ustawą, współpraca odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności. Mimo korzystnej regulacji standaryzacja współpracy pomiędzy organami administracji samorządowej a organizacjami pozarządowymi napotyka na szereg problemów. Najczęściej chodzi o (1) diagnozowanie potrzeb grup społecznych i jednostek, (2) formułowanie celów i zadań priorytetowych na poziomie danej jednostki terytorialnej lub branżowej oraz (3) tworzenie strategii i programów społecznych (tabela 6)

Tabela 6 Problemy związane ze standaryzacją usług społecznych i szanse ich pokonywania

Obszar	Problem	Szansa
Obszar diagnozowania potrzeb grup społecznych i jednostek	Przywiązanie jednostek administracji publicznej do zadań obowiązkowych oraz „uprzywilejowana pozycja” tych zadań, które mają dobrą obudowę formalnoprawną i zagwarantowane coroczne finansowanie	Szansą na nową diagnozę są składane przez organizacje pozarządowe wnioski do otwartych konkursów ofert
Formułowanie celów i zadań priorytetowych	Skłonność administracji do podejmowania decyzji bez odpowiedniego przygotowania, Najczęściej bez podbudowy diagnostycznej, wybiera się do finansowania te zadania, które wylobbowały zorganizowane grupy interesu (organizacje, partie polityczne, klienci) Brakuje diagnozy i ustalonych mechanizmów określania priorytetów Problemem może być też poszerzanie listy priorytetów ad libitum, co niweczy sens ustalania priorytetów i budowy strategii	Prowadzenie własnych badań diagnostycznych Prowadzenie zorganizowanego lobbingu na rzecz usług społecznych
Tworzenie strategii i programów społecznych	Brak strategii w zakresie sfery społecznej przy obecności licznych strategii rozwoju gospodarczego Brak mechanizmu uspołecznionego tworzenia strategii w zakresie sfery społecznej, zarówno długookresowych, jak i krótkookresowych Brak strategii i programów w zakresie celów priorytetowych.	Inicjowanie partnerstw z udziałem jednostek administracji publicznej na rzecz inicjowania budowy strategii w zakresie sfery społecznej i monitorowanie ich realizacji Inicjowanie konsultacji społecznych i procesów dwustronnej komunikacji

Źródło: M. Rymsha (red.), Standardy ...op. cit.

Niezależnie od istnienia różnych barier i problemów standaryzację realizacji celów społecznych w drodze współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i sektorem administracji publicznej należy traktować zarówno jako konieczność, ale też szansę na skuteczne zaspokojenie potrzeb społecznych. Należy także przy każdej okazji podkreślać, że wdrażanie standaryzacji procesów zaspokajania celów społecznych stanowi też praktyczną realizację zasad konstytucyjnych, w tym tworzenia warunków dla funkcjonowania stabilnego i powszechnie dostępnego systemu specjalistycznych usług społecznych świadczonych na najniższym możliwym poziomie występowania danego problemu. Podstawowym zaś i zrozumiałym dla każdego obywatela i podatnika celem wdrożenia standardów jest poprawa jakości świadczonych usług oraz efektywne wykorzystanie środków publicznych i programów pomocowych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego UE.

Z tego punktu widzenia organizacje pozarządowe, realizując zadania na rzecz społeczeństwa mają prawo domagać się od jednostek administracji publicznej i samorządowej wprowadzenia procedur standaryzujących proces współpracy na rzecz realizacji celów społecznych. Proces ten zazwyczaj można podzielić na kilka etapów:

- Zebranie danych o istniejących problemach społecznych w gminie;
- Wybór przez władze lokalne priorytetowych obszarów dla wprowadzenia standardów;
- Uzyskanie informacji o rzeczywistych lub potencjalnych realizatorach usługi ze strony samorządu i organizacji pozarządowych;
- Ustalenie procedur, m.in. zakresu zadań, ich specyfikacji i sposobów kontroli;
- Opracowanie umów i innych niezbędnych dokumentów, w tym odpowiedniej uchwały;
- Powierzenie zadania jednostce organizacyjnej lub przeprowadzenie procedury konkursowej i rozpoczęcie realizacji zadania.

Współpraca jednostek administracji rządowej i samorządowej z organizacjami pozarządowymi na każdym z wymienionych etapów może przynieść korzyści związane z lepszym rozpoznaniem problemów społecznych i lepszym zidentyfikowaniu priorytetów. Ponadto bliska współpraca umożliwia zidentyfikowanie możliwości realizacyjnych w oparciu o lokalne zasoby i ich angażowanie na zasadzie pierwszeństwa zlecenia tych zadań organizacjom pożytku publicznego, dzięki czemu realizacja zadań społecznych może zostać powierzona adresatom pomocy społecznej. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że prawo pierwszeństwa organizacji pożytku publicznego w uzyskaniu zamówienia społecznego powinno zostać potwierdzone wymogiem wysokiego poziomu realizacji usług. W odniesieniu do oceny jakości świadczonych usług, należy zaznaczyć, że specyfikacja (standaryzacja), oprócz elementów opisowych, powinna zawierać wskaźniki, rozumiane jako liczby i inne dane, które w uproszczony sposób prezentują skomplikowane zjawiska, mierzą ich zmiany i służą komunikacji. Dobrze zdefiniowane, a następnie mierzone wskaźniki można także wykorzystać do przeprowadzenia rachunku ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych (SSZK). W przypadku realizacji zadań publicznych możemy mówić o następujących typach wskaźników:

- Wskaźniki ilościowe (liczba podopiecznych, liczba godzin etc.);
- Wskaźniki finansowe;
- Wskaźniki jakościowe (jak dobre są usługi np. pomiar satysfakcji klienta);
- Wskaźniki wynikowe – jakie są rezultaty prowadzonych usług;
- Wskaźniki porównawcze (jakość działań innych organizacji lub analiza typu „co by było gdyby zaniechać działań”). Wskaźniki porównawcze można wykorzystać m.in. do oceny spadku kosztów bezrobocia wskutek realizacji zadania publicznego, oceny wzrostu standardu życia podopiecznych i in.

Oceniając jakość realizacji zadania publicznego warto również zastanowić się, co może być użyteczne w procesie zbierania danych niezbędnych do przeprowadzenia oceny wykonywanego zadania publicznego. Należy tu wymienić metody oraz stosowane procedury. Do metod zaliczamy:

- Rejestr usług prowadzony przez wykonawcę usługi;
- Ocena wykonana przez zlecającego lub jego przedstawiciela;
- Ocena dokonana przez klienta;
- Ocena dokonana przez niezależnego eksperta.

Podstawowe procedury zapewnienia jakości to np.:

- Sankcje (redukcje płatności, rozwiązanie umowy etc.);
- Nagrody, premie i wyróżnienia.

Standaryzacja systemu usług świadczonych przez organizacje pozarządowe w ramach współpracy międzysektorowej nie powinna ograniczać się do samego skonstruowania standardów, ale być procesem obejmującym: (1) tworzenie standardów, (2) stanowienie standardów, (3) stosowanie standardów oraz (4) monitoring i weryfikację

standardów. Wszystkie fazy tego procesu powinny zostać przeprowadzane w ramach międzysektorowej współpracy, przy zaangażowaniu obu jej stron – zarówno kompetentnych przedstawicieli administracji publicznej, jak i świadczących usługi organizacji pozarządowych (tab. 3).

Tabela 3 Podstawowe etapy procesu tworzenia standardów

Etapy procesu tworzenia standardów	Opis czynności w danym etapie
I tworzenie standardów	Wybór usługi (zadania) do zestandaryzowania (w oparciu o diagnozę, doświadczenie, dyskusje); Wybór instytucji koordynującej proces standaryzacji (jednostka publiczna lub organizacja pozarządowa); Przeprowadzenie debaty publicznej z udziałem wielu środowisk (dostarcza materiału, pomaga w wyborze przedmiotu standaryzacji, zachęca potencjalnych uczestników zespołu standaryzacyjnego); Powołanie zespołu standaryzacyjnego złożonego z przedstawicieli władz publicznych, organizacji pozarządowych, firm komercyjnych, teoretyków i naukowców, ew. beneficjentów danej usługi (ok. 10 osób); Wybór moderatora/decydenta odpowiedzialnego za proces grupowy i sekretarza odpowiedzialnego za zbieranie i opracowanie materiałów; Ustalenie zasad pracy, w tym sposobu podejmowania decyzji; Ustalenie możliwych źródeł danych (np. raporty, sprawozdania, obserwacje, literatura przedmiotu); Powołanie konsultantów zewnętrznych i recenzentów końcowych oraz zespołu redakcyjnego; Przedłożenie opracowanych dokumentów do konsultacji społecznej wśród zainteresowanych środowisk;
II stanowienie standardów	Nadanie utworzonym (wypracowanym) standardom zarysu formalnych rozwiązań w zakresie funkcjonowania poszczególnych elementów infrastruktury społecznej; Uruchomienie procesu legislacyjnego, mającego na celu stworzenie formalnych podstaw stosowania standardów w obszarze polityki społecznej wobec określonych kategorii osób; Upowszechnianie, poprzez informacje i promocje, idei oraz konkretnych rozwiązań w zakresie standardów w polityce społecznej;
III – stosowanie standardów	Proces przystosowawczy (adaptacyjny) odpowiednich instytucji do pełnienia określonych ról na rynku usług społecznych, z wykorzystaniem formuły adekwatności, elastyczności, ramowości i spójności, w oparciu o takie zasady współdziałania, jak: pomocniczość, partnerstwo, jawność, równy dostęp i efektywność; Zgłoszenie gotowości do realizacji określonych zadań publicznych; Partycypacja w realizacji zleconych zadań publicznych;
IV – monitoring, kontrola i weryfikacja standardów:	Ustalenie katalogu podstawowych zasad, metod oraz instrumentów monitoringu i założeń kontrolnych na okoliczność organizowania i realizacji konkretnych zadań publicznych; Uruchomienie procesu monitoringu i kontroli, jako narzędzi badających procedury oraz stopień realizacji zadań; Formułowanie zaleceń i wniosków, z uwzględnieniem szerokiego spektrum problemów towarzyszących stosowaniu standardów; Ewentualna weryfikacja standardów.

Źródło: M. Rymsza (red.), Standardy ...op. cit.

7.7.1 Regionalne pakiety działających na zasadzie partnerstwa publiczno – społeczno – prywatnego trzech sektorów podstawą projektów EQUAL

Standaryzacja systemu usług świadczonych przez organizacje pozarządowe w ramach współpracy międzysektorowej może zostać wykorzystana w tworzeniu partnerstw publiczno – społeczno – prywatnego trzech sektorów, podstawowej zasady organizacyjnej przedsięwzięć ekonomii społecznej, które z natury rzeczy oparte są o regionalne pakiety działające na zasadzie partnerstwa publiczno – społeczno – prywatnego trzech sektorów: samorządowego, organizacji pozarządowych i prywatnego. W wyniku projektów realizowanych w oparciu o fundusze pomocowe UE, m.in. PHARE województwa i powiaty w zakresie tworzenia partnerstw dysponują dużym potencjałem wiedzy i doświadczenia. Projekt IW EQUAL Temat D – ekonomia społeczna trafił więc do Polski na stosunkowo dobrze przygotowany grunt tradycji i doświadczeń w budowie porozumień. Zawijaniu partnerstw sprzyjała także formuła EQUAL jako laboratorium, w którym wszystkie wydatki pokrywał inwestor. Zawijaniu partnerstw nie towarzyszyły więc problemy dot. poniesienia ryzyka finansowego, braku pieniędzy na wynagrodzenia, zakupy, etc.,

Partnerstwa reprezentowały zazwyczaj szeroki wachlarz międzysektorowej współpracy, włączając do współpracy partnerów o zróżnicowanej charakterystyce. Projekty dotyczyły zarówno tradycyjnych, jak i nowatorskich form ekonomii społecznej, charakteryzowały się znaczącym zróżnicowaniem i bardzo często były uznane za innowacyjne w skali całej Unii Europejskiej. W trakcie trwania projektu powstawały kolejne inicjatywy, z których na uwagę zasługuje idea zawiązania pierwszego w Polsce regionalnego Paktu na rzecz Ekonomii Społecznej zlokalizowanego w województwie małopolskim. Począwszy od międzynarodowej konferencji „Ekonomia Społeczna Kraków 2004”⁶⁶, trwają tam próby wypracowania metod i form współpracy tego środowiska, w których należy podkreślić udział małopolskich instytucji samorządowych w realizacji programu EQUAL. U podstaw założeń Paktu leży przekonanie, według którego porozumienia regionalne w Polsce przyspieszają rozwój współpracy między sektorem pozarządowym a samorządem terytorialnym, pomimo że obecnie współpraca układa się różnie i władze samorządowe traktują najczęściej organizacje pozarządowe raczej jako petenta niż jako partnera. Mimo to angażowanie samorządów w prace porozumień jest konieczne. Wynika to zarówno z funkcji realizowanych przez samorządy, jak również z szerokiego zakresu czynników niezbędnych do rozwoju przedsiębiorczości społecznej, z których za najważniejsze uznać należy⁶⁷:

- Przedsiębiorcę społecznego (poprzez system finansowania i wsparcia organizacyjnego – coach, doradcy zawodowi),
- Charakter kreowanej przez niego organizacji (przedsiębiorstwo społeczne, np. spółdzielnia socjalna),
- Interakcję tej organizacji z jej otoczeniem,
- Wykorzystywanie przez nią i pomnażanie kapitału społecznego,
- Przebieg cyklu rozwoju organizacji od powstania poprzez wzrost do dojrzałości.

⁶⁶ ROPS Kraków, Zaproszenie do udziału w pracach Paktu na rzecz Ekonomii Społecznej, 2007, Pakt na rzecz Ekonomii Społecznej zawiązał się ostatecznie w marcu 2008r. w Krakowie i skupia 22 instytucje publiczne i organizacje pozarządowe, a patronem został pierwszy premier Polski po 1989r – Tadeusz Mazowiecki

⁶⁷ Por: Ch. Leadbeater, *The Rise of the Social Entrepreneur*, Demos: London 1997, za: J. Hausner, *Założenia Małopolskiego Porozumienia na Rzecz Ekonomii Społecznej*, AE w Krakowie, 2007.

Powszechnie przywoływanym przykładem porozumienia regionalnego jest „Andaluzyjski Pakt dla Ekonomii Społecznej”⁶⁸, którego zasadnicze punkty to:

- Lokalny mechanizm finansowania, obejmujący między innymi: pożyczki i gwarancje, granty inwestycyjne oraz schematy udzielania pomocy publicznej oraz dostępu do środków publicznych przewidzianych na aktywną politykę rynku pracy i pomoc społeczną,
- Specjalistyczne doradztwo biznesowe,
- Kształcenie i szkolenie,
- Platforma technologiczna,
- Sieci kooperacyjne,
- Zarządzanie jakością i certyfikacja,
- Rozwój lokalny,
- Promocja.

Pomysł utworzenia Paktu na rzecz Ekonomii Społecznej narodził się już w lipcu 2006 roku i wspierany jest przez szereg organizacji oraz działających w nich ekspertów. W ich założeniu Pakt ma służyć wspólnemu promowaniu idei ekonomii społecznej oraz wspomaganie i wzmacnianie podmiotów związanych z tą sferą gospodarki. Koncepcja Paktu zakłada działania na rzecz regulacji prawnych oraz konsultowanie i lobbowanie projektowanych zmian. Dzięki obecności doświadczonych profesjonalistów Pakt ma podejmować działania na rzecz rozwoju edukacji w obszarze ES i wzmacniania kompetencji w sektorze. Organizatorzy Paktu są zdania, że wspólne projektowanie i uruchamianie działań inicjowanych w ramach Paktu w dalszej perspektywie przyczyni się do wypracowania silnej marki małopolskiej ekonomii społecznej. Organizatorzy podkreślają, że porozumienie będzie rozwijać partnerstwo publiczno-społeczno-prywatne⁶⁹ i powinno obejmować różne organizacje reprezentujące:

- Samorząd terytorialny,
- Sektor pozarządowy,
- Środowisko akademickie,
- Sektor prywatnej przedsiębiorczości.

Za konieczny w przyszłym porozumieniu uznaje się udział samorządu województwa (Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, WUP) oraz samorządu miasta Krakowa (Urząd m. Krakowa). Jednocześnie Pakt ma charakter otwarty dla wszystkich organizacji, instytucji i firm, które są gotowe działać na rzecz ekonomii społecznej na terenie Małopolski. Celem inicjatywy jest kształtowanie polskiego modelu ekonomii społecznej. Organizatorzy są przekonani, że wspólny wysiłek i jego wymierne rezultaty przyczynią się w przyszłości do wzrostu znaczenia regionu w skali całego kraju. Do zakładanych podstawowych form działalności Paktu (porozumienia) należy ustalenie zestawu przedsięwzięć, które wspólnie zaprojektowane i uruchomione pozwolą różnym podmiotom skuteczniej i lepiej wykonywać ich statutowe zadania odnoszące się do ekonomii społecznej. Chodzi zwłaszcza o takie przedsięwzięcia, które nie mogą być dobrze przeprowadzone przez pojedyncze organizacje, a poprowadzone wspólnie najefektywniej pomogą możliwie wielu organizacjom wypełniać ich misję. Celem tych przedsięwzięć powinno być też obniżenie kosztów wykonywania określonych zadań i wypełniania określonych usług. Porozumienie będzie służyć też wspólnemu promowaniu ekonomii społecznej w regionie oraz tych podmiotów, które wypełniają zadania związane z ekonomią społeczną. Inną formą działalności jest promowanie idei ekonomii społecznej i samego

⁶⁸ Andalusian Pact for Social Economy, Andalusian Business Confederation of Social Economy 2002, za: J. Hausner, op.cit.

⁶⁹ J. Hausner, Założenia Małopolskiego Porozumienia na Rzecz Ekonomii Społecznej, AE w Krakowie, 2007

porozumienia poprzez zapewnienie uczestnictwa w porozumieniu regionalnych i lokalnych mediów. Porozumienie regionalne od samego początku ma dysponować platformą internetową, umożliwiającą partnerom szybkie i tanie komunikowanie się, warunkujące dobrą współpracę. Komunikacja uważana jest także jako ważny obszar działania i odpowiedzialność partnerów porozumienia, którzy ponadto powinni przejawiać inicjatywę we współdziałaniu, podejmowaniu wspólnych inicjatyw (w tym wzmocnienie relacji pomiędzy odpowiedzialnym biznesem a sektorem ES) z partnerami zewnętrznymi i wewnętrznymi w ramach porozumienia w zakresie:

- Upowszechnianie i promocja dobrych praktyk (krajowych i ponadnarodowych – zagranicznych),
- Inicjatywy legislacyjne – rozpoznawanie problemów wymagających zmian prawnych, rekomendowanie rozwiązań,
- Konsultowanie i lobbowanie proponowanych zmian prawnych,
- Uruchamianie instrumentów finansowania przedsiębiorstw społecznych,
- Inicjowanie badań i analiz (w tym proponowanie obszarów badań),
- Działania na rzecz edukacji w obszarze ES (kwalifikacje, kompetencje w sektorze),
- Inicjowanie i wspieranie społecznej przedsiębiorczości oraz partnerstw jako efektywnej formy współpracy dla rozwoju lokalnego,
- Rozwój profesjonalnego doradztwa dla przedsiębiorstw społecznych,
- Tworzenie marki ES (ekonomii społecznej).

8 Podsumowanie

Niniejsze opracowanie powstaje w wyjątkowym momencie. W tym samym czasie w Polsce niezwykle szybko spada bezrobocie i kończy się projekt IW EQUAL temat D, który przewidywał wypracowanie, na zasadach laboratorium, innowacyjne metody walki z bezrobociem wśród osób zagrożonych wykluczeniem. Spadek bezrobocia nie umniejsza znaczenia laboratoriów EQUAL i ich rezultatów. Wśród osób trwale bezrobotnych, zagrożonych wykluczeniem, najtrudniejszą sytuację mają osoby niepełnosprawne. Ich zdolność do uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym jest ograniczona w sposób niezależny od indywidualnej woli i aktywności poszczególnych osób, a przeciętna aktywność zawodowa tej grupy ludności należy do najniższych w kraju.

Świat osób sprawnych, zainteresowany ciągłym wzrostem wydajności, nie jest przygotowany do akceptowania osób pracujących na „drugiej prędkości”. Grozi to wykluczeniem społecznym osób niepełnosprawnych, a w stosunkach pracodawca – pracownik oraz pracownik – pracownik owocuje dyskryminacją. Paradoxem jest, że społeczeństwo dopuszczające do takiej sytuacji, ponosi z tego tytułu wysokie straty ekonomiczne i społeczne. Straty te zanikają tylko w jednej sytuacji – kiedy w drodze dotacji, doradztwa, aktywizowania aktywności osób niepełnosprawnych dochodzi do ich pełnego zatrudnienia, niezależnie od wysokości udzielanego wsparcia. Pracujące osoby niepełnosprawne to twórcy bogactwa (czyli PKB) na równorzędnych zasadach, podobnie jak inni pracownicy przedsiębiorstw produkcyjnych, usługowych i instytucji nieprodukcyjnych (np. biur). Dostarczając na rynek nowe usługi i produkty stają się płatnikami podatków, a także ważnym segmentem rynku (nabywcami) dla produktów oferowanych przez wielu innych producentów i tym samym stają się pracodawcami dla wielu innych „sprawnych” pracowników i ich przedsiębiorstw. Łatwo w takiej sytuacji zaryzykować twierdzenie, że dla osób niepełnosprawnych, pracujących i dobrze zarabiających, zasiłek pielęgnacyjny czy zasiłek dla bezrobotnych traci swoją ważność.

Poprzez uczestnictwo w życiu gospodarczym i społecznym odzyskują tę samą stopę życiową, jaka jest udziałem pozostałych pracowników i stają się podporą dla swoich rodzin i znajomych. Z tych przyczyn proces utrwalania rezultatów IW EQUAL temat D i rozwiązań w ramach ekonomii społecznej staje się potrzebą chwili. Na obecnym etapie podstawowym zagadnieniem staje się promocja rezultatów EQUAL: ekonomii społecznej, rachunku ekonomicznej efektywności przedsięwzięć społecznych SSZK, przejmowanie wzorów budowy partnerstw wielosektorowych i współpracy ponadnarodowej – nowych szans wynikających z przynależności Polski do Unii Europejskiej.

W promowanych rezultatach zwraca uwagę procesowy (proceduralny) charakter nowych narzędzi. Podejście procesowe rzadko jest wykorzystywane w realiach Polski i z tego tytułu może być akceptowane z najwyższą nieufnością. Co więcej, zakładanie i prowadzenie partnerstw międzysektorowych, metodologia SSZK, strategia przedsiębiorstw społecznych opiera się na sukcesie wynikającym z zespołowego działania, decyzji opartej na dobrej znajomości realiów obecnych oraz przewidywanych, nawet w okresie 10-ciu lat na przód. Ponadto, w sensie zarządzania zespołem osób niepełnosprawnych, ekonomia społeczna w wersji IW EQUAL wypracowała nowe metody wsparcia zawodowego w osobach coacha i mentora, co nie deprecjonuje bardziej znanych form wsparcia – doradcy zawodowego i psychologa. Ekonomia społeczna to w warunkach Polski także powrót do ruchu spółdzielczego (spółdzielnie socjalne), gdzie procesy reintegracji oparte są na procesach współzrządzenia spółdzielnią przez członka spółdzielni socjalnej. Te i inne rozwiązania wymagają szkolenia ustawicznego prezesów spółdzielni i innych instytucji oraz beneficjentów, czemu sprzyjają opracowania poszczególnych partnerstw, nowe procedury i podręczniki.

Najważniejszym aspektem sytuacji po zakończeniu projektu IW EQUAL jest wprowadzenie rezultatów do praktyki poprzez wypracowanie nowych metod popularyzowania potrzeby promowania ekonomii społecznej wśród decydentów i beneficjentów.

Aneks nr 1

Procedura ustalania Społecznej Stopy Zwrotu Kapitału SSZK

Etap 1. Konstrukcja.

Zadaniem etapu jest sformułowanie podstawowego problemu, jaki ma zostać podjęty, kogo on dotyczy oraz opisanie wykonawców przyszłego przedsięwzięcia. Składa się z pięciu kroków.

Krok 1: Zrozumieć potrzeby analizy

Działanie:

Zdefiniować wartości, wizję, misję, cele i działania organizacji, oraz określić wewnętrzne cele dla przeprowadzenia analizy SSZK.

Opis:

Zdefiniować cel przeprowadzenia analizy, przeprowadzić wstępną ocenę zakresu analizy.

Pytania:

Czy zidentyfikowałeś zainteresowanych analizą SSZK?

Czy określiłeś cele organizacji oraz cele analizy?

Krok 2: Zidentyfikować interesariuszy organizacji

Działanie:

Zidentyfikuj interesariuszy na których oddziałuje organizacja, firma, program, które są przedmiotem analizy SSZK, zdefiniuj cele organizacji w stosunku do celów analizowanych dla wybranych interesariuszy, wreszcie oceń jak można wykorzystać analizę SSZK do realizacji tych celów.

Opis:

Analiza występujących wartości społecznych, naturalnych, i ekonomicznych, przeprowadzana dla jednego interesariusza.

Pytania:

Czy zidentyfikowałeś interesariuszy, na których wpływa organizacja/program, będący przedmiotem analizy?

Czy skontaktowałeś się z interesariuszami w celu określenia wpływu przedmiotu analizy na realizację jej celów?

Krok 3: Określić zakres analizy

Działanie:

Określ jaką część organizacji [lub sprawy] dotyczącej interesariuszy zostanie ujęta w analizach.

Opis:

Społeczna Stopa Zwrotu SSZ może zostać obliczona dla całej organizacji lub dla jej części tylko – wtedy należy pamiętać o alokowaniu odpowiednich kosztów, głównie narzutów.

Pytania:

Czy analiza jest związana z wszystkimi działaniami organizacji czy tylko z ich częścią?

Czy udało się zidentyfikować oddziaływania przypisane do analizowanych fragmentów organizacji?

Krok 4: Dokonać analizy przychodów i kosztów

Działanie:

Przygotuj rachunek wyników dla wykonywanych działań.

Opis:

Jak wiadomo większość przedsiębiorstw, poza przedsiębiorstwami społecznymi, nie w pełni potrafi rozróżnić i określić wartości tworzonych przez inwestycje, wydatki, czy przychody.

Pytania:

Czy możesz podzielić przychody i koszty na te analizowane w ramach SSZ oraz pozostałe (tj. uwzględniane w całej analizie SSZK)?

Czy potrafisz wyróżnić, które elementy przychodów i kosztów związane są z działaniami społecznymi, ekonomicznymi, i na rzecz środowiska naturalnego?

Krok 5: Zidentyfikować łańcuch wartości

Działanie:

Zidentyfikuj wkład, działania, rezultaty analizowanej komórki, oraz ich wpływu na interesariusza.

Opis:

Sugeruje się zaangażowanie interesariusza do tej analizy, nie każdy rodzaj oddziaływania jest związany z przedmiotem działalności interesariusza, niektóre rezultaty mogą być niezaplanowane i de facto mieć charakter niezamierzonych.

Pytania:

Jakie są rezultaty – produkty i oddziaływanie – analizowanej organizacji?

Etap 2. Zawartość

Krok 1: Określić wskaźniki i zebrać dane

Działanie:

Określ korzyści i koszty – wybierz wskaźniki, które opiszą produkty, zbierz dane. Dla każdego z produktów określ co stałoby się jeśli dane działanie nie zostało podjęte.

Opis:

Dane pochodzą z 2 źródeł: wewnętrznej informacji zarządu i zewnętrznych estymacji – na tym etapie staje się jasne, że nie sposób zmierzyć i zmonetaryzować korzyści, niektóre produkty są mierzalne podczas kiedy inne produkty i oddziaływania nie są⁷⁰.

Pytania:

Czy możesz zidentyfikować wskaźniki dla każdego z produktów i oddziaływań?

Czy możesz oszacować co wydarzyłoby się bez działań podjętych przez organizację?

Czy wzięłeś pod uwagę, które rezultaty są/mogą być efektem działalności innych organizacji?

Czy posiadasz system do zbierania danych?

Czy potrafisz przypisać wartość finansową do zebranych danych?

Krok 2: Przygotować projekcje

Działanie:

Określ horyzont czasowy projekcji w każdym z analizowanych wymiarów.

Opis:

Wartości monetarne zidentyfikowane w poprzednim kroku mogą też podlegać projekcji. Jeśli w kroku 4 określono osobno społeczne przychody i koszty, te mogą być podstawą przyszłych projekcji, należy wtedy określić i wskazać wszystkie założenia.

Pytania:

Jaki jest okres projekcji?

Dlaczego określono taki a nie inny horyzont czasowy?

⁷⁰ Praktyka nakazuje sporządzającemu korzystanie z powszechnie znanych wskaźników, jednak specyfika przedsięwzięć społecznych zmusza czasami do zdefiniowania zupełnie nowych. Przydatne wówczas będzie odwołanie się do innych dziedzin wiedzy, np. do praktyki pisania projektów UE (patrz – generator wniosków, który zawiera szeroką paletę wskaźników społecznych stosowaną do opisu rezultatów projektów).

Jakie procesy krótko lub długofalowe o istotnym wpływie mogą mieć miejsce w całym przewidywanym okresie czasu?

Etap 3. Wiarygodność

Krok 1: Skalkulować poziom Stopy Społecznego Zwrotu (SSZ) ⁷¹

Działanie:

Oblicz poziom zwrotu zainwestowanych funduszy SSZ.

Opis:

Kiedy oszacowano przyszłe przychody i koszty, można obliczyć SSZ, wraz z możliwymi scenariuszami w ramach analizy wrażliwości. Wartości finansowe powinny zostać zdyskontowane według metodologii NPV (bieżącej wartości pieniądza). NPV powinien zostać wsparty innymi miernikami np. zwrot, koszty jednostkowe.

Pytania:

Jakie kalkulacje są stosowane w obliczeniach SSZ?

Jaka stopa dyskontowa jest stosowana?

Czy przeprowadzono analizę wrażliwości?

Krok 2: Raportowanie

Działanie:

Przygotuj raport nt. SSZ, zweryfikuj go oraz „zaudytuj” wyniki otrzymane w porównaniu z zaplanowanymi, najlepiej przez kogoś z zewnątrz.

Opis:

Określ kontekst dla kalkulacji SSZ – raport winien składać się z:

- Informacji nt. organizacji, misji, celów, działań;
- Analizy finansowej organizacji;
- Mapy interesariuszy i ich analizy;
- Opisu analizy SSZ – zakresu, ograniczeń, łańcucha wartości, wybranych wskaźników itp.;
- Opisu systemu zbierania danych;
- Wyjaśnień i założeń;
- Opisu obszarów, które nie zostały zmierzone ani zmonetyzowane;
- Kalkulacji SSZ oraz wrażliwości;
- Analizy rezultatów;
- Danych audytora i jego opinii.

Pytania:

Czy przygotowałeś raport do SSZ, zawierający wyjaśnienie cyfr i założeń?

Czy rezultaty zostały zweryfikowane i zaudytowane przez niezależnych ekspertów?

Etap 4. Kontynuacja

Krok 1: Monitorowanie

Działanie:

Ciągle poszukiwanie danych dla zarządu, informujące o zbliżaniu się do celów, czy o pojawianiu się nieplanowanych sytuacji.

Opis:

Obliczenie SSZ będzie mniej czasochłonne i zasobochłonne kiedy dane będą zintegrowane oraz wpisane do systemu księgowego organizacji.

Pytania:

Proponujcie nt. monitorowania i ewaluacji?

Kto będzie ponosić odpowiedzialność za monitorowanie oraz ewaluację?

Czy wyniki są przekazywane decydującym?

⁷¹ Kalkulacja SSZ omówiona jest na str. 91 w ramach niniejszego Aneksu

Wartości tworzone w przedsiębiorstwie społecznym. Kalkulacja i ustalanie wskaźnika SSZ.

Do właściwego sporządzania kalkulacji SSZ konieczne jest właściwe rozumienie pojęcia wartości, dokonany zostanie szybki przegląd wartości tworzonych przez organizacje. Generalnie rozróżnić można wartości ekonomiczne, społeczno-ekonomiczne i społeczne. Wartości tworzą przedsiębiorcy, przez których rozumie się zarówno przedstawicieli prywatnego sektora jak i ekonomii społecznej. **Wartości ekonomiczne** powstają kiedy zainwestowane fundusze przynoszą zwrot w postaci finansowej, a więc innych funduszy. Zwykle są tworzone przez przedsiębiorstwa prywatne, łatwo je zmierzyć, gdyż istnieje wiele narzędzi stworzonych do pomiaru np. stopa zwrotu od inwestycji, wskaźniki. **Wartości społeczne** są tworzone kiedy zasoby, projekty, programy, procesy, wspólnie czy osobno, przynoszą poprawę jakości ludzkiego życia, zarówno jednostek jak i społeczeństwa. Taki rodzaj wartości zwykle jest wymieniany jako efekt działalności organizacji trzeciego sektora, które opierają ją na dotacjach i subsydiach otrzymywanych od sektora publicznego oraz instytucji prywatnych. Niestety, to typ wartości najtrudniejszy do oszacowania. Przykłady tych wartości obejmują działania przeciwdziałające rasizmowi, ksenofobi, wsparcie dla wspólnoty lokalnej, środowiska naturalnego, czy sztuki, jak i pomoc osobom zmarginalizowanym i ich rodzinom. **Wartości społeczno-ekonomiczne** są połączeniem wartości ekonomicznych i społecznych i powstają poprzez próbę pomiaru i ujęcia w kategoriach ekonomicznych (tj. wartości w złotych) elementów wartości społecznych oraz pokazania ich w ramach innych wartości ekonomicznych⁷².

Kalkulacja i ustalanie wartości wskaźnika SSZ. Definicja

Społeczna Stopa Zwrotu – Social Return on Investment jest metodą, pozwalającą na zrozumienie różnego rodzaju wartości tworzonych przez organizacje. Odnosi się nie tylko do generowanych wartości ekonomicznych, ale też społecznych, publicznych czy związanych ze środowiskiem naturalnym. W odróżnieniu od SSZK celem Społecznej Stopy Zwrotu jest identyfikacja bezpośrednich, łatwych do uchwycenia oszczędności oraz przychodów wynikającym z zatrudnienia jednostek w przedsiębiorstwie społecznym czy tworzonemu przez organizację. SSZ jest zbudowane z 6 miar, które wymieniono poniżej:

- Wartości przedsiębiorstwa⁷³;
- Wartości społecznego celu⁷⁴;
- Wartości mieszanej;
- Stopy zwrotu przedsiębiorstwa;
- Stopy zwrotu społecznego celu;
- Stopy zwrotu mieszanej.

Należy zwrócić uwagę, że zarówno wskaźniki ekonomiczne, jak i ekonomiczno-społeczne poprzez ich wartościowanie sprowadzamy do porównywalnej, wartościowej

⁷² Przykładem wartości społeczno-ekonomicznych są działania, w których organizacje, głównie 3 sektora, wykorzystują wkłady, zasoby i programy, które to wykorzystanie po pierwsze prowadzi do wzrostu zainwestowanych środków, a po drugie generuje oszczędności i /lub przychody dla dawców funduszy, głównie sektora publicznego. Oszczędności i przychody są realizowane bądź przez zmniejszone wydatki państwa lub po poprzez alokację zaoszczędzonych środków i związanych z nimi przychodów do innych biorców funduszy. Przedsiębiorstwa działające na rzecz wspólnoty lokalnej (community development companies) czy przedsiębiorstwa społeczne zwykle specjalizują się w programach wspieranego zatrudnienia skierowanego do osób bezdomnych, niepełnosprawnych, i innych zagrożonych wykluczeniem. Zaprezentowane przykłady pokazują, że pomiar wartości i próba zmonetaryzowania jej jest możliwa tylko w przypadku wartości ekonomicznych oraz społeczno-ekonomicznych.

⁷³ Autorzy metody wyjaśniają, że wartość przedsiębiorstwa społecznego liczą wykorzystując analizy cash flow i REDF Portfolio, które stanowi bazę porównawczą innych przedsięwzięć socjalnych. Wynika z tego konieczność posiadania dużej wiedzy o benchmarkach – firmach socjalnych, do których można odnieść nasze przedsiębiorstwo. A Report From the Good Ship SROI by Cynthia Gair, str. 6, w: <http://www.redf.org/publications-sroi.htm>,

⁷⁴ Wartość rezultatu uzyskujemy używając analizy cash flow i metody dyskonta dla każdego uzyskanego społeczno-ekonomicznego rezultatu. Na rezultat składają się społeczno-ekonomiczne czynniki, takie jak: bezpośrednie możliwe do pokazania oszczędności kosztów, wynik zatrudnienia pojedynczej osoby [np. niepełnosprawnej] w przedsiębiorstwie socjalnym. W opisie wartości czynnika uwzględnia się podatki obowiązujące, płacone lub zaoszczędzone w wyniku zatrudnienia, zmniejszoną zależność od dotacji zewnętrznych, usług publicznych etc. A Report From..., op. cit.

postaci, dzięki czemu możliwa jest wymierna ocena sprawności przedsiębiorstwa społecznego, uwzględniająca możliwie wszystkie efekty działalności. Koncepcja SSZ bazuje na metodologii raportowania stosowanej w rachunkowości finansowej oraz w finansach, co pociąga za sobą konieczność znajomości jej podstaw. Opiera się na powszechnie stosowanych rachunkach wyników oraz przepływów finansowych dostosowanych do potrzeb przedsiębiorstw ekonomii społecznej – użytkowników SSZ – i zawiera tzw. „drugie dno” (double bottom line), w którym pokazane zostają zarówno przychody jak i koszty – patrz przykład w tabeli 4.

Tabela 4 Rachunek wyników – przykład

Sprzedaż	53,830
Koszt sprzedaży dóbr / usług	34,144
Zysk brutto	19,686
Koszty operacyjne	11,233
Przychód netto przed subsydiami i kosztami społecznymi	8,453
Wsparcie i subsydia	25,000
Społeczne koszty operacyjne	33,105
Przychód netto (z subsydiami i kosztami społecznymi)	348

Źródło: REDF, za: materiały ROPS, 2001, s.15.

Przykładem przychodów społecznych są wszelkiego rodzaju granty, subsydia, dotacje itp. otrzymywane od dawców funduszy, głównie od sektora publicznego. Z kolei koszty społeczne obejmują dodatkowe koszty związane z przedmiotem działalności organizacji np. dodatkowy nadzór potrzebny do wykonywania określonych zadań, materiał zniszczony przez zatrudnionych niepełnosprawnych pracowników lub nie posiadających doświadczenia.

Projekcje przepływów pieniężnych Tradycyjnie bieżąca wartość przedsiębiorstwa jest określana na podstawie przepływów wolnej gotówki, które firma społeczna może generować w trakcie swojej działalności. Wartość jest oparta na gotówce, nie na przychodach gdyż tylko gotówka może zostać zainwestowana, re-inwestowana lub zwrócona interesariuszom. Poziom generowanej gotówki wynikającej z bieżącej działalności oraz wynikającej z poziomu oszczędności można oszacować na podstawie raportów z poprzednich lat. W projekcji należy pamiętać o dyskontowaniu przepływów pieniężnych, które służy poznaniu prawdziwej wartości pieniądza w przyszłości. Prognozowane wartości należy zdyskontować do bieżącej wartości w oparciu o określoną stopę dyskontową⁷⁵.

Kolejnym etapem jest określenie generowanych wartości, oraz przypisanie im odpowiednich miar. Zaprezentowane w tabeli 5 miary mierzą rezultaty działalności przedsiębiorstwa, mówiąc, czy próbując przybliżyć ile zostaje „oddane” wspólnocie, w porównaniu z otrzymanym dofinansowaniem potrzebnym do ich wytworzenia.

Tabela 5: Wartości i odpowiadające im miary

Wartość	Miara	Definicja
Ekonomiczna	Liczbowa	Bieżąca wartość nadwyżki gotówki wynikająca z działalności operacyjnej (z wyłączeniem społecznych kosztów operacyjnych oraz grantów)
Społeczno – ekonomiczna	Liczbowa	Bieżąca wartość projektowanych społecznych oszczędności oraz nowych przychodów podatkowych generowanych przez pracowników przedsiębiorstw społecznych po odjęciu społecznych kosztów operacyjnych
Społeczno – ekonomiczna	Wartość mieszana	Wartość przedsiębiorstwa + Wartość społecznego celu – dług długoterminowy
Społeczne	-	-

Źródło: REDF, za: materiały ROPS, 2001, s. 17

⁷⁵ Podawaną np. przez NBP

Idąc dalej wskaźniki zwrotu informują nas jakie jest oddziaływanie zainwestowanego kapitału, przez porównanie wielkości kapitału z wielkością wytworzonej wartości. Wskaźnik zwrotu jest stosowany w celu ustalenia oddziaływania inwestycji. Porównuje on poziom inwestycji oraz wartości przez nie wytworzone. Jego wynik pokazuje czy inwestycja wytworzyła dodatkowe wartości, czy jej efekty są na poziomie porównywalnym jak inwestycje, czy mniejszym – wskazują na poniesienie straty – pokazanej w formie zmonetaryzowanej. Wskaźnik równy 1 oznacza, że dawcy funduszy otrzymają zwrot zainwestowanych środków równy ich inwestycji. Wskaźnik większy niż 1 pokazuje nadwyżkę wytworzonych wartości, a mniejszy od 1 pokazuje stratę wartości. Należy jednak pamiętać, że wskaźniki te odnoszą się tylko do wartości, które można zmierzyć oraz zmonetaryzować – tabela nr 6.

Tabela 6: Wskaźniki zwrotu

Miara wartości	Wskaźnik	Definicja
Wartość przedsiębiorstwa	Stopa zwrotu przedsiębiorstwa	Wartość przedsiębiorstwa / bieżąca wartość inwestycji
	Stopy zwrotu społecznego celu	Wartość społecznego celu / bieżąca wartość inwestycji
Wartość mieszana	Stopa zwrotu mieszana	Wartość mieszana / bieżąca wartość inwestycji

Źródło: REDF, 2000, za: materiały ROPS, op. cit.

Złożoność metody pokazują dane i analizy potrzebne do obliczenia SSZ:

1. Rachunek wyników – historyczny, bieżący, projekcja na kolejne 10 lat – sprzedaż, koszt sprzedaży, koszty operacyjne, amortyzacja, subsydia, granty, społeczne koszty operacyjne;
2. Bilans i jego elementy – bieżący i historyczny – należności, zapasy, zobowiązania;
3. Dług;
4. Koszt obsługi długu/kredytu dla danej gałęzi przemysłu;
5. Dane ekonomiczne (oprocentowanie bonów skarbowych, obligacji miejskich etc.);
6. Debt to equity ratio (wskaźnik długu do kapitału - dla danej gałęzi przemysłu);
7. Wydatki kapitałowe (projekcja na 10lat);
8. Dane społecznego oddziaływania;
9. Oszczędności kosztowe:
 - a. zmiana wykorzystania funduszy pomocy publicznej na pracownika;
 - b. zmiana wykorzystania funduszy programów pomocy społecznej na pracownika
10. Nowe przychody podatkowe – zmiana przychodu na pracownika;
11. Oczekiwana liczba docelowa pracowników (projekcja 10 lat);

Aneks nr 2

Zestawienie podstawowych aspektów organizacji przedsiębiorstw ekonomii społecznej⁷⁶

Część I Tryb założenia przedsiębiorstwa

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Tryb założenia przedsiębiorstwa społecznego	Centrum jest jednostką organizacyjną realizującą reintegrację zawodową i społeczną poprzez usługi kształcenia zawodowego. Działa w formie gospodarstwa pomocniczego, zgodnie z przepisami ustawy o finansach publicznych.	Powiat i gmina mogą utworzyć wyodrębnioną finansowo i prawnie jednostkę, dla której uzyskają status Zakładu Aktywności Zawodowej. Zakład prowadzi działalność gospodarczą w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności, a także w celu rehabilitacji zawodowej i społecznej tych osób oraz przygotowania ich do aktywnego życia w otwartym środowisku.	Fundacja jest osobą prawną typu zakładowego, powstająca w wyniku oświadczenia woli fundatora, na podstawie którego przekazano majątek trwały na realizację określonego przez fundatora celu społecznego.	Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeczeniem o celach niezarobkowych oraz korporacyjnym charakterze, które samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności, opierając ją na pracy społecznej członków.	Może być utworzone przez organizację pożytku publicznego i działa w formie jednostki wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo w sposób zapewniający należytą identyfikację pod względem organizacyjnym i finansowym, w stopniu umożliwiającym określenie przychodów, kosztów i wyników, z uwzględnieniem przepisów o rachunkowości.	Fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych może utworzyć wyodrębnioną finansowo i prawnie jednostkę, dla której uzyska status zakładu aktywności zawodowej.	Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeczeniem nieograniczonej liczby osób, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą, jak również może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków w celu zawodowej i społecznej integracji przez osoby bezrobotne, niepełnosprawne, uzależnione,

⁷⁶ Opracowano na podstawie: Charakterystyka form organizacyjno – prawnych dla potrzeb tworzenia przedsiębiorstw społecznych, Materiały ROPS Kraków 2007.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Założyciele (członkowie założyciele)	Wójt (burmistrz, prezydent miasta) - na terenie gminy.	W imieniu gminy wójt (burmistrz, prezydent miasta) – na terenie gminy.	Osoby fizyczne niezależnie od ich obywatelstwa i miejsca zamieszkania, osoby prawne mające siedzibę w Polsce lub za granicą. Fundacja nie jest związkiem osób, lecz prawnie Wyodrębnionym majątkiem, nie można być członkiem fundacji, można jedynie zasiadać w jej władzach.	Osoby fizyczne, osoby prawne mogą być jedynie członkami wspierającymi. Stowarzyszenie rejestrowe – min. 15 osób, stowarzyszenie zwykłe – min. 3 osoby	Instytucja, która zakłada Centrum	Instytucja, która uzyskuje status Zakładu Aktywności Zawodowej.	5 założycieli, min. 5 członków, max. 50 członków (powstała z przekształcenia spółdzielni inwalidów lub niewidomych może liczyć więcej niż 50 członków) (także osoby posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych), o ile statut spółdzielni nie stanowi inaczej, członkostwo mogą nabyć organizacje pozarządowe oraz gminne osoby prawne, których statutowym zadaniem jest działanie na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej mieszkańców gminy

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Osobowość prawna	Osobowość prawną posiada gmina.	Osobowość prawną posiada jednostka samorządu terytorialnego.	Zarejestrowana fundacja posiada osobowość prawną	Zarejestrowane stowarzyszenie posiada osobowość prawną. Stowarzyszenie zwykle – nie.	Osobowość prawną posiada organizacja zakładająca Centrum.	Osobowość prawną posiada organizacja, która uzyskuje status Zakładu Aktywności Zawodowej.	Posiada osobowość prawną
Akt założycielski	Zarządzenie wójta (burmistrza, prezydenta miasta), wniosek do marszałka województwa (zawartość wniosku – art. 4 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, w tym projekt regulaminu Centrum).	Uchwałą Rady Gminy zostaje wyodrębniona organizacyjnie i finansowo jednostka, dla której wójt (burmistrz, prezydent miasta) w razie spełnienia warunków zatrudnienia osób niepełnosprawnych składa wniosek o wydanie decyzji przyznania statusu Zakładu Aktywności Zawodowej.	Akt fundacyjny w formie aktu notarialnego, statut lub w testamencie	Statut, uchwała o przyjęciu statutu	Wniosek (zawartość wniosku – art. 4 ustawy o zatrudnieniu socjalnym)	W razie spełnienia warunków zatrudnienia osób niepełnosprawnych odpowiedni organ (zarząd fundacji, stowarzyszenia) składa wniosek o wydanie decyzji przyznania statusu ZAZ.	Statut

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Rejestracja	Status Centrum przyznaje marszałek województwa w drodze decyzji administracyjnej na okres 3 lat. Marszałek województwa prowadzi rejestr CIS. Wpis do rejestru instytucji szkoleniowych i/lub agencji zatrudnienia.	Decyzja wojewody w sprawie nadania statusu Zakładu Aktywności Zawodowej.	Powołany zarząd składa wniosek o wpis do KRS. Z chwilą wydania przez sąd rejestrowy postanowienia o wpisie fundacji do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej uzyskuje ona osobowość prawną.	Komitet założycielski składa wniosek do KRS wraz załącznikami: statutem, listą założycieli, zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli, protokół z wyboru komitetu założycielskiego, informację o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia. Konieczne zamieszczenie ogłoszenia w MSiG	Status Centrum przyznaje marszałek województwa w drodze decyzji administracyjnej, na podstawie wniosku składanego w terminie 30 kwietnia i 30 września danego roku. Status Centrum przyznaje się na okres 3 lat. Marszałek województwa prowadzi rejestr CIS.	Decyzja wojewody w sprawie nadania statusu Zakładu Aktywności Zawodowej.	Zarząd składa wniosek o rejestrację w KRS

Aneks nr 3

Zestawienie podstawowych aspektów organizacji przedsiębiorstw ekonomii społecznej⁷⁷

Część II Działalność, finansowanie, zatrudnienie, podział zysku

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Odpowiedzialność	Odpowiedzialność kierownika CIS za wyniki pracy Centrum.	Utrata statusu decyzją wojewody w razie niespełnienia warunków dotyczący zatrudnienia osób niepełnosprawnych.	Podmiot wpisany do KRS ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną zgłoszeniem do Rejestru nieprawdziwych danych, jeżeli podlegały obowiązkowi wpisu na jego wniosek, a także niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu do Rejestru w ustawowym terminie, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności.	Podmiot wpisany do KRS ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną zgłoszeniem do Rejestru nieprawdziwych danych, jeżeli podlegały obowiązkowi wpisu na jego wniosek, a także niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu do Rejestru w ustawowym terminie, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności.	Kierownik kieruje CIS na zasadzie jednoosobowego kierownictwa i odpowiedzialności za wyniki pracy Centrum.	Utrata statusu decyzją wojewody w razie niespełnienia warunków dotyczących zatrudnienia osób niepełnosprawnych.	Wykluczenie członka ze spółdzielni w razie działania na szkodę spółdzielni, z przyczyn związanych z odpowiedzialnością pracowniczą uzasadniającą wypowiedzenie umowy o pracę na podstawie przepisów prawa pracy.

⁷⁷ Opracowano na podstawie: Charakterystyka form organizacyjno – prawnych dla potrzeb tworzenia przedsiębiorstw społecznych, Materiały ROPS Kraków 2007.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Kontrola	W postępowaniu administracyjnym dotyczącym nadania i utraty statusu Centrum – przed ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego	Wojewoda oraz Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego mają prawo przeprowadzać okresowe doraźne kontrole spełniania warunków dotyczących zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Nadzór nad wykonywaniem zadań sprawuje Pełnomocnik - sekretarz stanu w urzędzie Ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.	Można ustanowić Radę Nadzorczą, Komisję Rewizyjną lub inny organ kontrolny. Prawo kontroli przysługuje również fundatorowi. Nadzór nad Fundacją sprawuje Minister właściwy dla profilu działania fundacji. W przypadku statusu organizacji pożytku publicznego nadzór ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.	Organem kontroli wewnętrznej jest Komisja Rewizyjna. Nadzór nad stowarzyszeniem wykonuje właściwy ze względu na siedzibę wojewoda (w stosunku do stowarzyszeń j.s.t.), starosta (w stosunku do innych stowarzyszeń). W przypadku statusu organizacji pożytku publicznego nadzór ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.	W postępowaniu administracyjnym dotyczącym nadania i utraty statusu Centrum - minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego	Wojewoda oraz Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego mają prawo przeprowadzać okresowe kontrole spełniania warunków dotyczących zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Nadzór nad wykonywaniem zadań sprawuje Pełnomocnik będący sekretarzem stanu w urzędzie Ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego. Jego organem doradczym jest Krajowa Rada Konsultacyjna Osób Niepełnosprawnych	Prawo kontroli działalności przysługuje każdemu członkowi spółdzielni socjalnej. Rada Nadzorcza jest obligatoryjna w spółdzielniach, w których liczba członków przekracza 15 osób. Nadzór Sądu Rejestrowego w zakresie rejestracji.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Sprawozdawczość	Obowiązek corocznego zgłaszania marszałkowi województwa, wójtowi (burmistrzowi lub prezydentowi miasta) udzielającym dotacji sprawozdań zawierających rozliczenie dotacji za poprzedni rok oraz sprawozdań z działalności i efektów reintegracji zawodowej i społecznej, a także preliminarz wydatków i przychodów na rok bieżący.	Obowiązek informowania wojewody o każdej zmianie dotyczącej spełnienia warunków i realizacji obowiązków związanych z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych. Obowiązek przedstawiania wojewodzie półrocznych informacji dotyczących spełnienia tych warunków.	Obowiązek zgłoszenia rocznego sprawozdania finansowego do KRS. Sprawozdania finansowe i merytoryczne przedkładane przez OPP ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego	Obowiązek zgłoszenia rocznego sprawozdania finansowego do KRS. Sprawozdania finansowe i merytoryczne przedkładane przez OPP ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego.	Obowiązek corocznego zgłaszania marszałkowi województwa, wójtowi (burmistrzowi lub prezydentowi miasta) udzielającym dotacji sprawozdań zawierających rozliczenie dotacji za poprzedni rok oraz sprawozdań z działalności i efektów reintegracji zawodowej i społecznej, a także preliminarz wydatków i przychodów na rok bieżący.	Obowiązek informowania wojewody o każdej zmianie dotyczącej spełnienia warunków i realizacji obowiązków związanych z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych. Obowiązek przedstawiania wojewodzie półrocznych informacji dotyczących spełnienia tych warunków.	Obowiązek zgłaszania rocznych sprawozdań finansowych do Sądu Rejestrowego

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Źródła finansowania	- Dochody z działalności gospodarczej, środki przekazane przez gminę (w tym wyposażenie) - Dotacje pochodzące z dochodów własnych gminy, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych - Dotacje przedmiotowe dla gospodarstw pomocniczych, - Dotacja marszałka województwa na pierwsze wyposażenie oraz działalność w ciągu trzech pierwszych miesięcy	Zakładowy fundusz aktywności przeznaczany na: usprawnienie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, zakup sprzętu i wyposażenia, pomoc w przygotowaniu osób niepełnosprawnych do pracy poza zakładem i wyrównaniu ich szans w nowym miejscu pracy, pomoc w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych, rekreację	Majątek fundacji musi zostać wskazany w akcie fundacyjnym majątek (fundusz) założycielski. Mogą nim być pieniądze, papiery wartościowe, ruchomości, nieruchomości. W czasie trwania fundacja może pomnażać majątek przyjmując darowizny i prowadząc działalność gospodarczą Dochody Fundacji mogą pochodzić w szczególności z: - darowizn, spadków, zapisów, - dotacji i subwencji osób prawnych, - dochodów ze zbiorów i imprez publicznych, - dochodów z majątku fundacji, - odsetek bankowych, - dochodów z działalności gospodarczej	Majątek stowarzyszenia obejmuje ruchomości, nieruchomości, środki pieniężne oraz prawa niematerialne, otrzymane lub nabyte na własność lub do korzystania. Majątek stowarzyszenia pochodzi z: - pracy członków stowarzyszenia, - okresowych i jednorazowych składek członkowskich, - własnej działalności gospodarczej, - dochodów z majątku stowarzyszenia, - darowizn, spadków, zapisów, - subwencji i dotacji, - zbiorów publicznych. Majątek stowarzyszenia przeznaczony jest na realizację celów statutowych oraz na pokrycie jego koniecznych kosztów. Źródłami finansowania	- Środki pochodzące od organizacji tworzącej (tu np. Majątek stowarzyszenia, fundacji).- Dotacje pochodzące z dochodów własnych gminy, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, - Dotacja marszałka województwa na pierwsze wyposażenie oraz działalność w ciągu trzech pierwszych miesięcy, - Dochody	Zakładowy fundusz aktywności przeznaczany na: usprawnienie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, zakup sprzętu i wyposażenia, pomoc w przygotowaniu osób niepełnosprawnych do pracy poza zakładem i wyrównaniu ich szans w nowym miejscu pracy, pomoc w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych, rekreację	- Składki członkowskie - Środki publiczne, w tym ze środków Funduszu Pracy, oraz z innej pomocy publicznej. - Na podjęcie działalności w formie spółdzielni socjalnej - do 300% przeciętnego wynagrodzenia, na przystąpienie do istniejącej spółdzielni socjalnej - do 200% przeciętnego wynagrodzenia.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	- Dochody pochodzące z działalności wytwórczej, handlowej, usługowej, - Środki z Unii Europejskiej - Centrum może otrzymać dofinansowanie ze środków Funduszu Pracy i PFRON na realizację programów specjalnych zmierzających do reintegracji zawodowej i społecznej.	i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, - pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb zatrudnionych osób niepełnosprawnych.	źródłami finansowania mogą być dotacje na realizację zadań publicznych, środki z Funduszy Strukturalnych, środki Funduszu Inicjatyw Obywatelskich	mogą być dotacje na realizację zadań publicznych, środki z Funduszy Strukturalnych, środki Funduszu Inicjatyw Obywatelskich	pochodzące z działalności wytwórczej, handlowej, usługowej, - Środki z Unii Europejskiej - Centrum może otrzymać dofinansowanie ze środków Funduszu Pracy i PFRON na realizację programów specjalnych zmierzających do reintegracji zawodowej i społecznej	i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, - pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb zatrudnionych osób niepełnosprawnych. - Dochody z działalności gospodarczej.	
Przedmiot działalności	Działalność wytwórcza, handlowa i usługowa oraz działalność wytwórcza w rolnictwie, z wyłączeniem	Działalność wytwórcza, handlowa i usługowa oraz działalność wytwórcza w rolnictwie, z wyłączeniem	Zgodny z celami, dla których została utworzona. Są to cele: - działalność naukowa, naukowo techniczna, - oświatowa, w tym również polegająca na kształceniu studentów,	Zgodny z celami, dla których zostało utworzone. Działalność pożytku publicznego – wykonywanie zadań publicznych ściśle określonych w ustawie	Działalność wytwórcza, handlowa i usługowa oraz działalność wytwórcza w rolnictwie, z wyłączeniem	Działalność wytwórcza, handlowa i usługowa oraz działalność wytwórcza w rolnictwie, z wyłączeniem	Przedmiotem działalności jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	działalności polegającej na wytwarzaniu i handlu wyrobami przemysłu paliwowego i tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego i innych wyrobów o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów metali szlachetnych albo z udziałem tych metali.	działalności polegającej na wytwarzaniu i handlu wyrobami przemysłu paliwowego i tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego i innych wyrobów o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów metali szlachetnych albo z udziałem tych metali. piwowarskiego i innych wyrobów o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów metali szlachetnych albo z udziałem tych metali.	- kulturalna, - w zakresie kultury fizycznej i sportu, - ochrony środowiska, - wspierania inicjatyw społecznych na rzecz budowy dróg i sieci telekomunikacyjnej na wsi oraz zaopatrzenia wsi w wodę, -dobroczynności, - ochrony zdrowia i pomocy społecznej, - rehabilitacji zawodowej i społecznej inwalidów oraz kultu religijnego. Działalność pożytku publicznego – wykonywanie zadań publicznych ściśle określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.	o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.	działalności polegającej na wytwarzaniu i handlu wyrobami przemysłu paliwowego i tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego i innych wyrobów o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów metali szlachetnych albo z udziałem tych metali.	działalności polegającej na wytwarzaniu i handlu wyrobami przemysłu paliwowego i tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego i innych wyrobów o zawartości alkoholu powyżej 0,5% oraz wyrobów metali szlachetnych albo z udziałem tych metali.	Działa na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji jej członków. Może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych z ustawy o działalności publicznego i o wolontariacie – jest to statutowa działalność odpłatna. Ograniczenia w prowadzeniu działalności tylko na podstawie przepisów

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
							o swobodzie prowadzenia działalności gospodarczej.
Działalność gospodarcza	Działalność wyżej wskazana nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. Dopuszczalne prowadzenie działalności gospodarczej jako wsparcie celów statutowych.	Powyższa działalność nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. Może prowadzić działalność gospodarczą jako wsparcie dla celów statutowych.	Działalność gospodarcza fundacji może być prowadzona tylko w rozmiarach służących celom fundacji. Musi być o niej informacja w statucie. Działalność gospodarcza powinna służyć jedynie pozyskiwaniu środków na działalność statutową i nie może być traktowana jako sposób realizacji celu fundacji, ani jako jeden z celów fundacji. Nie ma zakazu pokrywania się przedmiotu działalności gospodarczej fundacji z przedmiotem jej działalności statutowej. Obowiązek przeznaczenia na działalność gospodarczą środków majątkowych	Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach z tym, że dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia musi być w całości przeznaczony na cele statutowe i nie może być dzielony między członków stowarzyszenia. Osoby zatrudnione w sferze działalności gospodarczej stowarzyszenia i będące jednocześnie członkami tego stowarzyszenia są pozbawione prawa udziału w podziale dochodu uzyskanego z działalności gospodarczej stowarzyszenia. Działalność gospodarcza stowarzyszenia może być prowadzona bądź bez wyodrębnienia	Działalność wyżej wskazana nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. Dopuszczalne prowadzenie działalności gospodarczej jako wsparcie celów statutowych	Powyższa działalność nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. Może prowadzić działalność gospodarczą jako wsparcie dla celów statutowych.	Prowadzi działalność gospodarczą. Może się wiązać z obowiązkiem uzyskania koncesji, zezwolenia lub wpisu do odpowiedniego rejestru. Uzyskania koncesji wymaga prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie: - poszukiwania i rozpoznawania złóż kopalin oraz ich wydobywania, bezziarnikowego magazynowania substancji oraz składowania odpadów w górotworze, w tym

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
			o wartości co najmniej 1000 PLN Działalność gospodarcza fundacji może być prowadzona bądź bez wyodrębnienia organizacyjnego, bądź poprzez wyodrębnioną jednostkę organizacyjną (zakład), powołaną przez zarząd fundacji. Działalność ta może być prowadzona poprzez tworzenie spółek prawa handlowego lub przystępowanie do spółek już działających jako akcjonariusz.	organizacyjnego, bądź poprzez wyodrębnioną jednostkę organizacyjną (zakład), Działalność ta może być prowadzona poprzez tworzenie spółek prawa handlowego lub przystępowanie do spółek już działających jako akcjonariusz.			w podziemnych wyrobiskach górniczych, - wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią i amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, - wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania, dystrybucji i obrotu paliwami i energią, - ochrony osób i mienia, - rozpowszechniania programów radiowych i telewizyjnych, - przewozów lotniczych. Oprócz koncesji i wpisu do

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
							rejestru ustawa o swobodzie działalności gospodarczej wymienia inne formy reglamentacji działalności gospodarczej – są nimi zezwolenia i licencje oraz w jednostkowych przypadkach konieczność dokonania zgłoszenia oraz uzyskania zgody. Ustawa o swojodzie działalności gospodarczej wymienia 26 ustaw, które przewidują konieczność uzyskania zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie określonym ich przepisami

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Zatrudnienie	- Pracownicy odpowiedzialni za dany rodzaj działalności, - Prowadzący zajęcia reintegracji zawodowej i społecznej, - Pracownik socjalny, - Instruktorzy zawodu, - Pracownicy skierowani do CIS przez Powiatowy Urząd Pracy na podstawie umowy pomiędzy starostą właściwym dla siedziby CIS a pracodawcą (tutaj: Kierownikiem Centrum). Zatrudnienie musi nastąpić w okresie nie krótszy niż 18 miesięcy, a starosta refunduje część wynagrodzenia	Stosunek osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności do innych pracowników zatrudnionych w zakładzie w pełnym wymiarze czasu pracy wynosi: - 2,5 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność wytwórczą, - 3,0 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność usługową, - 2,75 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność wytwórczą i usługową.	- Umowa o pracę W przypadku potrzeby zatrudnienia pracowników do prowadzenia działalności gospodarczej, fundacja staje się zakładem pracy w rozumieniu przepisów prawa pracy - Umowa zlecenie –koszt uzyskania wynosi 20%, reszta kwoty brutto stanowi podstawę opodatkowania - Umowa o dzieło – koszt uzyskania wynosi 50% - dotyczy wyłącznie dzieł, do których autorskie prawa majątkowe zostały przekazane oraz zostało określone pole eksploatacji. Możliwa jest umowa o dzieło bez przekazania praw autorskich, lecz wtedy obowiązują 20%, a nie 50% koszty uzyskania. - Praca wolontariuszy Obowiązek utworzenia	- Umowa o pracę (W przypadku potrzeby zatrudnienia pracowników do prowadzenia działalności gospodarczej, stowarzyszenie staje się zakładem pracy w rozumieniu przepisów prawa pracy) - Umowa zlecenie –koszt uzyskania wynosi 20%, reszta kwoty brutto stanowi podstawę opodatkowania - Umowa o dzieło – koszt uzyskania wynosi 50% - dotyczy wyłącznie dzieł, do których autorskie prawa majątkowe zostały przekazane oraz zostało określone pole eksploatacji. Możliwa jest umowa o dzieło bez przekazania praw autorskich, lecz wtedy obowiązują 20%, a nie 50% koszty uzyskania. - Praca wolontariuszy Obowiązek utworzenia funduszu świadczeń socjalnych dla stowarzyszenia	- Pracownicy odpowiedzialni za dany rodzaj działalności, - Prowadzący zajęcia reintegracji zawodowej i społecznej, - Pracownik socjalny, - Instruktorzy zawodu, - Pracownicy skierowani do CIS przez Powiatowy Urząd Pracy na podstawie umowy pomiędzy starostą właściwym dla siedziby CIS a pracodawcą (tutaj: Kierownikiem Centrum). Zatrudnienie musi nastąpić w okresie nie krótszy niż 18 miesięcy, a starosta refunduje część wynagrodzenia	Stosunek osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności do innych pracowników zatrudnionych w zakładzie w pełnym wymiarze czasu pracy wynosi: - 2,5 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność wytwórczą, - 3,0 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność usługową, - 2,75 do 1, jeżeli zakład prowadzi działalność wytwórczą i usługową. Przeznaczenie zysku Dochód z działalności gospodarczej fundacji musi być w całości	Spółdzielca umowa o pracę, praca wolontariuszy, osoby niebędące członkami lub przy pracach wymagających szczególnych kwalifikacji, a liczba tych osób jest większa niż jedna na pięciu członków spółdzielni.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	wypłaconego pracownikowi przez okres pierwszych 12 miesięcy. Kierownika Centrum zatrudnia jednostka tworząca Centrum (wójt, burmistrz, prezydent miasta), pracowników – kierownik Centrum.		funduszu świadczeń socjalnych dla stowarzyszenia zatrudniającego 20 pracowników	zatrudniającego 20 pracowników	niżej 18 miesięcy, a starosta refunduje część wynagrodzenia wypłaconego pracownikowi przez okres pierwszych 12 miesięcy. Kierownika Centrum zatrudnia jednostka tworząca Centrum (wójt, burmistrz, prezydent miasta), pracowników - Kierownik Centrum.	przeznaczony na cele statutowe i nie może być dzielony między członków fundacji Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia musi być w całości przeznaczony na cele statutowe i nie może być dzielony między członków Ewentualny zysk musi być przeznaczony na cele statutowe. Przeznacza uzyskane dochody związane z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz środki uzyskane z tytułu zwolnień na zakładowy fundusz aktywności	

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Przeznaczenie zysku	Ewentualny zysk musi być przeznaczony na cele statutowe	Przeznacza uzyskane dochody związane z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz środki uzyskane z tytułu zwolnień na zakładowy fundusz aktywności	Dochód z działalności gospodarczej fundacji musi być w całości przeznaczony na cele statutowe i nie może być dzielony między członków fundacji	Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia musi być w całości przeznaczony na cele statutowe i nie może być dzielony między członków stowarzyszenia	Ewentualny zysk musi być przeznaczony na cele statutowe	Przeznacza uzyskane dochody związane z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz środki uzyskane z tytułu zwolnień na zakładowy fundusz aktywności	Nadwyżka bilansowa jest przeznaczana na zwiększenie funduszu zasobowego – nie mniej niż 40%, cele związane z Reintegracją zawodową członków- nie mniej niż 40%, fundusz incesyjny. Nadwyżka bilansowa nie może podlegać podziałowi między członków, nie może być przeznaczona na zwiększenie funduszu udziałowego, ani na oprocentowanie udziałów. W razie likwidacji spółdzielni socjalnej, jej majątek zostaje przekazany na Fundusz Pracy, zaś jeśli jej członkami byli niepełnosprawni odpowiednia część - na PFRON.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Zależność od innych podmiotów	Marszałek województwa wydaje decyzje o utracie statusu Centrum. Minister właściwy do spraw socjalnych opracowuje wzór sprawozdania Centrum Nadzór nad Centrum sprawuje wójt (burmistrz, prezydent miasta).	Spełnienie wymagań nadzorowane przez wojewodę i Ministra właściwego do spraw socjalnych.	Nadzór wojewody właściwego ze względu na siedzibę fundacji, Ministra właściwego ze względu na przedmiot działalności, Sądu Rejestrowego w zakresie legalności działania oraz sądów powszechnych. Nadzór ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w zakresie działalności pożytku publicznego	Nadzór starosty właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia lub terenowego oddziału stowarzyszenia, wojewody – w przypadku stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego, (Prezesa Polskiej Konfederacji Sportu, Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Ministra właściwego do spraw turystyki – dla stowarzyszeń odpowiednio-sportowych, zajmujących się prawami autorskimi, turystyką). Nadzór ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w zakresie działalności pożytku publicznego	Marszałek województwa wydaje decyzje o utracie statusu Centrum. Minister właściwy do spraw socjalnych opracowuje wzór sprawozdania Centrum Nadzór nad Centrum sprawuje wójt (burmistrz, prezydent miasta).	Spełnienie wymagań nadzorowane przez wojewodę i Ministra właściwego do spraw socjalnych.	W zakresie otrzymywanych środków publicznych.

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
Status organizacji pożytku publicznego	Nie dotyczy	Nie dotyczy	Może uzyskać	Może uzyskać	Nie dotyczy	Nie dotyczy	Może uzyskać status pożytku publicznego
Jednostki w ramach struktury – oddziały, jednostki organizacyjne	Nie dotyczy	Nie dotyczy	Fundacja ma prawo powoływać oddziały terenowe, zakłady lub przedstawicielstwa, łączyć się z innymi fundacjami oraz wchodzić w skład spółek i stowarzyszeń.	Stowarzyszenie rejestrowe posiada odrębność prawną, może zakładać terenowe jednostki organizacyjne, łączyć się w związki stowarzyszeń, przyjmować w poczet swych członków osoby prawne. Terenowe jednostki organizacyjne mogą uzyskać osobowość prawną.	Nie dotyczy	Nie dotyczy	Może tworzyć oddziały terenowe
Ulgi, zwolnienia, inna pomoc	- Dotacja Marszałka Województwa na pierwsze wyposażenie oraz dotacja na działalność przez okres pierwszych 3 miesięcy, która może być przeznaczona na: - przystosowanie	Zwolnienia: - z podatków, z zastrzeżeniem, że z podatku od nieruchomości, leśnego, rolnego – na zasadach określonych w przepisach ich dotyczących, z podatku od czynności cywilnoprawnych	Warunkiem skorzystania ze zwolnienia podatkowego w podatku dochodowym od osób prawnych jest przeznaczenie dochodu na cele ściśle określone w ustawie o fundacjach. Związane ze statusem organizacji pożytku publicznego: - zwolnienie z podatku dochodowego od osób	Związane ze statusem organizacji pożytku publicznego: - zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych, - zwolnienie i ulgi w podatku od nieruchomości, - zwolnienie z podatku od towarów i usług, - zwolnienie z podatku od czynności	- Dotacja Marszałka Województwa na pierwsze wyposażenie oraz dotacja na działalność przez okres pierwszych 3 miesięcy, która może być przeznaczona na: - przystosowanie	Zwolnienie z: - podatków (z wyłączeniem podatku od gier, podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego, cła, podatków dochodowych, podatku od środków transportu), z tym,	Korzysta ze środków publicznych, w tym ze środków Funduszu Pracy, oraz z innej pomocy publicznej. - Na podjęcie działalności w formie spółdzielni

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	pomieszczeń przeznaczonych na reintegrację zawodową i społeczną, - wyposażenie pomieszczeń oraz przygotowanie stanowisk pracy, w tym zakup maszyn i urządzeń niezbędnych do prowadzenia działalności, - zakup surowców, materiałów i narzędzi niezbędnych do rozpoczęcia działalności. Dotacja - iloczyn 50% kwoty zasiłku dla bezrobotnych, obowiązującej w dniu zawarcia porozumienia oraz liczby uczestników zajęć reintegracji zawodowej i społecznej	tylko w zw. z prowadzeniem ZAZ; zwolnienie z opłat, z wyjątkiem opłaty skarbowej i opłat o charakterze sanacyjnym. Zwolnienie nie dotyczy: podatku od gier, VAT, cła,, podatków dochodowych, od środków transportowych	prawnych, - zwolnienie i ulgi w podatku od nieruchomości, - zwolnienie z podatku od towarów i usług, - zwolnienie z podatku od czynności cywilnoprawnych, - zwolnienie z opłat skarbowych, - przywileje związane z darowizną i sprzedażą nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, - prawo do otrzymywania wpłat z 1% podatku od obywateli	cywilnoprawnych, - zwolnienie z opłat skarbowych, - przywileje związane z darowizną i sprzedażą nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, - prawo do otrzymywania wpłat z 1% podatku od obywateli	pomieszczeń przeznaczonych na reintegrację zawodową i społeczną, - wyposażenie pomieszczeń oraz przygotowanie stanowisk pracy, w tym zakup maszyn i urządzeń niezbędnych do prowadzenia działalności, - zakup surowców, materiałów i narzędzi niezbędnych do rozpoczęcia działalności. Dotacja - iloczyn 50% kwoty zasiłku dla bezrobotnych, obowiązującej w dniu zawarcia porozumienia oraz liczby uczestników	że: - z podatków od nieruchomości, rolnego i leśnego – na zasadach określonych w przepisach odrębnych, - z podatku od czynności cywilnoprawnych – jeżeli czynność przez niego dokonana pozostaje w bezpośrednim związku z prowadzeniem zakładu, - opłat, z wyjątkiem opłaty skarbowej.	socjalnej - do 300% przeciętnego wynagrodzenia, na przystąpienie do istniejącej spółdzielni socjalnej - do 200% przeciętnego wynagrodzenia - Zwolnienie z opłat sądowych, postępowania o wpis do KRS, refundacja składek na ubezpieczenie społeczne, zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych dochodów wydatkowanych roku podatkowym na cele społecznej i zawodowej reintegracji

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	prowadzonych w Centrum i liczby pracowników Centrum zatrudnionych na okres nie krótszy niż rok, według stanu na koniec każdego miesiąca. - Refundacja zatrudnienia pracowników skierowanych przez powiatowy urząd pracy finansowana ze środków FP na zasadach określonych dla robot publicznych (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy). Uczestnik Centrum otrzymuje świadczenie integracyjne w wysokości: - 50 % zasiłku dla bezrobotnych				zająć reintegracji zawodowej i społecznej prowadzonych w Centrum i liczby pracowników Centrum zatrudnionych na okres nie krótszy niż rok, według stanu na koniec każdego miesiąca. - Refundacja zatrudnienia pracowników skierowanych przez powiatowy urząd pracy finansowana ze środków FP na zasadach określonych dla robot publicznych (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy). Uczestnik		członków spółdzielni (pomoc publiczna udzielana w ramach zasady de minimis)

	Centrum Integracji Społecznej zakładane przez jednostkę samorządu terytorialnego	Zakład Aktywności Zawodowej zakładany przez jednostkę samorządu terytorialnego	Fundacja	Stowarzyszenie	Centrum Integracji Społecznej	Zakład Aktywizacji Zawodowej	Spółdzielnia socjalna
1	2	3	4	5	6	7	8
	(w pierwszym miesiącu – "okresie próbnym") - 80 % zasiłku dla bezrobotnych (w kolejnych miesiącach – "okresie właściwym"). Pracodawca, który zobowiązuje się do zatrudnienia skierowanego pracownika przez okres nie krótszy niż 18 miesięcy. W zamian, przez 12 miesięcy otrzymuje ze środków FP częściową refundację wynagrodzeń.				Centrum otrzymuje świadczenie integracyjne w wysokości: - 50 % zasiłku dla bezrobotnych (w pierwszym miesiącu – "okresie próbnym") - 80 % zasiłku dla bezrobotnych (w kolejnych miesiącach – "okresie właściwym"). Pracodawca, który zobowiązuje się do zatrudnienia skierowanego pracownika przez okres nie krótszy niż 18 miesięcy. W zamian, przez 12 miesięcy otrzymuje ze środków FP częściową refundację wynagrodzeń.		

Aneks nr 4

Zestawienie aktów prawa regulujących zasady ekonomii społecznej w Polsce (wybór)

Lp.	Akty prawa regulujące rozwiązania z zakresu ekonomii społecznej (wybór)	Miejsce ogłoszenia	Uwagi [dokumenty powiązane/ podstawa prawna (pl,eu), inne]
1.	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. O spółdzielniach socjalnych	Dz.U. 2006 nr 94 poz. 651	-
2.	Rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 3 sierpnia 2007 r. w sprawie określenia wzorów zaświadczeń dołączanych do wniosku o wpis spółdzielni socjalnej do krajowego rejestru sądowego	Dz.U. 2007 nr 149 poz. 1051	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. O spółdzielniach socjalnych, art. 1
3.	Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (tekst jednolity)	Dz.U. 2007 nr 59 poz. 404	Obwieszczenie marszałka sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 marca 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej
4.	Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jednolity)	Dz.U. 2007 nr 155 poz. 1095	Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 sierpnia 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o swobodzie działalności gospodarczej
5.	Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy	Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001	Tekst jednolity (Kancelaria Sejmu)
6.	Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym	Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143	Tekst jednolity (Kancelaria Sejmu)
7.	Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze.	Dz.U. 2003 nr 188 poz. 1848	Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 października 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Prawo Spółdzielcze
8.	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 listopada 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu dokonywania refundacji ze środków Funduszu Pracy kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego, przyznawania bezrobotnemu środków na podjęcie działalności gospodarczej oraz form zabezpieczenia zwrotu otrzymanych środków	Dz.U. 2005 nr 236 poz. 2002	-
9.	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie	Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873	-
10.	Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej	Dz.U. 2005 nr 64 poz. 593	-
11.	Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.	Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776	DYREKTYWA RADY NR 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu
12.	Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych	Dz.U. 2005 nr 249 poz. 2104	-

Aneks nr 5

Case Study - Partnerstwo Inicjatyw Nowohuckich

Nazwa rezultatu poddawanego walidacji: Partnerska interwencja dla rozwoju usług lokalnych metodą manufaktur integracyjnych. Model zmniejszania bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy.

Partnerzy Projektu

Administrator

Ośrodek Kultury im. Cypriana Kamila Norwida
os. Górali 5, 31-959 Kraków
tel.: 012 643 46 98, faks: 012 644 27 65 w. 13

Partnerzy

- Graff-Press Sp. z o.o., Kraków;
- Grodzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków;
- Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków;
- Instytut Przedsiębiorczości Prymus, Kraków;
- Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków;
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie, Kraków;
- Ośrodek Szkolenia i Wychowania OHP nr1 w Krakowie, Kraków;
- Stowarzyszenie Pomocy Socjalnej Gaudium et Spes, Kraków;
- Stowarzyszenie "U Siemachy", Kraków;
- Zarząd Gospodarki Komunalnej, Kraków;
- ZHP Hufiec Kraków Nowa Huta, Kraków.

Zidentyfikowane problemy, na które odpowiada zakładany rezultat

Istnieje w Europie, a także w Polsce, wyraźna tendencja niedopasowania miejsc pracy do zmieniających się zainteresowań ludzi i potrzeb społeczności lokalnej. Tempo popytu na innowację i usługi nowych generacji przewyższa tempo reagowania na zmieniające się oczekiwania rynkowe. Rezultatem tego jest coraz większa ilość osób nie odnajdujących się na rynku pracy a w konsekwencji pozostających na utrzymaniu pracującej części społeczeństwa. Rodzi to problemy natury ekonomicznej, psychologicznej i społecznej, grożąc także patologiami. Świadoma część społeczeństwa gotowa jest podjąć wysiłek w celu godnego zagospodarowania niewykorzystanego potencjału osób przeciwdziałając w ten sposób wykluczeniom. Do tej motywacji odwołuje się rezultat PRR a doświadczenia partnerów belgijskich i francuskich, związane z testowaniem zbliżonych modeli (np. „spółdzielnia aktywności” we Francji) potwierdzają skuteczność podejmowanych w tym kierunku działań, szczególnie w nurcie gospodarki społecznej.

Partnerstwo publiczno-prywatno-społeczne jest przykładem faktycznej możliwości angażowania się w procesy rewitalizacji społeczno-gospodarczej swojej społeczności wszystkich trzech sektorów.

Model Partnerskiej Interwencji dla Rozwoju Usług Lokalnych Metodą Manufaktur Integracyjnych daje trwałą szansę osobom przedkładającym satysfakcję zawodową i integrację z pracą, z zespołem, środowiskiem lokalnym i rynkiem nad satysfakcje materialne, które jednakże muszą być na poziomie pozwalającym na godne życie.

Proponowane podejście jest skuteczniejsze i trwalsze, podwyższa jakość życia beneficjentów, przysparza satysfakcji inicjatorom i wspierającym.

Metoda partnerska wpływa na tworzenie trwałych więzi społecznych, buduje kapitał ludzki, uczy wspólnego rozwiązywania problemów, systematycznie wzmacnia środowisko lokalne tworząc jego podmiotowość i tożsamość.

Jest to działanie na rzecz budowania społeczeństwa obywatelskiego i tworzenia indywidualnej i społecznej odpowiedzialności za los swój i swojego środowiska.

Rezultat główny Projektu

Rezultatem głównym wypracowanym przez Partnerstwo Inicjatyw Nowohuckich jest **Partnerska Interwencja dla Rozwoju Usług Lokalnych Metodą Manufaktur Integracyjnych**, która jest modelem zmniejszania bezrobocia poprzez rozwój usług.

Manufaktury Integracyjne

Model polega na wyłanianiu w strukturach partnerskich instytucji/organizacji, silnie osadzonych w środowisku lokalnym, MANUFaktur INTEGRACYJNYCH (MI), czyli małych laboratoriów przedsiębiorczości, w których zatrudnione będą osoby zagrożone wykluczeniem z rynku pracy. W początkowym okresie swojej działalności Manufaktury będą stanowiły integralną część swojej macierzystej instytucji, jej dział/sekcję. Beneficjenci ostatecznie będą pracownikami tej instytucji/organizacji i będą ich obowiązywały zasady w niej panujące. W tym okresie (ochronnym) beneficjenci będą uczyli się przedsiębiorczości zarówno poprzez faktyczną pracę, jak i uczestnictwo w nowatorskim, kompleksowym szkoleniu z zakresu rozwijania własnej przedsiębiorczości (zasad rynku, marketingu, pozyskiwania środków, dotacji, tworzenia biznesplanów). Równolegle zdobytą wiedzę będą praktycznie wykorzystywali/testowali na rynku lokalnym, pod opieką specjalistów i macierzystej instytucji/organizacji.

Centrum Przedsiębiorczości Społecznej

Filarem modelu jest utworzenie, bądź wyłonienie ze struktury Partnera Centrum Przedsiębiorczości Społecznej (CPS), które będzie „spoiwem” dla wszystkich Manufaktur. Funkcją CPS jest:

- weryfikowanie pomysłów, konfrontowanie ich z potrzebami społecznymi i rynkiem lokalnym;
- rozpoznanie faktycznego potencjału beneficjentów;
- wspieranie pracowników Manufaktur w prowadzeniu działalności;
- konsultacje społeczne, promocja;
- pomoc w określeniu i stworzeniu form organizacyjno-prawnych dla MI;
- szkolenia, kursy i terapie.

W założeniach modelu funkcje Centrum, które może objąć istniejąca już w danym środowisku lokalnym jednostka o podobnej działalności (np. Centrum Integracji Społecznej itp.).

Integracja

Partnerska Interwencja dla Rozwoju Usług Lokalnych Metodą Manufaktur Integracyjnych jest modelem silnie opartym na szeroko rozumianej integracji. Jej podstawowymi obszarami jest integracja:

- na poziomie środowiska lokalnego, poprzez działania na jego obszarze i odpowiadanie na jego potrzeby;
- Manufaktury z instytucją/organizacją macierzystą budującą przyszłą współpracę;
- w obrębie zespołów pracowniczych, w których będą zatrudnione również osoby niepełnosprawne;
- indywidualna integracja osoby z pracą przez nią wykonywaną poprzez realizowanie swoich pasji i umiejętności;

- na poziomie struktur lokalnych, regionalnych i krajowych – odpowiedzialnych za rozwój procesów rynku pracy, rozwój samorządności i polityki społecznej w powiązaniu z gospodarką społeczną;
- na poziomie integracji europejskiej – poprzez otwartość i wykorzystywanie kontaktów zagranicznych i doświadczeń instytucji/organizacji partnerskich;

Koncepcja Ogrodu Doświadczeń:

Koncepcja funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego zwanego w projekcie MANUFAKTURĄ INTEGRACYJNĄ (MI), dotycząca utworzenia na terenie Krakowa **Ogrodu Doświadczeń** w oparciu o Pole Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze

Geneza powstania pomysłu manufaktury integracyjnej

Idea powstania Manufaktury Integracyjnej (MI) jako Ogrodu Doświadczeń wynika przede wszystkim z poszukiwania nowych form przedsiębiorstw społecznych, które mogłyby poprawić zły stan gospodarki społecznej dzielnicy Nowa Huta. Na terenie tej dzielnicy jest położony największy, choć na co dzień opustoszały miejski park o niewykorzystanym potencjale rekreacyjno-edukacyjnym.

Jednocześnie poznanie efektów norymberskiego Pola Doświadczeń Zmysłowych wkomponowanego w jeden z miejskich parków Norymbergii zachęciło autorów MI do podjęcia się zadania wprowadzenia w przestrzeń Parku Lotników nowych funkcji dających możliwość ciekawie spędzania czasu dla dzieci i rodzin.

W Norymberdze pomysł prezentacji instalacji edukacyjnych w parkowej przestrzeni miasta powstał już w 1924 roku, a jego autorem był Hugo Kukelhaus, pedagog, filozof, psycholog i matematyk - pasjonat i konstruktor wielu edukacyjnych zabawek. W kilka lat po śmierci Kukelhausa (1984r.) grupa jego przyjaciół zorganizowała prężną ekspozycję pożyczonych od rodziny Kukelhausa instalacji, objeżdżając Niemcy przez trzy lata. Wreszcie w roku 1996 uzyskano pozwolenie władz Norymbergii na stałą działalność Pola Doświadczeń Zmysłowych właśnie w przestrzeni istniejącego parku.

Od tamtej pory wprowadzono wiele nowych pomysłów edukacyjnych, a wśród nich najbardziej niezwykłym jest z pewnością działalność, kawiarenki dla osób niewidomych.

Pole Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze cieszy się ogromną popularnością zarówno wśród zwiedzających, jak i wśród sponsorów. Daje ono stałe zatrudnienie 6 osobom oraz zatrudnienie sezonowe dla 12 osób rotacyjnie dobieranych spośród 60 osób.

Zarząd Gospodarki Komunalnej – Partner projektu zgodził się na bezpłatne przekazanie terenu, na rzecz przyszłej firmy społecznej, prowadzącej projektowany Ogród. ZGK zajmie się także wyłączonej z projektu EQUAL realizacją pawilonów, mieszczących funkcję recepcyjną, warsztaty oraz niewielką powierzchnię wystawową.

Spośród przedstawicieli krakowskich środowisk naukowych i entuzjastów nauki poprzez zabawę utworzono Radę Ogrodu, która będzie służyła pomocą na rzecz modernizowania i projektowania nowych instalacji edukacyjnych. Norymberga jako partnerskie miasto dla Krakowa przekazała PRR dokumentację techniczną instalacji edukacyjnych.

Wybrana lokalizacja w Parku Lotników wydaje się optymalna, ze względu na bardzo dobrą dostępność komunikacyjną miejsca, sąsiedztwo kompleksu Akademii Wychowania Fizycznego i Wydziału Mechanicznego Politechniki Krakowskiej, bliskość instalacji technicznych i obecność dużej przestrzeni zieleni miejskiej. Projektowany Ogród stanowić będzie atrakcyjną wartość dodaną do istniejącego parku miejskiego.

Planowane inwestycje są minimalne. Będzie to ogrodzenie i niewielkie pawilony mieszczące małą kawiarnię, warsztat, salę konferencyjną i pomieszczenia administracyjne.

Projektowane założenie jest w sposób maksymalnie dyskretny wkomponowane w krajobraz zieleni miejskiej. PRR zależy na wprowadzeniu możliwie tanich, lekkich i ażurowych ogrodzeń, także z krzewów kolczastych, które nie będą stanowiły nieestetycznych zamknięć.

Ogród Doświadczeń jest oryginalnym rozwiązaniem w skali naszego kraju zarówno ze względu na stworzenie nowych miejsc pracy jak też ciekawą ofertę dla zwiedzających. W aspekcie międzynarodowym będzie to modelowa placówka powstała na fundamencie PIW EQUAL i współpracy pomiędzy partnerskimi miastami.

Projekt zakłada, że krakowski Ogród Doświadczeń, obsługiwany przez MI, będzie wydzielonym obszarem z przestrzeni Parku Lotników Polskich w Krakowie. Założenie ma powstać w południowo – wschodniej części Parku Lotników Polskich, przy al. Pokoju w sąsiedztwie centrum handlowego „MI”.

W omawianym projekcie osoby zatrudnione na rzecz MI będą rekrutowane spośród beneficjentów programu „Nowa Huta-Nowa Szansa”, czyli będą to:

- osoby bezrobotne,
- osoby niepełnosprawne zdolne do pracy,
- młodzież z MOPS,
- absolwenci OHP.

Koncepcja ekspozycji edukacyjnej autorstwa fizyka dr Marka Gołęba pracownika naukowego i dydaktycznego UJ

Aby cze­go­kol­wiek nauczyć się trwa­le,

Mu­sisz to wi­dzieć, słyszeć i czuć.

Tony Stockwell

Edukacja szkolna coraz bardziej oddala się od otaczającej nas przyrody, pozbawiając dzieci i młodzież znaczącej części postrzegania sensorycznego, stawiania się aktywnym elementem procesu poznawczego. Dominującym otoczeniem młodego człowieka, mieszkającego w aglomeracji miejskiej staje się przestrzeń wypełniona murami, na swój sposób tętniąca życiem, interesująca i pełna relacji międzyludzkich, ale równocześnie skłaniająca do bezrefleksyjnego przyswajania wiadomości. Szczególnie dotkliwe jest to w dziedzinie nauk przyrodniczych, gdzie szczególnie istotna jest samodzielna obserwacja, eksperyment, świadomość bycia częścią natury, której prawa obowiązują zarówno przedmiot badania jak i badacza.

Zjawiska w otaczającym nas świecie charakteryzują się różnym stopniem złożoności: od spadającego swobodnie kamienia, po ruchy powietrza kształtujące pogodę na Ziemi. Podobnie obiekty materialne charakteryzują się różnym stopniem złożoności: od elektronu do organizmu ludzkiego. Poznawanie przyrody przez dorastającego człowieka, w kategorii zjawisk i obiektów, przebiega z dwóch przeciwległych biegunów: zaczynając od obserwacji złożonych układów makroskopowych i badania prostych procesów przechodzi do obserwacji złożonych obiektów przyrody ożywionej i nieożywionej i formułowania prostych praw rządzących przebiegiem procesów w przyrodzie.

W procesie poznawczym istotnie jest, aby stanowił on równocześnie element zabawy. Istnieje stwierdzenie, że fizyk to taki zawód, że można się bawić przez całe życie i jeszcze dostawać za to pieniądze. Fakt, że w Ogrodzie Doświadczeń pojawia się fizyka jako dziedzina poznania jest nieprzypadkowy. Cały dorobek współczesnego przyrodznawstwa wyróżnia fizykę jako naukę podstawową, badającą najbardziej fundamentalne procesy i zjawiska.

Zjawiska fizyczne oddziałują na zmysły. Cały proces badawczy postrzegania przyrody przez człowieka odbywa się za pośrednictwem zmysłów: wzroku, słuchu, dotyku, węchu i smaku.

Specyfika Ogrodu Doświadczeń jako ekspozycji plenerowej koncentruje poznanie na doznaniach wzrokowych, słuchowych i szeroko rozumianym dotyku, włączając w to poczucie równowagi, percepcję ruchu, odczuwanie przyspieszeń. Proponowane w Ogrodzie Doświadczeń trzy typy stanowisk edukacyjnych odpowiadają trzem widocznym typom percepcji: badacz-uczestnik, badacz-eksperymentator i badacz-obserwator.

1. Badacz-uczestnik staje się elementem badanego układu fizycznego, poznaje tworząc eksperyment, uczestnicząc w nim i doświadczając na sobie przebiegu zjawiska fizycznego. Ten typ eksperymentu nazywa się sensorycznym.
2. W doświadczeniach interaktywnych przedmiotem badania jest zestaw doświadczalny. Badacz-eksperymentator, uruchamia doświadczenie i obserwuje jego przebieg pozostając na zewnątrz układu eksperymentalnego. W niektórych przypadkach może modyfikować warunki początkowe i przebieg zjawiska.
3. Badacz-obserwator nie kreuje zjawiska fizycznego, zjawisko lub eksperyment przebiega swoim naturalnym torem lub jest przeprowadzane przez inne osoby. Badacz-obserwator nie ma żadnego wpływu na przebieg zjawiska.

Najbardziej twórcze i wartościowe są eksperymenty grupy 1 i 2. Jednakowoż istnieją też bardzo wartościowe eksperymenty grupy 3, zwracające uwagę na aspekty rzeczywistości, których zwykle się nie uświadamia. W koncepcji realizacji Ogrodu Doświadczeń proponowane są zestawy dydaktyczne reprezentujące wszystkie trzy powyższe grupy kontaktu z urządzeniami.

Prezentowanie walorów edukacyjnych poszczególnych urządzeń czy zestawów eksperymentalnych w tym miejscu byłoby niepotrzebnym powtarzaniem treści zawartych w opisach poszczególnych zestawów doświadczalnych. Warto jednak podkreślić nadrzędny cel jaki przyświecał przygotowanej koncepcji merytorycznej. Autorzy zachęcają odbiorcę do uczestnictwa w procesie poznawczym przez zmaksymalizowanie czynnika sensorycznego i interaktywnego. Chcą również, aby odwiedzający Ogród Doświadczeń, niezależnie od tego czy jest przedszkolakiem czy dojrzałym człowiekiem włączył się aktywnie w proces poznawania przyrody, by ujrzał jej aspekty często umykające w codziennym postrzeganiu świata, by stał się badaczem-uczestnikiem, równocześnie odkrywając, że poznawanie praw przyrody może być znakomitą zabawą, fascynującą przygodą zarówno intelektualną jak równie często aktywnością stricte fizyczną. Dlatego też niecelowe jest na tym etapie przeprowadzanie klasyfikacji proponowanych zestawów edukacyjnych w kategoriach wiekowych. Każde ze stanowisk daje szansę dowiedzenia się o przyrodzie czegoś nowego niezależnie czy odbiorca jest stary czy młody. Być może dla dzieci niektóre zjawiska mogą wydawać się czymś magicznym, ale ich osławianie przez samodzielne, interaktywne w nich uczestnictwo doprowadzi stopniowo do odkrycia, że dają się one wytłumaczyć racjonalnie.

Znacząca część doświadczeń dostępna jest dla osób niewidomych i niedowidzących oraz niesłyszących. Utwardzenie alejek umożliwia korzystanie z urządzeń Ogrodu Doświadczeń, przynajmniej jako badacz-obserwator, osobom mającym trudności z poruszaniem się.

Aneks nr 6

Case study – „Ożywić Cystersa”

Case study „Ożywić Cystersa” pokazuje proces powstawania koncepcji ożywienia gospodarczego regionu poprzez wykorzystanie narzędzi ekonomii społecznej na przykładzie miasta i gminy Koprzywnica oraz wytyczne do współpracy z mediami lokalnymi procesie komunikowania rezultatów projektu. Koncepcja powstała na zajęciach EQUAL temat D prowadzonych przez trenerów Instytutu Badań i Analiz Olsztyńskiej Szkoły Biznesu. Szkolenie było realizowane w ramach trzeciego etapu EQUAL (mainstreaming) i skierowane do osób związanych z mediami i osób potencjalnie je wykorzystującymi⁷⁸. Projekt został sporządzony w oparciu o materiały sporządzone przez uczestników szkolenia/warsztatów/.

Zadania przedstawicieli mediów (lokalna prasa i TV) w trakcie warsztatu:

1. Ocena materiałów, jakie przygotowano w celu zapoznania uczestników seminarium z założeniami i rezultatami EQUAL pod kątem ich przyjazności dla czytelnika i telewidza,
2. Sformułowanie porad jak instytucja zamierzająca rozwiązać problemy regionu lub określonej społeczności poprzez narzędzia ekonomii społecznej powinna przygotować materiały i do kogo je skierować,
3. Budowa koncepcji wykorzystania ekonomii społecznej w oparciu o poznany problem w regionie – z uwzględnieniem własnych sugestii dot. współpracy z mediami sformułowanych na wcześniejszych etapach oraz informacji o zasadach budowy przedsięwzięcia ekonomii społecznej. Problem do rozwiązania: *poprzez przedsięwzięcia ekonomii społecznej zagospodarować zalew w Koprzywnicy*. Problem dostarczyli pracownicy Domu Kultury w Koprzywnicy obecni na szkoleniu.

Rezultaty warsztatu

Zadanie 1 – wynik można streścić trzema słowami: język nieprzyjazny dla czytelnika.

Przedstawiciele mediów zgodnie stwierdzili, że materiały EQUAL są bardzo trudne do czytania – jest ich bardzo dużo, a treści i język nieprzyjazne dla czytelników. Trudno na ich podstawie przygotować interesujący czytelników materiał prasowy.

Zadanie 2 – dla osób realizujących projekty sformułowano osiem porad jak skutecznie współpracować z mediami:

1. W miarę możliwości dziennikarz powinien otrzymać tekst wcześniej przygotowany przez osobę odpowiedzialną za komunikację projektu („gotowiec”, „Press Release”), najlepiej z dużą ilością zdjęć (opisanych).
2. Aby materiał mógł ukazać się w prasie z tekstu powinno jasno wynikać, kto jest adresatem opisywanych działań i jakie korzyści odnoszą z projektu. Powinien także odpowiadać na podstawowe pytania: Kto? Co? Gdzie? Kiedy? Dlaczego/po co? Za ile?
3. Tekst lub tekst i zdjęcia powinny zostać sformułowane językiem prostym, bez żargonów i naleciałości z projektu; prostota języka nie powinna jednak razić osób wykształconych. Sformułowania nie powinny prowadzić do zbytnich uproszczeń,

⁷⁸ Warsztaty zorganizowane przez Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej w Sandomierzu na zlecenie Fundacji „Fundusz Współpracy” w marcu 2008 r. prowadzili Sylwia Dębowska (OSB) i Jerzy Kawa (OSB, CVM).

uogólnień lub używać języka pospolitego. Wcześniejsze przygotowanie tekstu dla prasy zapewnia największą wierność przekazu, a twórca informacji nie ryzykuje, że tekst dziennikarski będzie zawierał błędy lub nieścisłości, które w przyszłości trzeba będzie uzupełniać lub korygować (prostować).

4. Jeśli samodzielna redakcja tekstu sprawia trudności, można podjąć współpracę z wybranym dziennikarzem – specjalistą do spraw społecznych albo współpracować z wybranymi mediami na zasadzie tekstu sponsorowanego lub reportażu. W obydwu sytuacjach dziennikarz otrzyma zlecenie napisania odpowiedniego artykułu. Ta forma współpracy jest zazwyczaj odpłatna, dlatego należy przewidzieć ją już na etapie budowania budżetu projektu.
5. Inną formą współpracy jest możliwość zaproszenia dziennikarzy (lub ogólnie: mediów) do współpracy poprzez zorganizowanie „tour press”, „konferencji prasowej” lub innego wydarzenia. Taka współpraca często bywa nieodpłatna – media są zawsze zainteresowane dostarczaniem informacji o ciekawych inicjatywach i wydarzeniach w regionie. Organizator wydarzenia może zatem liczyć na liczny udział dziennikarzy, których celem jest dostarczenie ciekawej informacji – warunkiem skuteczności jest atrakcyjność wydarzenia. Udział dziennikarza w wydarzeniu nie zobowiązuje go do napisania artykułu – uczyni tak, jeśli uzna wydarzenie za ciekawe dla jego czytelników. Taka forma współpracy zazwyczaj nie jest odpłatna, jednak należy przewidzieć w budżecie projektu środki na organizację wydarzeń o znaczeniu medialnym.
6. Tekst o wysokiej skuteczności przekazu powinien zostać oparty na „historii jednego człowieka”, dlatego najciekawsze wydarzenia to te, w których bohaterami są charakterystyczne postaci, np. beneficjenci projektu, znani bohaterowie lub zwykli ludzie oraz związana z nim historia, wydarzenia lub odnoszone przez nich korzyści w projekcie.
7. W celu dotarcia do właściwych dziennikarzy – interesujących się problematyką społeczną - należy prowadzić własną bazę danych wydawnictw i dziennikarzy, których dana tematyka interesuje oraz którzy docierają do określonego typu odbiorcy (np. gazeta „samorządowa” będzie docierać do pracowników samorządów, osób współpracujących i zwykłych obywateli interesujących się sprawami publicznymi).
8. Współpraca powinna być stała, a kontakty systematyczne. Jednorazowe wydarzenia zwykle nie mają wielkiego medialnego przełożenia - czytelnicy po prostu nie zauważą go.

Zadanie 3 – „Ożywić Cystersa” - koncepcja wykorzystania ekonomii społecznej do ożywienia regionu miasta i gmina Koprzywnica. Koncepcja pokazuje propozycje rozwiązania problemu oraz kolejne etapy, jakie należy przejść, zanim sformułuje się ostateczne rozwiązanie.

Miasto i gmina Koprzywnica są położone 17 km od Sandomierza, nad zalewem. Postawiony przez pracowników Domu Kultury w Koprzywnicy cel pierwotny brzmiał: zagospodarować turystycznie zalew w Koprzywnicy (fot.1). W wyniku pracy uczestników szkolenia sformułowano cztery etapy tworzenia oferty turystycznej i partnerstwa pod nazwą „Ożywić Cystersa” oraz zdefiniowano listę prac możliwych do podjęcia przez osoby niepełnosprawne zorganizowane w spółdzielni socjalnej o tej samej nazwie.

Fot.1 Kościół pocysterski nad zalewem w Koprzywnicy

Etap I – w oparciu o posiadaną wiedzę należy zdefiniować grupę docelową.
Zadano kilka pytań:

1. Pytanie podstawowe brzmi: kto może korzystać z uroków Koprzywnicy? Kto będzie nabywcą ewentualnych nowych usług turystycznych? Odpowiedzi: Turyści odwiedzający Sandomierz, Turyści przejeżdżający szlak Sandomierz – Kraków (i z powrotem), Uczniowie w ramach „zielonych szkół”. Do dalszych rozważań wybrano pierwsze dwie grupy i zadano następujące pytanie:

2. Kim są turyści odwiedzający Sandomierz lub przejeżdżający szlakiem Sandomierz – Kraków? Jakiej mają potrzeby? Odpowiedzi: osoby w średnim wieku, urlop – zazwyczaj w okresie maj- październik spędzają w podróży – są zmotoryzowani lub poruszają się w ramach wycieczki, interesują się historią i architekturą, zwykle dobrze wykształceni (co najmniej w zakresie zainteresowań). Lubią spacerować, kąpią się, pływają.

Uwaga: do sformułowania takich odpowiedzi upoważnia albo posiadana wiedza albo wyniki zamówionych wcześniej badań rynkowych.

Etap II – analiza atutów miasta i gminy Koprzywnica oraz cech grupy docelowej skłania do oparcia rozwiązania o walory historyczne regionu (patrz rys. 3 - mapa zabytków gminy Koprzywnica poniżej), które mogą zostać włączone do istniejącego już Szlaku Cystersów: kościół pocysterski, wykopaliska archeologiczne (m.in. odnaleziony grób zakonnika), planowane centrum medytacji w obiektach pocysterskich, historię cystersów, (muzeum archeologiczne, historia zakonnika zakonu cystersów. Atrakcyjność walorów historycznych regionu podnoszą: Szlak Jabłkowy (Sandomierz-Kraków), walory krajobrazowe, Kamień Diabelski, szlaki rowerowe i piesze oraz wspomniany zalew. Propozycja dla turystów uzyskała nazwę „Ożywić cystersa” obejmuje:

1. włączenie Koprzywnicy do Szlaku Cystersów: obiektu, wykopalisk archeologicznych, informacji turystycznej i planowanego centrum medytacji (w epoce Cystersów - ze zwyczajami i kuchnią), uruchomienie produkcji upominków z czasu obecności zakonu Cystersów w Koprzywnicy („skorupy” – kopie naczyń glinianych z wykopalisk i innych ozdób,

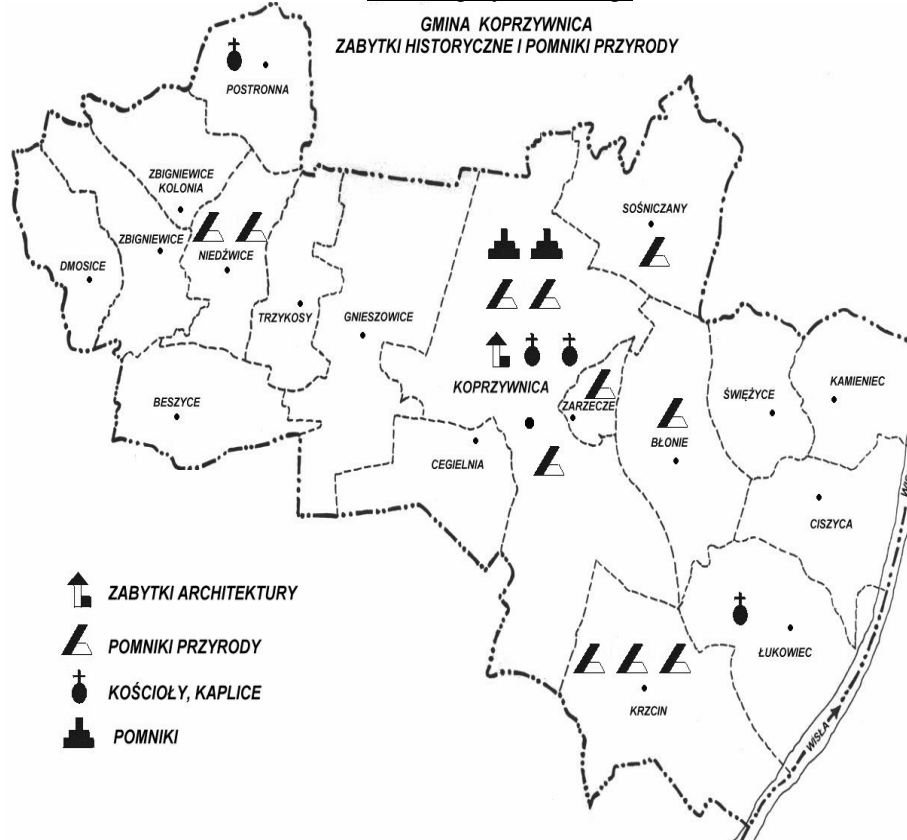
2. włączenie Koprzywnicy do Szlaku Jabłkowego: uruchomienie stylowego motelu i karczmy, produkcja napojów jabłkowych z degustacją soków i kompotów oraz win („cydr”, „napój cystersów”),

3. wytyczenie ścieżek rowerowych i pieszych pod nazwą „Śladami Cystersa”: ścieżki typu Nordic Walking, ścieżki edukacyjne, szlaki krajobrazowe, szlaki nad zalewem, szlaki do Kamienia Diabelskiego, uruchomienie wypożyczalni rowerów i kijków, wypożyczalnia sprzętu wodnego, moła, plaża, stadnina koni,

4. „Złoty cysterskie” połączone ze śpiewami (najlepiej z epoki) – latem nad zalewem.

Rysunek 3: Mapa zabytków gminy Koprzywnica

Źródło: www.koprzywnica.asi.pl

Etap III – jakie aktywności mogą podjąć osoby niepełnosprawne i w jakiej formie?

Zadania dla osób niepełnosprawnych (należy dostosować do rodzajów niepełnosprawności i możliwości płynących np. z projektów EQUAL):

- produkcja prostych pamiątek (skorupy gliniane, ozdoby),
- pielęgnacja sadów,
- pielęgnacja koni w stadninie,
- produkcja napoju z jabłek („napój cystersów”),
- utrzymanie szlaków i muzeum archeologicznego, plaży w czystości,
- usługi przewodnickie,
- niektóre formy promocji, kontakt z prasą.

Formy organizacyjne:

- Spółdzielnia socjalna „Ożywić Cystersa”,
- Centrum Integracji Zawodowej/ Zakład Aktywności Zawodowej administrowane przez Gminę Koprzywnica lub specjalnie założone stowarzyszenie/fundację „Ożywić Cystersa”,
- franszyza społeczna Ożywić Cystersa.

Etap IV Lista prawdopodobnych partnerów i zadania w ramach partnerstwa „Ożywić Cystersa” (do rozmów i ostatecznego wyboru):

- Samorządy miast/gmin: Koprzywnica, Sandomierz, Kraków (przygotowanie wniosku w ramach funduszu pomocowego/grantu, administrowanie projektem),
- Lokalny restaurator (oferta restauracyjna i noclegowa),
- Opiekun Szlaku Cystersów,
- Opiekun Szlaku Jabłkowego,
- Dom Kultury w Koprzywnicy (kierownik projektu, opieka artystyczna, kontakt z mediami),
- Media: 2 pisma lokalne, TV, i/lub 1 pismo regionalne (promocja projektu),
- Biuro turystyczne (Busko, Sandomierz – sterowanie ruchem turystycznym),
- Parafia w Koprzywnicy (siedziba: kościół pocysterski, fot. 1),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Koprzywnicy (wsparcie techniczne, zabezpieczenie pożarowe i pierwsza pomoc),
- Konserwator Zabytków, Wydział Archeologii (uczelni wyższej – wsparcie merytoryczne).

Partnerzy w ramach ekonomii społecznej:

- Dom Kultury w Nowej Hucie – wzorzec Manufaktury Integracyjnej,
- Fundacja „Na Bursztynowym Szlaku” – wzorzec budowy i utrzymania szlaków rowerowych oraz rozwoju lokalnej oferty ruchu turystycznego w oparciu o Fundację,
- Stowarzyszenie Mazurski Feniks – wzorzec franszyzy społecznej,
- Fundacja NIDA – wzorzec wioski historycznej i spółdzielni socjalnej,
- ROPS Kraków – wzorzec CIS i spółdzielni socjalnej.

Bibliografia

1. A Report From the Good Ship SROI by C. Gair, w: <http://www.redf.org/publications-sroi.htm>,
2. Akademia Przedsiębiorczości. Rozwój Alternatywnych Form Zatrudnienia, projekt PIW EQUAL, administrator projektu: ROPS Kraków 2007.
3. Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, Olsztyn 2006.
4. Andalusian Pact for Social Economy, Andalusian Business Confederation of Social Economy 2002,
5. Badanie osób niepełnosprawnych z terenu województwa warmińsko-mazurskiego, Olsztyn 2007.
6. Bartkowski J., Giermanowska E., Urzędy pracy wobec problemu bezrobocia młodych osób niepełnosprawnych, Instytut spraw Publicznych, 02/2007.
7. Bińczycka M., Uwarunkowania prawne przedsiębiorczości społecznej w Polsce; ROPS Kraków 2007.
8. Brodzińska K., Borawska-Okorska M., Analiza problemu niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim w świetle badań Urzędu Statystycznego w Olsztynie, Olsztyn 2006.
9. Caban W., (red.), Ekonomia-podręcznik dla studiów licencjackich, Warszawa 2001.
10. Center for Analysis of Social Exclusion, Understanding social exclusion 2002.
11. Charakterystyka form organizacyjno – prawnych dla potrzeb tworzenia przedsiębiorstw społecznych, Materiały ROPS Kraków 2007.
12. Chojnowska-Ochnik N., prezentacja Powstawanie i Prowadzenie Spółdzielni Socjalnych, partnerstwo Tu jest praca, www.tujestpraca.pl
13. Dach Z. Bezrobocie w okresie przemian systemu gospodarki polskiej. PAN, Warszawa 1993, str. 35
14. Durczok T., Spółdzielnie socjalne w ramach projektu WISP, Wirtualny Inkubator Gospodarki Społecznej (WISP), prezentacja z 8 września 2006 r.
15. Dz.U. 03.96.873, ze zm.
16. Dz.U.03.122.1143, ze zm.
17. Dz.U.2003 nr 96 poz. 873
18. Dz.U.2006 nr 94 poz. 651
19. Dz.U.97.123.776 ze zm.
20. Encyklopedia Socjologii, tom I, Warszawa 1998.
21. Galbraith J.K., The nature of Mass Poverty, Harvard University Press, Cambridge 1977.
22. Gore Ch., Figueiredo J.B., Wykluczenie społeczne i polityka przeciwdziałania ubóstwu, International Institute for Labour Studies.
23. Hausner J., Założenia Małopolskiego Porozumienia na Rzecz Ekonomii Społecznej, AE w Krakowie, 2007.
24. Krawczyk, Katedra Finansów Wydział Zarządzania Politechnika Częstochowska, www.univ.rzeszow.pl/nierownosci/wyklady/30.doc
25. Kawula S., Machel H., (red.), Młodzież a współczesne dewiacje i patologie społeczne, Gdańsk–Toruń, 1994.
26. Kozek W., Praca w Polsce w XXI wieku, Warszawa, 1997.
27. Kwiatkowski E., Bezrobocie–podstawy teoretyczne, Warszawa 2002.
28. Leadbeater Ch., The Rise of the Social Entrepreneur, Demos: London 1997.
29. Marody M., (red.), Wymiary życia społecznego, Warszawa 2002.

30. Mionek K., Tradycje badań bezrobocia w Polsce, Warszawa 1994.
31. Muras M., Wykluczenie społeczne, w: *Diagnoza społeczna 2005*, red. J. Człapiński, T. Panek.
32. Oyrzanowski B., Makroekonomia, Wydawnictwo PSB, Kraków 1998.
33. Palska H., Bieda i dostatek, Warszawa, 2000.
34. *Polityka ekonomiczna i społeczna* nr 24, 1992.
35. Prezentacja: Powstawanie i Prowadzenie Spółdzielni Socjalnych, partnerstwo Tu jest praca, www.tujestpraca.pl
36. Regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce w latach 1989–1993, Główny Urząd Statystyczny Pracy i dochodów Ludności, Warszawa 1995.
37. ROPS Kraków, Zaproszenie do udziału w pracach Paktu na rzecz Ekonomii Społecznej, 2007,
38. Rymśa M. (red.), Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym. Ekspertyza przygotowana na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006.
39. Samuelson P.A., W.D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, PWN Warszawa 2000.
40. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, 2002, Wyd. Znak.
41. Sztumski J., *Socjologia pracy*, Katowice, 1999.
42. Turner J.H., *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Poznań 1998, Wyd. Zysk i S-ka.
43. www.sroi-europe.org
44. www.redf.org .
45. Zachorowska A., Kotlorz D., *Ekonomiczno–społeczne problemy gospodarowania zasobami pracy w warunkach przechodzenia do gospodarki rynkowej*. AE Katowice, Katowice 1994r.
46. Zaorska M. w: *Bariery zatrudnienia, możliwości i kierunki kreowania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim*, rozdz. 1, wyd. Handikap Plus, 2007, Olsztyn.
47. Zarychta H., *Skutki i koszty bezrobocia na lokalnym rynku pracy. Praca i Zabezpieczenie Społeczne 1994/6*.